

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO

MEDNARODNE INVESTICIJE
IN REŠEVANJE SPOROV
IZ MEDNARODNIH INVESTICIJ

Ljubljana, september 2005

MITJA CESAR

Študent Mitja CESAR izjavljam, da sem avtor tega magistrskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom prof. dr. Krešimirja PUHARIČA, in v skladu s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih pravicah dovolim objavo magistrskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 15. 9. 2005

Podpis: _____

KAZALO

UVOD	1
Problematika in namen magistrskega dela	1
Cilj magistrskega dela	4
Metode dela	4
Struktura magistrskega dela	5
1 OPREDELITEV MEDNARODNIH INVESTICIJ	6
1.1 Opredelitev pojma v strokovni literaturi	6
1.2 Razvoj mednarodnih investicij	9
1.3 Motivi mednarodnih investicij	11
1.4 Tveganja mednarodnih investicij	13
1.5 Spor iz mednarodne investicije	16
2 MEDNARODNO INVESTICIJSKO PRAVO	17
2.1 Mednarodno gospodarsko pravo	17
2.1.1 Viri mednarodnega gospodarskega prava	18
2.1.2 Subjekti mednarodnega gospodarskega prava	19
2.2 Mednarodno investicijsko pravo	20
2.2.1 Nacionalni pravni viri	21
2.2.2 Dvostranski pravni viri	22
2.2.2.1 Sporazumi o gospodarskem sodelovanju	22
2.2.2.2 Sporazumi o izogibanju dvojnemu obdavčevanju	23
2.2.2.3 Dvostranski investicijski sporazumi	24
2.2.3 Večstranski pravni viri	27
2.2.3.1 Washingtonska konvencija	28
2.2.3.2 Newyorška konvencija	31
2.2.3.3 Konvencija o ustanovitvi Multilateralne agencije za zavarovanje investicij	32
2.2.3.4 Splošni sporazum o trgovini s storitvami	33
2.2.3.5 Sporazum o investicijskih ukrepih, povezanih z mednarodno trgovino	35
2.2.3.6 Predlog Multilateralnega sporazuma o investicijah	36
2.2.3.7 Severnoameriški sporazum o prosti trgovini	43
2.2.4 Neobvezujoči viri	44
2.2.4.1 OECD smernice za multinacionalna podjetja	44
2.3 Mednarodne ustanove, osnovane v okvirih mednarodnega investicijskega prava	46
2.3.1 Mednarodni center za reševanje investicijskih sporov (ICSID)	46
2.3.2 Multilateralna agencija za zavarovanje investicij (MIGA)	47
2.3.3 Mednarodna trgovinska zbornica (ICC)	48
2.3.4 Komisija Združenih narodov za mednarodno trgovinsko pravo	49
3 ZAVAROVANJE PRED TVEGANJI, POVEZANIMI Z MEDNARODNIMI INVESTICIJAMI	50
3.1 Pogodbe med gospodarskimi subjekti	50
3.2 Pogodbe med investitorjem in državo gostiteljico	51
3.3 Pogodbe med državami	51
3.4 Komercialne oblike zavarovanja investicij	52
4 REŠEVANJE SPOROV IZ MEDNARODNIH INVESTICIJ	53
4.1 Mirno reševanje sporov	54

4.2	Tradicionalno reševanje sporov	54
4.3	Alternativno reševanje sporov	55
4.3.1	Stalne arbitraže	56
4.3.2	Priložnostne arbitraže.....	56
4.3.3	Arbitražna pravila.....	58
4.4	Primerjava reševanja sporov pred arbitražami ICC, ICSID in UNCITRAL	59
4.5	Primerjava med tradicionalnim in alternativnim reševanjem sporov.....	65
4.6	Komu zaupati reševanje spora iz mednarodne investicije?.....	67
5	PRIMERI SPOROV IZ MEDNARODNIH INVESTICIJ	68
5.1	Spor med podjetjem Interbrew in Republiko Slovenijo	69
5.2	Spor med podjetjem ADF Group Inc. in Združenimi državami Amerike	71
5.3	Statistika sporov iz mednarodnih investicij.....	74
6	SKLEP.....	78
7	LITERATURA IN VIRI	80
7.1	Literatura	80
7.2	Viri.....	83

PRILOGE

SEZNAM UPORABLJENIH OKRAJŠAV

Anzcerta	angl. Australia/N. Zealand Closer Economic Relations Trade Agreement
APEK	Agencija za pošto in elektronske komunikacije
ASEAN	angl. Association of Southeast Asian Nations
ATVP	Agencija za trg vrednostnih papirjev
BBOPZN	zakon o ratifikaciji Sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Bolgarije o medsebojnem pospeševanju in zaščiti naložb
BKRTGS	zakon o ratifikaciji Sporazuma o trgovinskem in gospodarskem sodelovanju med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Koreje
BOT	angl. Build-Operate-Transfer
CARICOM	angl. Caribbean Community
CEFTA	angl. Central European Free Trade Agreement
EFTA	angl. European Free Trade Association
EGS	Evropska gospodarska skupnost
EU	Evropska unija
GATS	angl. General Agreement on Trade in Services
GZS	Gospodarska zbornica Slovenije
IACAC	angl. Inter-American Commercial Arbitration Commission
IBRD	angl. International Bank for Reconstruction and Development
ICC	angl. International Chamber of Commerce
ICSID	angl. International Centre for Settlement of Investment Disputes
IDA	angl. International Development Association
IFC	angl. International Finance Corporation
ILO	angl. International Labour Organisation
IMF	angl. International Monetary Fund
KAD	Kapitalska družba
MAI	angl. Multilateral Agreement on Investment
MERCOSUR	špa. Mercado Común del Sur
MIGA	angl. Multilateral Investment Guarantee Agency
NAFTA	angl. North American Free Trade Agreement
NTI	neposredne tuje investicije
OECD	angl. Organisation for Economic Co-Operation and Development
SADC	angl. Southern African Development Community
SID	Slovenska izvozna družba
SOD	Slovenska odškodninska družba
TRIMs	angl. Trade Related Investment Measures
UNCITRAL	angl. United Nations Commission on International Trade Law
UNCTAD	angl. United Nations Conference on Trade and Development
WB	angl. World Bank
WTO	angl. World Trade Organization

*»Področje mednarodnih investicij je kot razburkano morje,
s številnimi valovi a močnim tokom. Pomembno je, da investitor,
ki se poda v takšno morje, izbere pravo ladjo, pluje s tokom
in v primeru, da ga morje ogrozi, poskrbi za reševalno ladjo,
ki ga bo varno pripeljala na kopno.«*

UVOD

Problematika in namen magistrskega dela

Globalizacija je proces, ki izvira iz dejstva, da so ljudje vseskozi želeli spoznavati nove ljudi, kraje, dobrine ter si izmenjavati izkušnje, s pomočjo katerih bi dvignili lastno blaginjo in blaginjo družbe v kateri živijo. V strokovni literaturi pojem globalizacije ni enoznačno opredeljen. Rizman (2001, str. 18-20) navaja pet različnih opredelitev tega pojma, ki izvirajo iz družboslovne literature. Prva razume globalizacijo v pomenu internacionalizacije. Po tej definiciji je globalizacija oznaka za procese naraščajoče mednarodne izmenjave in medsebojne odvisnosti. Druga definicija obravnava globalizacijo, kot liberalizacijo in torej meri na odpravljanje ovir med državami. Po tej definiciji globalizacija ni nič drugega kot druga beseda za procese mednarodnega ekonomskega povezovanja. Tretje razumevanje enači globalizacijo z univerzalizacijo. Pod univerzalizacijo so že v štiridesetih letih prejšnjega stoletja razumeli »planetarno sintezo kultur« in »globalni humanizem«. Četrta definicija izenačuje globalizacijo z vesternizacijo ali modernizacijo. Pri razumevanju globalizacije gre za to, da se ključne socialne strukture modernosti (kapitalizem, industrializem, racionalizem, birokratizem in druge) širijo po vsem svetu in nadomeščajo tradicionalne navade. Zadnja definicija opredeljuje globalizacijo kot deteritorizacijo oziroma širjenje supraterritorialnosti.

S procesom globalizacije in večanjem obsega mednarodnega poslovanja, zlasti v obliki mednarodnih investicij, naraščajo tudi tveganja povezana s tem procesom. Zaradi nepripravljenosti na tveganja se srečujemo z investicijskimi spori. Zlasti so odmevni spori v sklopu večjih projektov, kot so investicije v infrastrukturo (ceste, elektrarne, letališča, bolnišnice, ...) ter proizvodne obrate.

Glavna značilnost mednarodnega poslovanja, po katerem se le-to bistveno razlikuje od poslovanja na domačem trgu, sta vrsta in stopnja tveganja. Enako velja tudi za segment mednarodnega poslovanja, ki ga vsebinsko pojmuje kot mednarodno investiranje. Hrastelj (1995, str. 38) opredeljuje tveganje kot možnost nastanka negotovega dogodka, nastopa dogodka drugačnega od predvidenega, nastanka ob drugem trenutku. Posledica je, da ne bo dosežen načrtovani ekonomski učinek, da bo vpliv nepričakovanega dogodka povzročil ekonomsko škodo.

Za razliko od tveganj, ki se pojavljajo v okviru poslovanja na domačem trgu, so tveganja, povezana z mednarodnimi naložbami oziroma investicijami zunaj države, bolj raznovrstna ter večje intenzitete. To je tudi razlog, da se je oblikoval obsežen sistem ustanov, ki se ukvarjajo z zavarovanjem tveganj (izvozne družbe, banke, zavarovalnice) ter mednarodno investicijsko pravo, ki je usmerjeno v varovanje pravic strank, ki se pojavljajo v procesu izvajanja mednarodnih naložb.

Zdi se, da je kombinacija med tveganjem in stopnjo naklonjenosti k tveganju tisto, kar pomembno vpliva na obliko mednarodnega poslovanja. Večja kot je stopnja tveganja in višja kot je stopnja nenaklonjenosti tveganju gospodarskega subjekta, tem bolj verjetno je, da bo izbrana nižja stopnja mednarodnega sodelovanja, kot je na primer posredni izvoz. Tako je mednarodno plasiranje kapitala v obliki neposrednega vlaganja smiselno izvajati na tistih območjih, kjer

je tveganje minimalno, v nasprotnem primeru je lahko gospodarska škoda, ki jo subjekt utegne utrpjeti ob nastanku tveganja, zelo velika.

Stopnja tveganja je včasih velika tudi zaradi dejstva, da imamo opraviti z gospodarskim okoljem ter kulturo, ki jo poznamo bistveno slabše kot domačo. To lahko povzroči, da se določena tveganja podcenjuje, da se jih sploh ne upošteva. Na kakšen način se vlagatelj pripravi na morebitne težave pri mednarodnem investiranju, je odvisno tudi od znanj in izkušenj, ki jih ima na tem področju.

Investicije (predvsem tiste, ki predstavljajo višjo obliko mednarodnega sodelovanja) so razmeroma neprožne naložbe in ponavadi še dokaj velikega obsega (proizvodne enote na tujem, gradnja cestne ali železniške infrastrukture kot partnerstvo med zasebnim in javnim sektorjem...). Če lahko rečemo, da so klasična poslovna tveganja¹ odvisna predvsem od spretnosti oziroma ozaveščenosti investitorja, pa je drugače s t.i. nekomercialnimi tveganji, ki ne izvirajo iz obnašanja poslovnih strank, pač pa prihajajo iz širšega poslovnega in družbenega okolja. Med tovrstna tveganja uvrščamo politična tveganja oziroma tveganja nacionalizacije, razlastitve, konfiskacije, vojne, revolucije, uporov, oboroženih spopadov in drugih ukrepov, ki onemogočajo razpolaganje s premoženjem, sem pa lahko uvrstimo tudi naravne katastrofe (Falatov, 1999, str. 5-7). Preprečevanje razpolaganja s premoženjem pa ni edina možna posledica omenjenih tveganj. Dovolj je že, da se poslovni načrti investitorja ne uresničujejo tako, kot je bilo predvideno in pričakovano (stopnja donosa na vložena sredstva je nižja, kot je bilo načrtovano, doba povračila je daljša, tržni delež je nižji).

Podobno kot pri ekonomskih odnosih se je dogajalo tudi pri razvoju mednarodnega prava, zlasti gospodarskega. Pravna stroka je z razvojem mednarodnega gospodarskega prava ter segmenta, ki ga imenujemo mednarodno investicijsko pravo, naredila odločilen korak v podpori čezmejnemu sodelovanju. Na podlagi skupnih interesov je mednarodna skupnost oblikovala mehanizme za reševanje sporov iz mednarodnih investicij, med katerimi se je kot najbolj primerna uveljavila mednarodna arbitraža, ki pa še zdaleč ni edina in vedno najbolj optimalna oblika reševanja spora, izhajajočega iz mednarodne investicije.

Kateri instrument za reševanje spora iz mednarodnih investicij ter pri kateri ustanovi ga je najprimerneje reševati, je odvisno od številnih dejavnikov; tako so spori iz mednarodnih investicij praviloma kompleksne narave, tako kot so kompleksni vsi ostali (ekonomski, finančni, kulturološki) vidiki mednarodnega investiranja. Statistični podatki o razvoju mednarodne trgovine in obsegu mednarodnih investicij² zadnjih nekaj desetletij izražajo močno pozitivne smernice, kar kaže na to, da je napredoval tudi institucionalni okvir mednarodnega poslovanja oz. da so se oblikovali mehanizmi, ki ščitijo subjekte pred morebitnimi spori ali le-te uspešno rešujejo, če se seveda pojavijo.

¹ Z izrazom klasična poslovna tveganja mislim predvsem na tveganje izbire stranke, plačilna in kreditna tveganja ter valutna in tečajna tveganja.

² Po podatkih UNCTAD-a so neposredne tuje investicije z manjšimi oscilacijami vseskozi naraščale in so leta 2001 znašale kar 1.387.953 mio USD, potem pa so začele upadati, predvsem zaradi zmanjšane globalne gospodarske aktivnosti ter upadanja števila velikih čezmejnih prevzemov in združitvev (World Investment Report 2004).

V primeru, da nastopi tveganje oz. se uresniči »črni scenarij«, pride do tako imenovanega investicijskega spora. To je spor, ki vključuje (a) razlago ali uporabo investicijskega sporazuma med pogodbenico in vlagateljem druge pogodbenice; (b) domnevno kršitev katere koli pravice, podeljene ali ustvarjene s tem sporazumom v zvezi z naložbo, ali (c) razlago ali uporabo kakršne koli odobritve naložb takemu vlagatelju s strani organa pogodbenice za tuje naložbe pod pogojem, da zavrnitev odobritve naložbe sama po sebi ne pomeni investicijskega spora, razen če takšna zavrnitev vključuje domnevno kršitev katere koli pravice, podeljene ali ustvarjene s tem sporazumom (BBOPZN, 2000, 1. člen).

Da bi se korektno pravno zavarovale pravice investorjev tudi zunaj domicilne države, se je postopoma pričelo razvijati t.i. mednarodno investicijsko pravo, ki predstavlja skupek mednarodnih pravnih virov, ki so namenjeni reševanju problematike mednarodnih investicijskih sporov in je del mednarodnega gospodarskega prava. Med ključne pravne vire in institucije poleg nacionalnega prava in pristojnih sodišč uvrščamo zlasti (OECD, 2004/4, str. 5-7):

- ❑ dvostranske (bilateralne)³ sporazume o medsebojnem pospeševanju in zaščiti naložb,
- ❑ regionalne in specializirane konvencije, pravila in institucije večstranske (multilateralne)³ narave, kot so:
 - o MIGA – Multilateral Investment Guarantee Agency,
 - o ICSID – International Centre for Settlement of Investment Disputes,
 - o UNCITRAL – United Nations Commission on International Trade Law,
 - o ICC – International Chamber of Commerce.

Skladno z razvojem instrumentov za zaščito in spodbujanje mednarodnih investicij so se razvili tudi mehanizmi reševanja mednarodnih investicijskih sporov:

- ❑ reševanje sporov v okviru nacionalnega prava države gostiteljice – pristojno sodišče;
- ❑ »ad hoc« arbitraže, ki lahko delujejo po arbitražnih pravilih Komisije Združenih narodov za mednarodno trgovinsko pravo (UNCITRAL), arbitražnih pravilih ICC, ICSID;
- ❑ conciliacijski (mediacijski) postopek in arbitraža pred stalnimi arbitražami, kot je npr. ICSID (Mednarodni center za reševanje investicijskih sporov), ICC (Mednarodna trgovinska zbornica), Stalno arbitražno sodišče v Haagu, Inter-American Commercial Arbitration Commission (IACAC), The Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce, The London Court of International Arbitration, Vienna international arbitration court.

Iz do sedaj povedanega se da sklepati, da imajo mednarodne investicije in spori iz mednarodnih investicij številne iztočnice, ki jih mora gospodarski subjekt, ki želi uresničiti investicijo na tujem, dobro poznati, če želi, da bodo vložena sredstva prinesla tisto, kar je od njih tudi pričakoval. Namen magistrskega dela je predstaviti osnovne oblike mednarodnega investiranja ter instrumente in institucije za reševanje morebitnih sporov iz mednarodnih investicij. Skozi vsebino magistrskega dela želim dokazati, da obstaja učinkovit mednarodni

³ Pridevnike dvostranski in bilateralni ter večstranski in multilateralni v nadaljevanju magistrskega dela uporabljam povsem enakovredno.

sistem, ki omogoča mednarodno investicijsko dejavnost, nudi instrumente za zaščito pred morebitnimi spori iz mednarodnih investicij ter v primeru nastanka sporov tudi institucije za njihovo učinkovito reševanje.

K obravnavanju omenjene problematike me je spodbudilo dogajanje zadnjih let v povezavi z investicijami slovenskih podjetij na tujem in tujih podjetij v Sloveniji, saj so se v slovenskih medijih pogosto navajale teze o namernem zaviranju prodora slovenskega kapitala zlasti na območju jugovzhodne Evrope; primer Sunčanega Hvara na Hrvaškem, težave Mercatorja z zemljišči v Srbiji, Mobitela na Kosovu, NLB-ja na Hrvaškem in v BiH. Podobno se je pisalo tudi v primeru pivovarske vojne med Intrebrewem in Pivovarno Laško glede nakupa oziroma prevzema Pivovarne Union.

Cilj magistrskega dela

Cilj magistrskega dela je predstaviti vse bistvene instrumente za zmanjševanje oziroma obvladovanje tveganj, povezanih z mednarodnim investiranjem, ter z vsebinskega vidika pripraviti osnovni pregled domačih in tujih virov na tem področju, ki bi bil v pomoč vodstvenemu kadru slovenskih podjetij. Primarni cilj je torej pripraviti vsebino, ki bo berljiva vodstvenemu kadru podjetij, ki svojo rast vidi v širjenju dejavnosti preko meja matične države, pa tudi podjetjem, ki že delujejo v mednarodnem okolju in želijo svoje mednarodno sodelovanje pospešiti oziroma ga oblikovati na višji ravni – v eni izmed investicijskih oblik mednarodnega sodelovanja, kot je na primer ustanovitev lastnega proizvodnega obrata na tujem ali širjenje lastne prodajne mreže. Posredni cilj je spodbuditi nadaljnjo internacionalizacijo slovenskih podjetij tudi na trge, s katerih zadnje čase prihajajo nekatere novice o nezaželenosti slovenskih naložb (države bivše Jugoslavije in Sovjetske zveze).

Metode dela

Za doseg namena in cilja magistrskega dela bom uporabljal različne metode dela:

- ❑ preučevanje literature domačih in tujih avtorjev,
- ❑ analizo sporov iz mednarodnih investicij oziroma metodo primerov,
- ❑ intervjuje,
- ❑ povezovanje teoretskih ugotovitev z ugotovitvami na podlagi analiz primerov mednarodnih investicij in sporov iz mednarodnih investicij.

Predvsem v uvodnih poglavjih se bom oprl na preučevanje teoretičnih podlag, iz katerih bom skušal izluščiti temeljne institucionalne okvire, v katerih poteka proces mednarodnega investiranja, ter možnosti zavarovanja pred tveganji in v primeru njihovega nastanka, tudi o postopkih oziroma institutih, ki so primerni in poklicani za reševanje sporov.

S pomočjo deduktivne metode bom skušal iz splošnih ugotovitev postaviti ključne teze o oblikah mednarodnih investicij, tveganju, povezanem z njimi ter načinu reševanja sporov iz mednarodnih investicij. Za analizo oziroma preučevanje posameznih reprezentativnih sporov iz mednarodnih investicij bom uporabil metodo primerov. Na osnovi posamičnih primerov bom poskušal

oblikovati temeljne sklepe o možnostih reševanja spora iz mednarodne investicije ter podati napotke glede primernosti reševanja posameznih vrst sporov. V kolikor bo mogoče, se bom pri tem delu magistrskega dela posluževal metode zbiranja podatkov z osebnim razgovorom z osebami, ki so v posameznih podjetjih vodile procese mednarodnega investiranja (projektni vodje).

Sklepna faza dela bo temeljila na sintezi splošnih ugotovitev, sprejetih na podlagi preučevanja temeljne literature ter ugotovitev iz analize posamičnih primerov investicij in sporov iz njih.

Struktura magistrskega dela

Magistrska naloga bo razdeljena na sedem poglavij.

Prvo poglavje bo namenjeno opredelitvi mednarodnih investicij. Poudarek bo na motivih za mednarodne investicije, tveganjih, povezanih z njimi, ter opredelitvi pojma spora iz mednarodne investicije.

V drugem poglavju se bom ukvarjal s pojmom mednarodno investicijsko pravo. Predstavil bom ključne sestavine tega področja mednarodnega gospodarskega prava (bilateralni in multilateralni pravni viri ter mednarodne institucije, osnovane v okvirih mednarodnega investicijskega prava).

Tretje poglavje bo predstavljalo oblike in načine zavarovanja pred tveganji, povezanimi z mednarodnimi investicijami.

V četrtem poglavju bom pisal o mehanizmi reševanja sporov iz mednarodnih investicij. Prav tako bodo opisane razlike med posameznimi mehanizmi (prednosti, slabosti).

V predzadnjem poglavju bom orisal nekaj odmevnejših mednarodnih investicijskih sporov ter skušal ugotoviti, zakaj je do spora sploh prišlo.

V sklepu bom skušal potrditi v uvodu postavljeno hipotezo, da obstaja učinkovit mednarodni sistem, ki omogoča mednarodno investicijsko dejavnost, nudi instrumente za zaščito pred morebitnimi spori iz mednarodnih investicij ter v primeru nastanka sporov tudi institucije za njihovo učinkovito reševanje.

1 OPREDELITEV MEDNARODNIH INVESTICIJ

1.1 Opredelitev pojma v strokovni literaturi

Strokovna literatura s področja mednarodnega poslovanja ter mednarodnega gospodarskega prava ne pozna enolične opredelitve pojma mednarodnih investicij. Pravno opredelitev mednarodnih investicij lahko najdemo v enciklopediji mednarodnega javnega prava; mednarodne investicije naj bi bile kakršen koli prenos kapitala ali dobrine iz ene države v drugo, katere posledica je udeležba pri dobičku podjetja (Encyclopedia of public international law, 2003, str. 246).

V strokovni literaturi⁴ s področja ekonomije najdemo nekatere bolj podrobne opredelitve pojma mednarodnih investicij, vsem pa so skupna vsaj štiri sodila:

- ❑ da gre za dinamično ekonomsko kategorijo,
- ❑ da gre za vezavo določenih sredstev (denar, znanje, nepremičnine...),
- ❑ da gre za tok med dvema državama ter
- ❑ da je vedno prisotno določeno tveganje.

Pri tem pa je lahko pojem država premočno izražen, saj ga povezujemo z obstojem državnih meja. Ker so meje med državami vse bolj ohlapne, je smiselno, da pojem država raje enačimo z razlikami v pravnih sistemih, političnih, družbenih in kulturoloških razlikah med posameznimi območji.

Glede na to, da se v nadaljevanju magistrskega dela ukvarjam predvsem s spori iz mednarodnih investicij, je na podlagi navedenih definicij smiselno mednarodne investicije razumeti kot del mednarodnega poslovanja z namenom povečevanja ekonomskih koristi subjekta, ki veže sredstva v investicijo, največkrat pa s samo investicijo pridobi tudi prejemnik investicije (npr. država gostiteljica).

Mednarodne investicije so torej le eden od segmentov mednarodnega ekonomskega sodelovanja oziroma oblik internacionalizacije poslovanja podjetij. Glede na intenziven razvoj mednarodne menjave po drugi svetovni vojni lahko rečemo, da so mednarodne investicije ena izmed oblik širjenja klasične trgovine v mednarodnem okolju.

Tako kot ni moč najti pristne opredelitve pojma mednarodne investicije, tudi ni moč zaslediti enolične delitve mednarodnih investicij na posamezne oblike oziroma vrste. Pregled literature s tega področja⁵ pa kaže, da so največkrat omenjene sledeče oblike mednarodnih investicij:

- ❑ neposredne tuje investicije,
- ❑ portfolio investicije,
- ❑ pogodbeni sporazumi,
- ❑ sporazumi o sodelovanju.

O neposrednih tujih investicijah govorimo takrat, ko ima investitor (tuje podjetje) de facto vpliv na podjetje v gostujoči državi. Po definiciji Mednarodnega denarnega sklada o tovrstnih investicijah govorimo, ko ima tuje podjetje v lasti 10 % ali več celotnega kapitala tujega podjetja (IMF, 2. 6. 2005). Gledano z

⁴ Svetličič, Hrastelj, Veselinovič, Puharič, Pivka in drugi

⁵ Mednarodni denarni sklad (www.imf.org), Griffin in Pustay

vidika transferja sredstev v tem primeru ni potrebno vršiti prenosa sredstev za poslovanje podjetja v tujini, saj ima podjetje svoja sredstva za opravljanje transferjev potrebnih za poslovanje. Neposredne tuje investicije se lahko izvedejo v različnih oblikah (Griffin, Pustay, 14. 5. 2005):

- ❑ nakup obstoječih sredstev v tujini,
- ❑ nova investicija v premoženje, podjetje, opremo v tujini,
- ❑ sodelovanje v t.i. »joint venture« z lokalnim partnerjem v tujini.

O portfolio investicijah govorimo takrat, ko nek poslovni subjekt kupi delnice ali kakšen drug finančni instrument, ki pa ne pomeni vpliva na odločanje o poslovanju podjetja. Po definiciji Mednarodnega denarnega sklada so portfolio investicije vse investicije, ki ne dosegajo 10 % celotnega kapitala ciljnega podjetja (Mednarodni denarni sklad, 2. 6. 2005).

Pogodbeni sporazumi so zelo priljubljena oblika mednarodnih investicij oziroma poslovanja, saj so razmeroma dobro razviti ter preverjeni v praksi. Gre za razne licenčne, franšizing in druge pogodbe o prenosu znanj in sredstev v mednarodnem okolju.

Sporazumi o sodelovanju so najohlapnejša oblika mednarodnih investicij in so praviloma kratkoročnega značaja, ni pa pravilo. Strateška zavezništva, ki so se razvila zlasti v devetdesetih letih, so sicer ohlapna in nekapitalska oblika mednarodnega poslovanja, vendar so praviloma dolgoročnejše narave. Po drugi strani pa med sporazume o sodelovanju uvrščamo tudi t.i. skupna vlaganja, ki pa imajo značilnost projektnega poslovanja in so oblikovana zgolj za določen (krajši) čas.

Pivka in Puharič (1999, str. 300-302) tuja vlaganja razvrščata po štirih merilih:

- ❑ oblika,
- ❑ dejavnost,
- ❑ območje,
- ❑ vrednost.

Tuja vlaganja po obliki razlikujemo na tista, ki so nelastniška (govorimo o pogodbenem razmerju, kar ne omogoča nobenih lastninskih ali drugih stvarnih pravic tujcev iz naslova vlaganja) in tista, ki so lastniška (kažejo se npr. v ustanovitvi podjetja skladno z veljavno zakonodajo, v obliki delnega ali celotnega odkupa delnic ali deležev v zasebnih podjetjih, kot koncesije za gradnjo infrastrukture).

Po dejavnostih tuja vlaganja razvrščamo na:

- ❑ proste dejavnosti (vse dejavnosti, ki s sistemskimi zakoni niso navedene kot usmerjene ali izrecno prepovedane dejavnosti za vlaganje tujcev);
- ❑ izrecno prepovedane dejavnosti, kot so npr. osnovno šolstvo, pokojninska zavarovanja, proizvodnja in trgovina z vojaško opremo;
- ❑ usmerjene dejavnosti, kot so npr. bančništvo, zavarovalništvo, igre na srečo in drugo.

V zvezi z delitvijo po območjih zgoraj omenjena avtorja omenjata, da tuji vlagatelji lahko vlagajo na celotnem območju države, lahko pa so določena

območja tudi izvzeta, kot so na primer razna vojaška, obmejna ali kako drugače zaščitena območja.

Tuja vlaganja pa se razlikujejo tudi po obsegu vezanih sredstev. Razumljivo je, da je zaradi vzdrževanja stabilne tečajne politike na določenem valutnem območju potrebno investicije večjega obsega napovedati oziroma prijaviti pristojnim institucijam, kot je na primer vlada ali centralna banka.

V povezavi z opredeljevanjem pojma mednarodnih investicij je smiselno omeniti tudi kvalifikacijo oblik vstopa na tuje trge kot jo navajata Hrastelj in Brenčičeva. Oblike oziroma načine vstopa na tuje trge delita na podlagi treh parametrov (Brenčič, Hrastelj, 2003, str. 138):

- ❑ možnost izvajanja kontrole poslov v tujini,
- ❑ tveganje in
- ❑ fleksibilnost.

Na podlagi navedenih značilnosti omenjena avtorja navajata naslednje tri oblike vstopa na tuje trge:

- ❑ IZVOZNE OBLIKE: majhno tveganje, visoka fleksibilnost in nizka stopnja nadzora;
- ❑ POGODBENE OBLIKE: deljeno tveganje, nadzor in lastništvo;
- ❑ INVESTICIJSKE OBLIKE: visoko tveganje in stopnja nadzora ter nizka fleksibilnost.

Med izvozne oblike uvrščata neposredni, posredni in kooperativni izvoz. Neposreden izvoz pomeni neposreden stik proizvajalca (izvoznika) s potrošniki v uvozni državi. Posredni izvoz pomeni, da proizvajalec nima neposrednega stika s končnim potrošnikom v uvozni državi. Vlogo posrednika med proizvajalcem in končnim potrošnikom v drugi državi lahko prevzame npr. izvozna trgovska družba. Kooperativni izvoz vključuje dogovore o sodelovanju z drugimi poslovnimi subjekti, ki jih poimenujemo izvozna združenja ali konzorciji.

Pogodbene oblike so že bistveno bolj formalno izoblikovane ter zato manj fleksibilne, saj so lahko tudi dolgoročnejše narave. V grobem omenjene oblike delimo na neposredne (kapitalske) oblike (lastni obrati in enote na tujem) ter posredne (nekapitalske) oblike (licence, franšizing, tehnični sporazumi, pogodbe o storitvah, pogodbeno vodenje, pogodbeno proizvodnjo, pogodbe o inženirskih poslih ter kooperacijska pogodba).

Investicijske oziroma naložbene oblike internacionalizacije poslovanja so najvišja oblika vstopa na tuje trge. Zaradi svoje formalnosti ter razmeroma velikega obsega vezave naložbenih sredstev so takšne oblike visoko tvegane ter dokaj nefleksibilne. Dobra lastnost takšne oblike pa je visoka stopnja nadzora nad delovanjem v tujini (cenovne strategije, poslovna kultura, odnosi do partnerjev). Med investicijske oblike vstopa na tuje trge uvrščata (Hrastelj, Brenčič, 2003, 172-183):

- ❑ prodajnega predstavnika,
- ❑ prodajne enote na tujem,
- ❑ prodajno in proizvodno enoto na tujem,
- ❑ sestavljalnice in skladišča,
- ❑ regionalne centre,

- ❑ globalno integrirano podjetje ter
- ❑ prevzeme in naložbe od začetka.

1.2 Razvoj mednarodnih investicij

Pojma mednarodne investicije in mednarodno investiranje imata že v strokovni literaturi veliko oblik in definicij, o razširjenosti tega pojava v okviru mednarodnega poslovanja pa največ povedo konkretni podatki o dinamiki mednarodnih investicij.

Razvoj mednarodnih investicij je v tesni povezavi z nastajanjem in razvojem nekaterih pomembnih mednarodnih ustanov. Te so:

- ❑ Svetovna banka (IBRD, IFC, IDA, MIGA, ICSID),
- ❑ UNCTAD,
- ❑ WTO,
- ❑ IMF,
- ❑ OECD in druge.

Naštete mednarodne ustanove so omogočile, da so bile udejanjene razmere, ki ustvarjajo podlage za razmah mednarodnih naložb (Vertinsky, 25. 5. 2005):

- ❑ trgi so si postali vse bolj podobni po okusih in potrebah potrošnikov (Vzroke za to je potrebno iskati v internacionalizaciji medijev, razvoju mednarodnega turizma, migracija prebivalcev, razvoju globalnih produktov (Coca Cola, Big Mac...));
- ❑ nižji stroški komunikacij in možnosti globalne logistike;
- ❑ odstranitev trgovinskih ovir;
- ❑ razvoj globalnih organizacijskih struktur (korporacije).

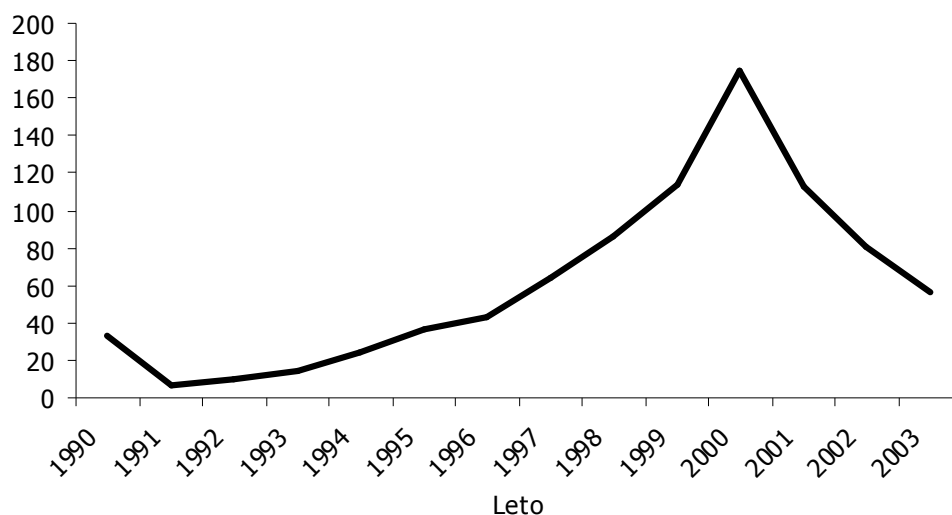
Kot je znano so ustanove, kot sta Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad, gledano z vidika njunega razvoja, doživljale številne vzpone in padce. Zlasti v zadnjem desetletju so znani protesti proti usmeritvam in nadaljnji krepitvi omenjenih ustanov. Kritiki pojasnjujejo, da številne mednarodne institucije delujejo v prid velikim mednarodnim korporacijam, ki jih vodi predvsem želja po ekonomskih koristih, kar pa naj bi povzročalo večjo revščino v nerazvitih državah in povečevanje prepada med razvitimi in nerazvitimi (Green, 23. 4. 1997). Nasprotovanja oziroma prepad med željami in interesi velikih mednarodnih korporacij ter željo držav po ohranitvi ekonomske moči ter lastnega pravega sistema so bila razlog, da je konec prejšnjega desetletja propadel poskus oblikovanja Multilateralnega sporazuma o investicijah (MAI)⁶, ki naj bi postavil temelje za oblikovanje enotnih standardov liberalizacije investicijskih politik ter reševanje morebitnih sporov iz mednarodnih investicij (The Economist, 12. 3. 1998).

Vendar navkljub težavam nekaterih mednarodnih ustanov statistični podatki kažejo, da je obseg čezmejnih naložb po drugi svetovni vojni iz desetletja v

⁶ Pogajanja o MAI so se začela že leta 1995 v okviru sveta OECD-ja, in sicer na ministrski ravni. Vključene so bile države članice OECD in Evropska komisija. Sporazum pa je bil zamišljen globalno, tudi za nečlanice OECD in EU, oziroma želja je bila, da se ga uveljavi preko WTO-ja. Sporazum ni bil dosežen, intenzivna pogajanja o njem pa so propadla leta 1998. Podrobneje o tej vsebini in razlogih za propad pogajanj v drugem poglavju pričujočega magistrskega dela.

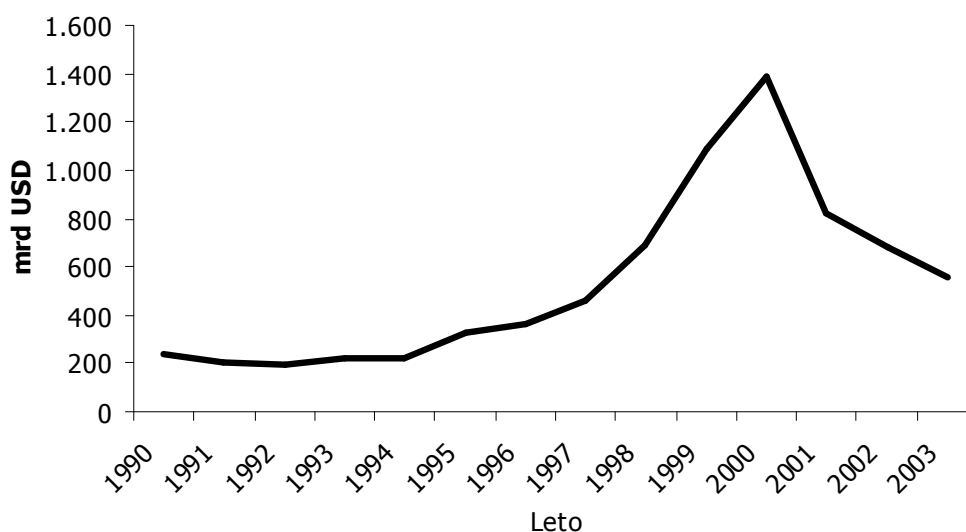
desetletje naraščal. Pospešen razvoj so mednarodne investicije doživele konec prejšnjega desetletja. Glavne razloge za nagel porast je iskati v naraščanju moči mednarodnih korporacij, ki so s prevzemi podjetij v tujini še povečale svojo moč in pa v posameznih regionalnih značilnostih. V srednji in vzhodni Evropi smo bili priča zamenjavi gospodarskega sistema; socializem, plansko gospodarstvo ter družbeno lastnino je zamenjal tržni kapitalizem in privatna lastnina, kar je omogočilo nagel vstop tujega kapitala. Če je bilo v pričetku devetdesetih let največ pogodbenih oblik vstopa na tuje trge, pa so konec devetdesetih prevladovali mednarodni prevzemi in združitve. Tako je bilo leta 1991 le 7 mednarodnih prevzemov in združitve, katerih zneski so presegli milijardo USD, leta 2000 pa jih je bilo kar 175.

Slika 1: Število mednarodnih prevzemov in združitve, ki so presegle vrednost mrd USD

Vir: World Investment Report 2004 in 2003

Slika 2: Vrednost prilivov tujih neposrednih investicij v mrd USD

Vir: World Investment Report 2004 in 2003

Iz slik 1 in 2 je razvidno, da je bil leta 2000 dosežen do sedaj največji obseg mednarodnih investicij, in sicer nad 1.300 mrd USD. Levji delež so prispevali čezmejni prevzemi in združitve. Po rekordnem dosežku pa je obseg prilivov iz neposrednih tujih investicij padel in se še vedno giblje nekje na polovici rekordnega dosežka. Razlog za takšen padec je potrebno iskati v sledečih dejstvih (World Investment Report 2003, str. XII):

- ❑ upočasnjena gospodarska rast v vseh najpomembnejših gospodarskih velesilah (ZDA, Japonska, Nemčija) in slabe kratkoročne napovedi;
- ❑ padec cen na borzah;
- ❑ nižja profitabilnost podjetij;
- ❑ upočasnjevanje privatizacije v nekaterih državah;
- ❑ večja splošna nestabilnost razmer (politične, ekonomske) zaradi pojava globalnega terorizma (rast cen surove nafte).

1.3 Motivi mednarodnih investicij

Prvi pobudniki mednarodnih investicij niso bile mednarodne ustanove ali predstavniki državnih organov, pač pa zasebni ekonomski subjekti, ki so v okviru mednarodnega poslovanja videli možnosti za povečanje ekonomske blaginje oziroma ekonomskih koristi. Želja po doseganju ekonomskih koristi je torej ključni motiv izvajanja mednarodnih naložb v njihovih najsplošnejših oblikah.

Tako kot poznamo različne klasifikacije mednarodnih investicij, obstaja tudi več klasifikacij motivov zanje. Z vidika poslovanja podjetij se zdi zanimiva delitev motivov na tista, ki delujejo na strani povpraševanja, ponudbe, in takšna, ki znižujejo tveganja (Amador-Dumois, 1997, str. 10).

Slika 3: Delitev motivov za mednarodne investicije

Vir: Amador-Dumois, 1997, str. 10

Za motive na ponudbeni strani je značilno, da so usmerjeni v delovanje podjetij, se pravi, da je namen oziroma motiv narediti nekaj za izboljšanje ponudbe tudi na tujih trgih, ob tem pa zagotoviti izpolnitev interesa ekonomskih koristi. O nižjih stroških proizvodnje govori že klasična ekonomska teorija⁷.

Stran povpraševanja je postala vse pomembnejša po drugi svetovni vojni, ko se je počasi pričelo kazati, da v številnih panogah konkurenca narašča, posledično pa je ponudba pričela presegati povpraševanje. Tako so bili lokalni (domači) proizvajalci prisiljeni razmišljati o vstopanju na nove trge. Kmalu se je izkazalo, da je poslovanje na tujih trgih precej drugačno od poslovanja doma, saj so bili izpostavljeni različnim formalnim pa tudi neformalnim oviram. Z motivi na strani povpraševanja se ukvarjajo zlasti nekatere alternativne teorije mednarodne menjave⁸.

Motivi zniževanja tveganj v zadnjem času pridobivajo na pomenu, saj je napovedovanje prihodnjega dogajanja na trgu vse manj zanesljivo, s tem pa je nezanesljivo tudi poslovanje podjetja. Večina podjetij, zlasti tistih v tradicionalnih dejavnostih (industrija, gradbeništvo) ima določene fiksne stroške, ki jih je potrebno pokriti. Te stroške pa se lahko pokrije samo z doseganjem realizacije, ki omogoča dovolj prispevka za kritje, v nasprotnem primeru je prizadeta sama osnova podjetja (zaposleni, oprema). Tako so podjetja prisiljena dosegati zadosten obseg realizacije tudi na tujem trgu in s tem zmanjševati riziko izgub.

Obstajajo pa tudi druge členitve motivov za mednarodne investicije. Trtnikova (1999, str. 24 -31) v svojem delu podaja sledečo delitev podjetniških motivov za investicije v mednarodnem okolju:

- ❑ ISKANJE VIROV: Podjetja želijo z investicijami v tujini pridobiti vire za svoje poslovanje po ugodnejših cenah, kot to lahko storijo v domačem okolju.
- ❑ VEČJA UČINKOVITOST: V to skupino motivov uvršča ugodnejše davčne stopnje, različne okuse potrošnikov, različne ekonomske sisteme, tržne strukture, boljše institucionalne pogoje.
- ❑ ŠIRJENJE TRGOV: Zelo pogost motiv podjetij je širjenje prodajnega trga zaradi presežnih zmogljivosti.
- ❑ STRATEŠKI MOTIVI: Neposredne naložbe so večinoma dolgoročnega značaja, zato morajo biti sprejete na najvišji ravni podjetja ter morajo sovpadati z vizijo in strategijo razvoja podjetja tudi na dolgi rok. Eden od ključnih strateških motivov za mednarodno podjetje je krepitev mednarodne konkurenčnosti.

Motive za izvajanje tujih naložb pa nimajo samo podjetja pač pa tudi države, v katere so te naložbe usmerjene. Med možnimi motivi velja omeniti sledeče:

- ❑ zmanjševanje tehnološkega zaostanka,
- ❑ zmanjševanje nezaposlenosti,
- ❑ prenos znanja,
- ❑ razbitje domačih monopolistov.

⁷ Smithova teorija absolutnih prednosti, Ricardova teorija relativnih prednosti, teoretični model Heckscherja in Ohlina (Kumar, 2001, str. 78-120).

⁸ Teorija o razpoložljivosti proizvodov, teorija o tehnološkem prepadu, Linderjeva teorija o razpoložljivem dohodku, Barkerjeva hipoteza različnosti (Kumar, 2001, str. 140-157).

Sovpadanje motivov države ter nudenje posebnih ugodnosti so pomemben dejavnik, da se nek tuji investitor odloči za investicijo v določeni državi. Konkurenca med državami potencialnimi prejemnicami NTI je vse večja. Uspešen primer razvoja gospodarstva s pomočjo neposrednih tujih investicij je Irska, ki se je iz gospodarske zaostalosti v osemdesetih letih razvila v eno izmed najbolj propulzivnih držav EU-ja v devetdesetih. Glavna zasluga irske zgodbe o uspehu so prav gotovo kakovostne neposredne tuje investicije, za katere je skrbela Irish Development Agency (IDA) (Jaklič, str. 121-122).

1.4 Tveganja mednarodnih investicij

Ko govorimo o tveganjih, povezanih z mednarodnimi investicijami, ne moremo mimo tveganj, ki sicer veljajo za mednarodno poslovanje, saj so mednarodne investicije le del mednarodnega poslovanja. V uvodu poglavja bodo tako predstavljena tveganja, ki veljajo za celoten spekter mednarodnega poslovanja, v drugem delu pa se bom omejil na nekatera tveganja, ki so bolj pomembna oziroma prisotna pri mednarodnih investicijah.

Hrastelj opredeljuje tveganje kot možnost negotovega nastopa pričakovanega dogodka, nastopa drugačnega dogodka, kot smo predvidevali, nastopa ob drugem trenutku. Posledica tega tveganja pa je lahko, da ne dosežemo načrtovanih ekonomskih koristi (Hrastelj, 1990, str. 318).

Ugledna mednarodna bonitetna hiša Dun&Bradstreet pri ocenjevanju tveganja poslovanja z določeno državo opredeljuje sledeče vrste tveganj (Dun&Bradstreet, 20. 5. 2005):

- ❑ POLITIČNA TVEGANJA – notranja in zunanja varnostna situacija, kompetentnost in konsistentnost političnih razmer, ostali dejavniki, ki določajo, ali država omogoča ugodno gospodarsko klimo;
- ❑ KOMERCIALNA TVEGANJA – splošno spoštovanje pogodb, kompetentnost sodstva, raven korupcije;
- ❑ MAKROEKONOMSKA TVEGANJA – stopnja inflacije, uravnoteženost proračuna, razmere na denarnem trgu;
- ❑ ZUNANJI RIZIKI – stanje tekočega računa plačilne bilance, tok kapitala, obseg zunanjega dolga.

Bolj podrobno opredelitev vrst tveganj podaja Hrastelj, ki opredeljuje devet temeljnih skupin tveganj, ki se pojavljajo pri mednarodnem poslovanju (Hrastelj, 1990, str. 320–331):

- ❑ tveganje pravilne izbire poslovnih strank,
- ❑ plačilno tveganje,
- ❑ kreditno tveganje,
- ❑ valutno tveganje,
- ❑ tveganje prehoda dobave, nevarnosti in nekaterih stroškov,
- ❑ tveganje spremembe cen,
- ❑ prevozno tveganje v najširšem pomenu,
- ❑ vojno tveganje in
- ❑ tveganje civilnih nemirov.

Tveganje izbire strank je eno od najbolj osnovnih tveganj vsakega poslovanja, zlasti pa je izrazit v mednarodnem poslovanju, ker tuje partnerje poznamo bistveno manj kot domače. Pri tem tveganju ne gre zgolj za plačilno sposobnost partnerja, pač pa tudi za njegov status v lokalnem okolju ter njegovo sposobnost vztrajanja na dolgoročnem partnerstvu s tujim partnerjem. Tveganje izbire optimalnih poslovnih strank lahko zmanjšamo na več načinov:

- ❑ pred pričetkom formalnega sodelovanja preverimo verodostojne informacije⁹ o bodočem poslovnem partnerju;
- ❑ poslujemo hkrati z več poslovnimi partnerji in z več tržišči;
- ❑ tveganje bonitete poslovnih strank se lahko zavaruje v okviru različnih komercialnih instrumentov (npr. garancije).

Plačilno tveganje je prav gotovo tisto tveganje mednarodnega poslovanja, ki se ga podjetja najbolj bojijo. To je tveganje izvoznika, dajalca licence ali investitorja, da stranka, ki že ima blago, licenco ali kapital, le-tega ob dospellem roku ne bo plačala. Poslovna praksa plačilna tveganja deli na dva dela (Falatov, 1999, str. 5-8):

- ❑ nekomercialna tveganja in
- ❑ komercialna tveganja.

Nekomercialna tveganja se delijo na klasična nekomercialna tveganja v ožjem smislu (tveganje nacionalizacije, razlastitve, konfiskacije, vojne, revolucije, uporov, oboroženih spopadov in druge ukrepe, ki onemogočajo razpolaganje s premoženjem in s tem vplivajo na možnost izterjave terjatev) ter na monetarna tveganja, kamor uvrščamo transferna tveganja (moratorij, prepoved plačil, nezmožnost konverzije in transfera) in valutna tveganja.

Med komercialna plačilna tveganja uvrščamo zlasti tveganje nastopa plačilne nesposobnosti oziroma insolvence tujega dolžnika.

Falatov (1999, str. 8-19) poudarja naslednje možnosti zavarovanja pred plačilnimi tveganji:

- ❑ prodaja s pridržkom lastninske pravice,
- ❑ zavarovanje terjatev in
- ❑ storitve izvoznih družb (npr. Slovenska izvozna družba – SID).

O kreditnem tveganju govorimo tedaj kadar obstaja možnost daljše zamude plačila ali sploh neplačila, neprevzema ali izgube blaga. Kreditno tveganje lahko razčlenimo na več sestavin:

- ❑ komercialno tveganje (neplačilo ob roku, odlog plačila, trajno neplačilo),
- ❑ politično tveganje in
- ❑ tveganje velikih naravnih katastrof (potresi, poplave, požari).

Valutno tveganje nastopi, kadar je nek posel dogovorjen v določeni valuti, katere vrednost se lahko spremeni v času od sklenitve posla pa do trenutka, ko se opravi plačilo.

⁹ V zadnjih nekaj letih so se močno razvili komercialni ponudniki, ki podajajo vse bolj kakovostne informacije o poslovnih partnerjih, tudi tujih. Primer takega ponudnika iz Slovenije je npr. GVIN, ki ponuja informacije o slovenskih in hrvaških podjetjih, ponudbo pa še širi (www.gvin.com).

Tečajno tveganje je takrat, ko se cena dogovori v določeni, lahko tudi čvrsti mednarodni valuti, plačilo pa se opravi v valuti kupca. Takšno tveganje je zlasti izrazito pri valutah, ki razmeroma veliko nihajo, to pa so večinoma valute držav, v katere se največ investira, države v razvoju in tranzicijske države.

Tveganja spremembe cene so naslednja, ki so zlasti pereča pri dolgoročnejših mednarodnih poslih. Temeljni problem spreminjanja cen je v težavnosti njihovega predvidevanja. Tako je praktično nemogoče vnaprej na dolgi rok predvideti cene in jih natančno vgraditi v kalkulacijo pogodbene cene. Obstaja več metod, kako zmanjšati obravnavano tveganje (upoštevanje vsakokratnih tržnih cen, upoštevanje reprezentativnega stroška, vnaprej pripravljen obrazec spreminjanja cen).

Prevozna tveganja so zaradi razdalj v mednarodnem poslovanju (t.i. distančni posli) bistveno bolj izrazita kot pri poslovanju na lokalnem trgu. Prevozno tveganje se opredeljuje kot nevarnost, da se bo blago med prevozom poškodovalo, uničilo, izgubilo ali pa bo ukradeno. Pri prevoznih tveganjih je potrebno ločevati dve vrsti zavarovanj:

- ❑ kasko – zavarovanje prevoznega sredstva,
- ❑ kargo – zavarovanje predmeta prevoza oziroma blaga.

Z vidika značilnosti mednarodnih investicij ter njihovega velikega pomena, ki ga imajo za države prejemnice, je zanimiva tudi delitev tveganj na tiste, ki jim je izpostavljen investitor in tiste, katerim je izpostavljena država. Investitor je zlasti izpostavljen tveganju odvzema premoženja, ki si ga je pridobil v državi gostiteljici na podlagi investicije. Ločimo tri oblike odvzema premoženja:

- ❑ ekspropriacija (razlastitev) je prisilen odvzem premoženja zaradi javnega interesa pod pogoji nediskriminatornosti in ustreznega nadomestila;
- ❑ nacionalizacija je posebna oblika ekspropriacije, pri kateri gre za odvzem premoženja v korist države ali kakšne druge državne ustanove¹⁰;
- ❑ konfiskacija pomeni odvzem zasebnega premoženja s strani najvišjih predstavnikov oblasti v njihovo zasebno korist. Takšni primeri so se dogajali zlasti v diktaturah, npr. v Zimbabveju, kjer so belcem odvzeli njihove farme.

Država prejemnica investicije je največkrat izpostavljena sledečim tveganjem:

- ❑ zaradi tuje konkurence lahko propadejo domača podjetja,
- ❑ vpliv tujih politik preko tujega investitorja,
- ❑ odpuščanje delavcev,
- ❑ zniževanje plač,
- ❑ onesnaževanje okolja (prenos »umazane« proizvodnje iz razvitih v nerazvite države),
- ❑ monopolizacija s strani močnih multinacionalk,
- ❑ ni družbene odgovornosti,
- ❑ davčni problemi v povezavi s transfernimi cenami.

Država prejemnica je navedenim tveganjem izpostavljena zlasti, če ne poskrbi za ustrezno prestrukturiranje domačega gospodarstva.

¹⁰ Nacionalizacija je bila izvedena tudi v FLR Jugoslaviji, njene posledice na območju Slovenije še vedno niso v celoti odpravljene (postopek denacionalizacije).

1.5 Spor iz mednarodne investicije

Izhajajoč iz tveganosti mednarodnih investicij je pričakovati, da ekonomske koristi, ki jih je vlagatelj pričakoval, ne bodo vedno uresničene. Zakaj ne pride do želenih učinkov, obstaja več razlogov in eden izmed njih je tudi sporno ravnanje nasprotne stranke v poslu. Spor iz mednarodne investicije ni običajen mednarodni gospodarski spor, pač pa je to spor, ki izhaja neposredno iz mednarodne investicije. V primeru investicijskega prava, ki go bom predstavil v naslednjem poglavju, obstajajo jasne opredelitve spora iz mednarodne investicije.

V dvostranskem sporazumu med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Bolgarije o medsebojnem pospeševanju in zaščiti naložb je spor iz investicije opredeljen na sledeči način; to je spor, ki vključuje (BBOPZN, 9. člen):

- ❑ razlago ali uporabo investicijskega sporazuma med pogodbenico in vlagateljem druge pogodbenice;
- ❑ domnevno kršitev katere koli pravice, podeljene ali ustvarjene s tem sporazumom v zvezi z naložbo, ali
- ❑ razlago ali uporabo kakršne koli odobritve naložb takemu vlagatelju s strani organa pogodbenice za tuje naložbe pod pogojem, da zavrnitev odobritve naložbe sama po sebi ne pomeni investicijskega spora, razen če takšna zavrnitev vključuje domnevno kršitev katere koli pravice, podeljene ali ustvarjene s tem sporazumom.

Ferčič (2004, str. 331) opredeljuje spor iz mednarodne investicije kot pravni spor, ki izvira neposredno iz investicije. V praksi ne bi smelo biti večjih težav pri opredeljevanju, ali med strankama obstaja spor. O sporu naj bi govorili takrat, ko med strankama obstaja konflikt ali nestrinjanje, kar pomeni, da med njima ni soglasja glede določene pravno relevantne okoliščine. Vendar to še ne pomeni, da je vsako nesoglasje tudi takšne narave, da bi jo bilo smiselno institucionalno reševati. Praviloma morata stranki ali vsaj tožnik v sporu opredeliti pomen, ki bi ga imela rešitev spornega vprašanja. Iz tožbe mora torej izhajati, da tožnik ob rešitvi konflikta pričakuje določeno korist.

Poudariti je potrebno, da vsak spor med strankama ni tudi pravni spor. O njem namreč govorimo le v primeru, ko gre za spor o pravicah in obveznostih, ki izhaja iz takšnega pravnega vira, ki velja za stranki, in tudi spor glede tistih dejstev, ki so pomembna za odločanje o pravicah in obveznostih.

Če povzamemo, ima spor iz mednarodne investicije naslednje značilnosti:

- ❑ izhaja neposredno iz mednarodne investicije,
- ❑ pravna narava (spor o pravicah in obveznostih),
- ❑ rešitev spora pomeni uresničevanje koristi za stranko v sporu,
- ❑ spori so praviloma kompleksnejše narave, koristi iz sporov, ki se pričakujejo, pa ponavadi velike.

2 MEDNARODNO INVESTICIJSKO PRAVO

Mednarodno investicijsko pravo je posebno področje mednarodnega gospodarskega prava. Slednje se je začelo razvijati že v 19. stoletju, zlasti pa se je okrepilo in razširilo po drugi svetovni vojni. Njegov razvoj je sooblikovalo večanje obsega mednarodnega poslovanja in z njim tudi mednarodnega investiranja.

2.1 Mednarodno gospodarsko pravo

Mednarodno gospodarsko pravo se ukvarja z usmerjanjem mednarodnih gospodarskih tokov ter sestoji iz nadnacionalnih, mednarodnih in nacionalnih pravnih norm. Glede na to, kaj skuša regulirati, lahko mednarodno gospodarsko pravo približamo mednarodnemu javnemu pravu in mednarodnemu zasebnemu pravu.

Mednarodno javno pravo se ukvarja z odnosi med subjekti mednarodnega javnega prava, kot so na primer države in mednarodne organizacije. Tratnik (1999, str. 8) navaja naslednje temeljne razlike med mednarodnim javnim pravom in mednarodnim gospodarskim pravom:

- Predmet urejanja mednarodnega javnega prava so mednarodni odnosi na splošno, medtem ko se mednarodno gospodarsko pravo ukvarja izključno z mednarodnimi ekonomskimi odnosi. Po tej plati je torej mednarodno javno pravo širši pojem kot mednarodno gospodarsko pravo.
- Subjekti mednarodnega javnega prava so suverene države in/ali mednarodne organizacije, ki jim le-to priznava pravno sposobnost, medtem ko je krog subjektov mednarodnega gospodarskega prava precej širši, saj zajema poleg že naštetih dveh še vse gospodarske subjekte, katerim pravno sposobnost priznavajo nacionalni pravni sistemi.
- Viri mednarodnega javnega prava so predvsem mednarodne konvencije in sporazumi, mednarodno gospodarsko pravo pa poleg teh pozna še svoje lastne vire (pravila in običaji, uzance, Incoterms).

Mednarodno zasebno pravo po svoji vsebini niti ni mednarodno pravo, ampak nacionalno pravo posameznih držav. Ukvarja se s pravnimi razmerji zasebnega (civilnega) prava, ki imajo stične točke s pravnimi redi več držav (pravna razmerja s tujim elementom). V kolikor mednarodno zasebno pravo primerjamo z mednarodnim gospodarskim pravom, lahko ugotovimo, da je mednarodno zasebno pravo po vsebini bistveno širše opredeljeno, saj se ukvarja s kakršnimi koli mednarodnimi pravnimi razmerji, medtem ko se mednarodno gospodarsko pravo ukvarja z gospodarskimi odnosi (promet blaga in storitev).

Mednarodnega gospodarskega prava ne gre enačiti z mednarodnim ekonomskim pravom. Slednje se ukvarja predvsem z mednarodnimi gospodarskimi odnosi; torej je mednarodno ekonomsko pravo del mednarodnega javnega prava, ki se ukvarja predvsem z makro odnosi oziroma okoljem, v katerem se nadalje odvijajo poslovna razmerja, ki so predmet mednarodnega gospodarskega prava (Pivka, Puharič, 1999, str. 24-25).

2.1.1 Viri mednarodnega gospodarskega prava

Vire mednarodnega gospodarskega prava lahko na splošno razdelimo na sledeče skupine (Tratnik, 1999, str. 23-50):

- ❑ viri mednarodnega javnega prava (mednarodne pogodbe, mednarodno običajno pravo, splošno priznana načela),
- ❑ običajno mednarodno gospodarsko pravo (*lex mercatoria* in transnacionalno pravo),
- ❑ pravo mednarodnih organizacij in Evropsko pravo,
- ❑ nacionalno pravo posameznih držav.

Vire *mednarodnega javnega prava* najlažje predstavimo s pomočjo virov za delovanje ene od najpomembnejših ustanov mednarodnega javnega prava – Mednarodno sodišče v Haagu:

- ❑ Mednarodne pogodbe¹¹ - mednarodne pogodbe imajo izjemen pomen za mednarodno gospodarsko pravo, saj urejajo odnose med državami glede gospodarskih subjektov držav pogodbenic. Mednarodne pogodbe so praviloma vedno višjega ranga kot nacionalni predpisi, z izjemo ustave¹². Z vidika mednarodnega investicijskega prava so pomembne zlasti pogodbe o varovanju investicij, ki jih bom podrobneje predstavil v naslednjem poglavju. Mednarodne pogodbe lahko razčlenimo na (Tratnik, 1999, str. 25):
 - o pogodbe o meddržavnem gospodarskem prometu (*pogodba o ustanovitvi WTO, sporazumi o ustanovitvi IMF in WB, ICSID, EGS, EFTA, NAFTA, CEFTA ...*);
 - o pogodbe med državo in tujim investitorjem (mednarodni konstrukcijski posli, BOT projekti);
 - o pogodbe o zasebnem gospodarskem prometu (cilj pogodb je olajšati zasebni mednarodni gospodarski promet v smislu zmanjševanja tveganja, poenostavitve in standardizacija postopkov, npr. Ženevska konvencija o čekovnem in meničnem pravu, Haaška konvencija o mednarodni prodaji premičnin, Dunajska konvencija o mednarodni kupni pogodbi).
- ❑ Mednarodno običajno pravo – je praviloma nižje ravni kot mednarodne pogodbe. Nastajanje mednarodnega običajnega prava je dolgotrajen proces, njegova nadgradnja pa je ponavadi njegova implementacija v obliki mednarodne pogodbe.
- ❑ Splošno priznana načela – pogosto zapolnijo pravne praznine pravnih virov višje ravni (npr. mednarodnih pogodb). K poglavitnim splošno priznanim načelom sodijo (Tratnik 1999, str. 33):
 - o načelo avtonomije strank,
 - o načelo neupravičene obogatitve,
 - o načelo posloводства brez naročila, načelo vestnosti in poštenja,
 - o prepoved zlorabe pravic idr.

¹¹ V mednarodni pravni praksi in odnosih se pojavlja več sinonimov za pojem mednarodne pogodbe, in sicer: sporazumi, pakti, protokoli, listine, konvencije, deklaracije, predpisi ipd.

¹² 8. člen ustave Republike Slovenije ureja hierarhijo mednarodnih predpisov glede na nacionalne: »Zakoni in drugi predpisi morajo biti v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in z mednarodnimi pogodbami, ki obvezujejo Slovenijo. Ratificirane in objavljene mednarodne pogodbe se uporabljajo neposredno.«

Pomemben avtonomen vir mednarodnega gospodarskega prava je tudi *mednarodno gospodarsko običajno pravo*. Nekateri avtorji mu pravijo tudi transnacionalno trgovinsko pravo pa tudi *lex mercatoria*¹³. S pojmom »lex mercatoria« razumemo vsa običajno-pravna pravila, materialna ali postopkovna, ki se nanašajo na mednarodno trgovino v najširšem smislu in ki niso kodificirana v nekem nacionalnem pravnem redu, niti se ne nahajajo v mednarodnih konvencijah (Tratnik 1999, str. 36). Lex mercatoria je pomembna zlasti z vidika reševanja sporov iz mednarodnih investicij, saj se uveljavlja stališče, da lahko arbitri ob odsotnosti izbire prava s strani strank v sporu pustijo ob strani pravila mednarodnega zasebnega prava in se odločijo za uporabo lex mercatorie.

Pravo mednarodnih organizacij in Evropsko pravo sta za posamezne države članice izjemnega pomena, saj se preko njih izražajo številni skupni interesi mednarodno sodelujočih držav, npr. interes po prostem pretoku kapitala, delovne sile in drugo.

Nacionalno pravo držav je kljub pomembnemu razvoju mednarodnega gospodarskega prava še vedno velikega pomena za izvajanje mednarodnega poslovanja. V praksi se pogosto dogaja, da stranki namenoma izbereta določeno nacionalno pravo. Enega izmed pomembnih motivov za takšno dejanje je potrebno iskati v dejstvu, da so nacionalni pravni sistemi zelo različno razviti po posameznih področjih, zato se stranke odločajo za izbiro tistega nacionalnega prava, ki je na področju določenih mednarodnih poslov najbolj razvito.

2.1.2 Subjekti mednarodnega gospodarskega prava

Za konec predstavitve mednarodnega gospodarskega prava, ki si ga lahko predstavljamo tudi kot ovojnico mednarodnega investicijskega prava, bom predstavil še subjekte mednarodnega gospodarskega prava, ki so bili bolj ali manj pobudniki razvoja mednarodnega gospodarskega prava.

Subjekti mednarodnega gospodarskega prava so (Tratnik 1999, str. 51):

- ❑ mednarodne organizacije,
- ❑ države,
- ❑ državna podjetja,
- ❑ zasebna podjetja.

Mednarodne organizacije lahko opredelimo kot institucionalizirane oblike sodelovanja med državami. Mednarodne organizacije se v prvi vrsti ukvarjajo z ustvarjanjem ugodnih pogojev za izvrševanje mednarodnega gospodarskega sodelovanja. Mednarodne organizacije so ustanovljene na osnovi mednarodnih pogodb oziroma sporazumov, zato jim mednarodno javno pravo priznava mednarodnopravno subjektiviteto. Mednarodne organizacije delimo na dve skupini, univerzalne in omejene. V univerzalne organizacije se lahko včlanijo vse države, medtem ko so omejene rezervirane le za določeno, ožjo skupino držav, ki morajo izpolniti določene pogoje za včlanitev.

Države kot subjekti mednarodnega gospodarskega prava imajo dvojno vlogo; nastopajo lahko kot nosilci oblasti ali pa kot lastnice surovin. Z vidika države kot

¹³ Schmitthoff, 1993, str. 20.

nosilca oblasti je potrebno poudariti načelo nevmešavanja, ki zagotavlja posamezni državi svobodo pri urejanju svojega nacionalnega gospodarstva. Poleg tega ima država v primeru tožbe na tujem sodišču pravico do uveljavljanja tako imenovane imunitete oziroma pravne zaščite. V zadnjem času je vse bolj zanimiva strokovna razprava o državni imuniteti v povezavi z mednarodnimi arbitražnimi postopki. Mahničeva (2005, str. 23) že namiguje na možnost, da bosta prihodnji gospodarski razvoj in razvoj gospodarskega prava prinesla celo odpravo imunitete držav v arbitražnih postopkih.

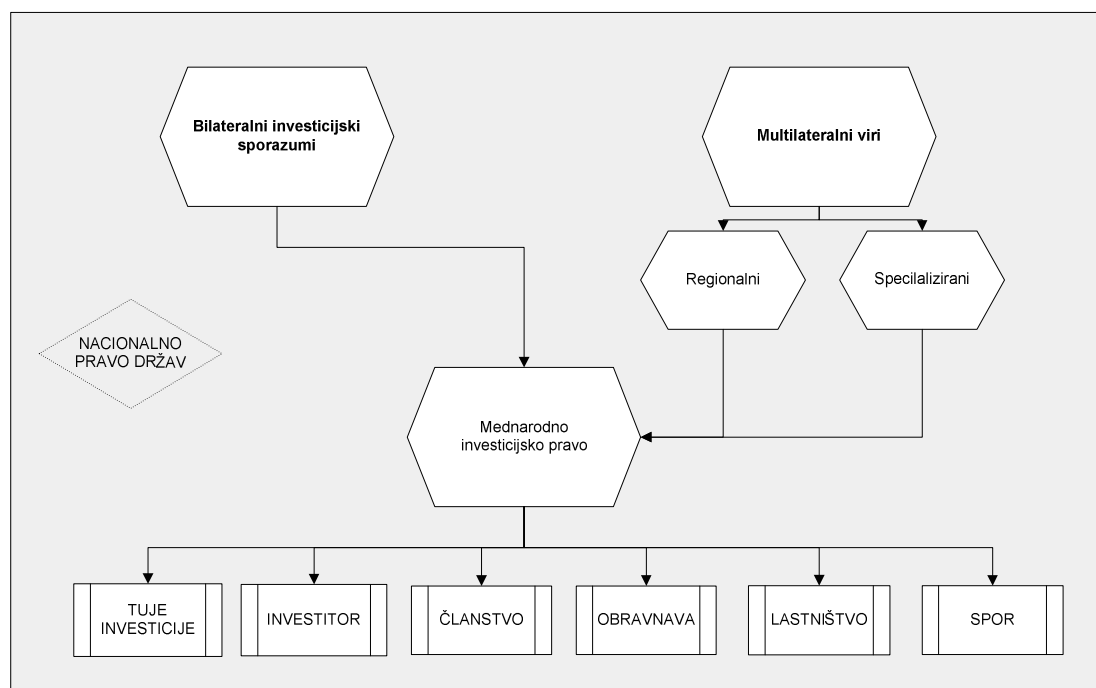
Pojem *državnega (javnega) podjetja* je tesno povezan s pojmom države. Posebnost državnih podjetij je v njihovem lastništvu, saj je lastnik teh podjetij država. Državno podjetje se lahko sklicuje na imuniteto, ko izvršuje javna pooblastila.

Zasebna podjetja so osnovna celica odvijanja mednarodnega gospodarskega sodelovanja. Med zasebnimi podjetji so zanimiva zlasti tako imenovana multinacionalna podjetja oziroma korporacije, saj igrajo dvojno vlogo v okviru mednarodnega poslovanja. Po eni strani izkoriščajo poslovne priložnosti v različnih regijah sveta ter namenjajo lokalnim okoljem, v katerih delujejo, le malo pozornosti. Po drugi strani pa so multinacionalke najpomembnejši vir neposrednih investicij.

2.2 Mednarodno investicijsko pravo

Mednarodno investicijsko pravo je ožji pojem od mednarodnega gospodarskega prava in predstavlja skupek nacionalnih in mednarodnih pravnih virov, ki so namenjeni institucionalizaciji in pravni ureditvi položaja mednarodnih investicij ter reševanju morebitnih sporov iz investicij.

Slika 4: Grafična predstavitev mednarodnega investicijskega prava

Vir: lastna predstavitev

2.2.1 Nacionalni pravni viri

Nacionalni pravni viri, ki jih lahko obravnavamo tudi kot del mednarodnega investicijskega prava, izvirajo iz želje posameznih držav po privabljanju tujih vlagateljev. Mnoge države, zlasti pa tiste v tranziciji in razvoju, želijo pridobiti kar največ tako imenovanih investicij na novo oziroma od začetka (angl. greenfield investments), ki pomenijo uvoz kapitala in znanja, zaposlovanje domače delovne sile in hitrejši razvoj celotnega gospodarstva.

Nacionalni pravni viri so torej po eni strani takšni, da dajejo tujim vlagateljem določene koncesije (npr. neplačevanje davkov za določeno časovno obdobje), ki jih v domačih državah ne bi dobili, po drugi strani pa morajo države prejemnice investicij paziti, da z nacionalno zakonodajo poskrbijo za zaščito svojih nacionalnih interesov. Zlasti so izpostavljeni interesi na področju varovanja okolja, zaščite pravic delavcev, ohranjanja domačih lokalnih podjetij in drugo. Država prejemnica mora torej neprestano tehtati med dvema možnostma:

- ❑ velikodušen sprejem tujih investicij in hitrejši gospodarski razvoj ali
- ❑ omejevanje tujih investicij in zaščita nacionalnih interesov.

Za zagotavljanje optimalnega ravnovesja med omenjenima možnostma države uporabljajo različne pristope. Nekatere statute tujih investorjev oziroma nerezidentskih gospodarskih subjektov popolnoma izenačijo z domačimi, spet druge postavljajo pomembne ovire. V okviru slovenske zakonodaje, za katero je potrebno poudariti, da je dodobra usklajena z zakonodajo v drugih državah članicah EU, lahko kot najpomembnejše vire nacionalnega prava, ki se nanašajo na mednarodne investicije in mednarodno investiranje, navedemo sledeče pravne predpise:

- ❑ Zakon o gospodarskih družbah (Uradni list RS, št. 15/2005¹⁴),
- ❑ Zakon o preprečevanju omejevanja konkurence (Uradni list RS, št. 56/1999, 37/2004),
- ❑ Zakon o spodbujanju tujih neposrednih investicij in internacionalizacije podjetij (Uradni list RS, št. 86/2004),
- ❑ Zakon o deviznem poslovanju (Uradni list RS, št. 23/1999, 35/2001, 76/2003),
- ❑ Zakon o davku od dohodkov pravnih oseb (Uradni list RS, št. 40/2004, 70/2004, 54/2004, 139/2004),
- ❑ Zakon o davku na dodano vrednost (Uradni list RS, št. 25/2005¹⁴).

Poudariti je potrebno, da je regulacija mednarodne investicije s strani nacionalne zakonodaje države prejemnice investicije odvisna od vsakokratne investicije. Katera področja oziroma zakoni so pomembni pri konkretni investiciji, je odvisno od sledečih parametrov investicije:

- ❑ vrsta investicije (pogodbena oblika, investicijska oblika...),
- ❑ finančna vrednost investicije (večje vrednosti – več omejitev),
- ❑ gospodarska panoga, kamor je investicija namenjena (države so stroge zlasti pri investicijah na področju tako imenovane »umazane« industrije¹⁵),

¹⁴ Uradno prečiščeno besedilo.

- ❑ država, iz katere prihaja investitor (reciprociteta, sklenjeni sporazumi, članstvo v mednarodnih institucijah),
- ❑ stanje konkurence (monopol, uničevanje domačih nekonkurenčnih podjetij),
- ❑ geografska opredelitev investicije (obmejna področja, naravne znamenitosti, demografsko ogrožena in razvojno zaostala področja).

V okviru nacionalnih pravnih virov na področju mednarodnih investicij je potrebno poudariti, da so ti pravni viri, ki pomembno opredeljujejo investicije tujih subjektov v določeno državo, za tuje investitorje najbolj tvegani, saj ima v primeru nastanka spora nasprotna stran, gledano objektivno, določeno prednost že zaradi boljšega poznavanja domačega pravega sistema, da o špekulaciji o pristranskosti in naklonjenosti regulatornih organov do domačih gospodarskih subjektov sploh ne govorimo.

2.2.2 Dvostranski pravni viri

Dvostranski pravni viri so najbolj razširjena oblika sodelovanja držav na področju urejanja in usmerjanja mednarodnih investicij. Poglavitni namen dvostranskih sporazumov je zagotoviti pozitivno ozračje, v katerem se bo odvijalo gospodarsko sodelovanje med državama podpisnicama sporazuma. Z vidika poteka in reguliranja mednarodnih investicij so pomembne zlasti tri vrste sporazumov:

- ❑ sporazumi o gospodarskem sodelovanju,
- ❑ sporazumi o izogibanju dvojnega obdavčevanja ter
- ❑ sporazumi o medsebojnem pospeševanju in zaščiti naložb.

2.2.2.1 Sporazumi o gospodarskem sodelovanju

Najbolj splošni in načelni so sporazumi o gospodarskem sodelovanju. Poglavitni namen takšnih sporazumov je spodbujanje, podpiranje in omogočanje trgovinskega in gospodarskega sodelovanja med državama podpisnicama ter pospeševanje gospodarskega povezovanja med fizičnimi in pravnimi osebami obeh držav v skladu z njunimi zakoni in predpisi. Bistven element večine tovrstnih sporazumov je klavzula o največjih ugodnostih na področju carin, pravil in formalnosti pri uvozu in izvozu in na še nekaterih drugih področjih. Poleg tega se podpisniki lahko zavežeta, da ne bosta izvažali (iz ene v drugo) izdelkov po dampinških ali subvencioniranih cenah. Sporazumi o gospodarskem sodelovanju spodbujajo mirno reševanje morebitnih sporov, v kolikor do njih pride pa priporočajo arbitražo v eni izmed držav pogodbenic ali pa v kateri koli drugi državi podpisnici Konvencije Združenih narodov o priznanju in izvršitvi tujih arbitražnih odločb (BKRTGS, 2000, 10. člen).

¹⁵ Umazane industrije oziroma gospodarske panoge so tiste, ki so se v preteklosti izkazale kot tvegane z vidika vplivov na okolje. Med takšne dejavnosti lahko na primer štejemo avtomobilsko industrijo, težko metalurgijo ter naftno industrijo.

2.2.2.2 Sporazumi o izogibanju dvojnemu obdavčevanju

Z vidika ekonomičnosti poslovanja podjetja v določeni državi so velikega pomena sporazumi o izogibanju dvojnemu obdavčevanju. Sklepanje tovrstnih sporazumov pomembno vpliva na motive vlagateljev, ko se odločajo za investiranje v proizvodne zmogljivosti določene države. V splošnem tovrstni sporazumi določajo, kje rezidenti držav pogodbenic plačujejo posamezne vrste davkov. Poglavitne vrste dohodkov, ki so največkrat vključeni v sporazume o izogibanju njihovemu dvojnemu obdavčevanju, so:

- dohodek iz nepremičnin,
- poslovni dobiček,
- dividende,
- obresti,
- licenčnine in avtorski honorarji,
- kapitalški dobički,
- dohodki iz zaposlitve, pokojnine in drugo.

Sporazumi določajo tudi, na kakšen način se dvojno obdavčevanje odpravi. V sporazumu med Slovenijo in Finsko iz leta 2000 je odprava dvojnega obdavčevanja v 21. členu opredeljena na sledeč način (BFIIDO, 2004, 21. člen):

»Odprava dvojnega obdavčevanja

1. V Sloveniji se dvojno obdavčevanje odpravi, kot sledi:

Kadar rezident Slovenije dobi dohodek, ki se v skladu z določbami tega sporazuma lahko obdavči na Finskem, Slovenija dovoli kot odbitek od davka od dohodka tega rezidenta znesek, ki je enak davku od dohodka, plačanem na Finskem. Tak odbitek pa ne sme presegati tistega dela davka od dohodka, ki je bil izračunan pred odbitkom, pripisanim dohodku, ki se lahko obdavči na Finskem.

2. V skladu z določbami finske zakonodaje o odpravi dvojnega obdavčevanja (kar ne vpliva na splošno načelo) se dvojno obdavčevanje na Finskem odpravi, kot sledi:

a) Kadar rezident Finske dobi dohodek, ki se v skladu z določbami tega sporazuma lahko obdavči v Sloveniji, Finska ob upoštevanju določb pododstavka b) dovoli kot odbitek od finskega davka te osebe znesek, ki je enak slovenskemu davku, plačanemu v skladu s slovensko zakonodajo in tem sporazumom in izračunanemu za isti dohodek, za katerega se računa finški davek.

b) Dividende, ki jih družba, ki je rezident Slovenije, plača družbi, ki je rezident Finske in neposredno nadzira najmanj 10 odstotkov glasovalnih pravic v družbi, ki plačuje dividende, so oproščene finskega davka.

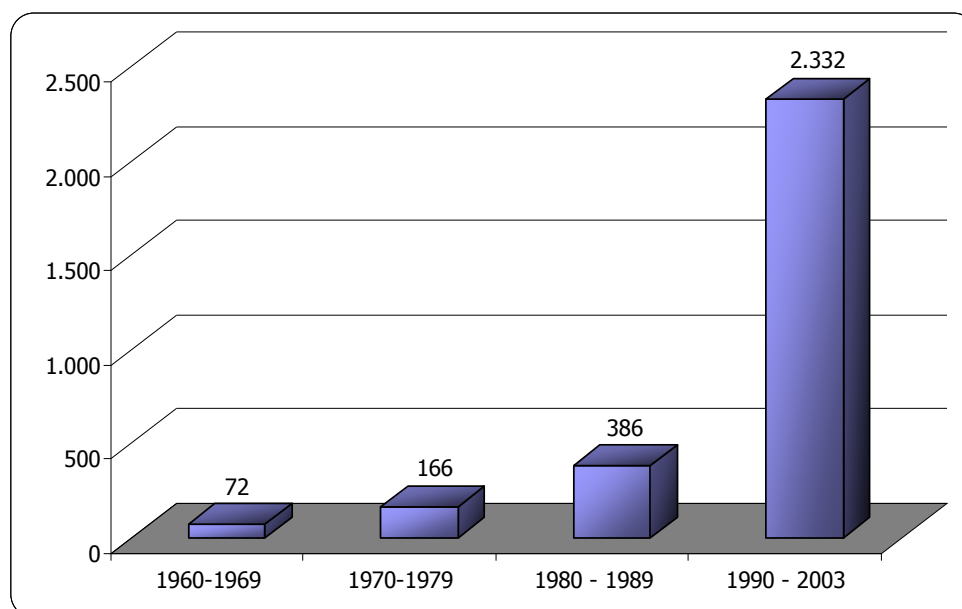
3. Kadar je v skladu s katero koli določbo sporazuma dohodek, ki ga dobi rezident države pogodbenice, oproščen davka v tej državi, lahko ta država pri izračunu davka od preostalega dohodka takega rezidenta vseeno upošteva oproščeni dohodek.«

Pomemben del vsakega sporazuma o izogibanju dvojnemu obdavčevanju je tudi klavzula o enakem obravnavanju, ki pravi, da državljani države pogodbenice ne smejo biti v drugi državi pogodbenici zavezani kakršnemu koli obdavčevanju ali kakršni koli zahtevi v zvezi s tem, ki je drugačna ali bolj obremenjujoča, kot so ali so lahko obdavčevanje in s tem povezane zahteve za državljane te druge države v enakih okoliščinah, še zlasti glede rezidentstva. Obdavčenje stalne poslovne enote, ki jo ima podjetje države pogodbenice v drugi državi pogodbenici, ne sme biti manj ugodno v tej drugi državi, kot je obdavčevanje podjetij te druge države, ki opravljajo enake dejavnosti (BFIIDO, 2004, 22. člen).

2.2.2.3 Dvostranski investicijski sporazumi

Z vidika uravnavanja mednarodnih investicij ter zlasti mednarodnih neposrednih tujih investicij so najpomembnejši dvostranski investicijski sporazumi, ki imajo v naši zakonodaji najpogostejše naziv »Sporazumi o medsebojnem pospeševanju in zaščiti naložb«. Republika Slovenija ima tovrstne sporazume sklenjene z vsemi najpomembnejšimi gospodarskimi partnericami, skupaj pa kar z 48 državami (Seznam sporazumov v Prilogi 1). Tudi po svetu je bilo v devetdesetih letih prejšnjega stoletja zaznati pravo eksplozijo sporazumov o spodbujanju in zaščiti naložb. Nad sklepanjem mednarodnih investicijskih sporazumov bdi UNCTAD. Na njegovi spletni strani (www.unctad.org) obstaja baza podatkov o vseh sklenjenih dvostranskih investicijskih sporazumih. Prvi takšen sporazum je bil sklenjen med Nemčijo in Pakistanom leta 1959. Danes ima Nemčija, kot vodilna država na tem področju, že preko 130 sporazumov (UNCTAD, 12. 6. 2005).

Slika 5: Sklepanje dvostranskih investicijskih sporazumov (kumulativni podatki)

Vir: International investment agreements, UNCTAD, 2004.

Z dvostranskim investicijskim sporazumom skušata državi podpisnici zagotoviti rezidentom obeh držav enako obravnavo. Subjekti iz druge države podpisnice pogodbe so torej v enakem položaju, kot če bi bili subjekti z rezidentstvom v prvi državi. Poleg poštene in enake obravnave se vsebinsko sporazumi dotikajo tudi zaščite in varnosti investicij, problematike ekspropriacije, kompenzacije ter reševanja sporov. Omenjene vsebinske poudarke bom predstavil v nadaljevanju.

Dvostranski investicijski sporazum se ponavadi prične s preambulo, ki poudarja temeljni *namen podpisa sporazuma*, ki je v večini primerov promovirati večje ekonomsko sodelovanje med državama pogodbenicama ter vzpodbuditi učinkovitejše sodelovanje privatnega kapitala z namenom dviga družbene blaginje v obeh državah. V sporazumu med Slovenijo in Bolgarijo je namen sporazuma opredeljen na sledeč način (BBOPZN, 2000, 2. člen):

»Vlada Republike Slovenije in Vlada Republike Bolgarije (v nadaljevanju pogodbenici) sta se v želji, da ustvarita ugodne razmere za večje gospodarsko sodelovanje med državama in še zlasti za naložbe vlagateljev ene pogodbenice na ozemlju druge pogodbenice, in ob spoznanju, da bosta medsebojno pospeševanje in zaščita takih naložb po tem sporazumu privedla k spodbujanju poslovne pobude in povečala blaginjo v obeh državah, dogovorili ...«

Drugi in bistveno pomembnejši vsebinski sklop sporazuma je opredelitev investicije. Kako so investicije opredeljene, sem opisal že v poglavju 1.1 (glej str. 6), ko sem opisoval pojem mednarodnih investicij.

V vsakem investicijskem sporazumu je tudi člen oziroma *klavzula o pošteni in enaki obravnavi*. S tem členom se državi pogodbenici zavezujeta, da bodo investitorji v obeh državah obravnavani tako, kot da bi bili domači, kar pomeni, da obravnava določenega investitorja iz ene države podpisnice sporazuma v drugi državi ne more biti manj ugodna od tiste, ki so je deležni domači investitorji ali investitorji iz tretjih držav, kar je pač bolj ugodno. Vsebinski povzetek navedenega se odraža v tako imenovani klavzuli o nacionalni obravnavi in obravnavi po načelu države z največjimi ugodnostmi.

Sporazumi zagotavljajo *popolno zaščito in varnost naložb*. V praksi to pomeni, da država in državni organi ne ogrožajo investicij in osebja, ki je povezano z investicijami rezidenta druge države podpisnice. Nekateri sporazumi gredo v opredeljevanju zaščite investicij še celo dlje in pravijo, da mora država gostiteljica investicije s strani rezidenta iz druge države podpisnice sporazuma celo varovati. Tak primer je bil spor med Veliko Britanijo in Šri Lanko, ko so varnostni organi Šri Lanke poškodovali oziroma uničili premoženje investitorja iz Velike Britanije med akcijo proti upornikom¹⁶ v tej državi. Spor med britanskim investitorjem in državo Šri Lanka je reševalo arbitražno razsodišče pod okriljem Mednarodnega centra za reševanje investicijskih sporov, ki je odločilo, da mora država Šri Lanka poravnati škodo britanskemu investitorju in sicer z utemeljitvijo, da oblasti niso storile dovolj, da bi se izognile škodi, ki je bila povzročena (Lowenfeld, 2002, str. 476).

Pomemben del sporazuma je tudi del, ki se nanaša na urejanje oziroma odgovornost države gostiteljice investicije v primeru razlastitve oziroma ekspropriacije. Razlastitev je pravno dopustno sredstvo in ni v nasprotju s sklenjenimi dvostranskimi investicijskimi sporazumi, v kolikor so izpolnjeni določeni pogoji:

- ❑ razlastitev mora biti v javnem interesu,
- ❑ izvedena mora biti nediskriminatorno (ne sme se na primer razlastiti samo premoženje rezidentov določene države),
- ❑ izvedena mora biti v skladu z zakonitimi postopki,

¹⁶ V Šri Lanki že vse od njene neodvisnosti (1948) obstajajo nasprotja med Tamili in Sinhali, narodom, ki živita v tej državi. Sinhali so si izborili določene ugodnosti, ki Tamilom niso bile priznane, zato je prišlo od odkritega upora tudi v obliki terorizma (teroristična organizacija Tamilski tigri). Uradna šrilanška oblast se z uporniki bojuje že več desetletij. Po nekaterih podatkih je v zadnjih dveh desetletjih umrlo že preko 70 tisoč ljudi (24ur.com in wikipedia.org).

- ❑ zagotovljeno mora biti takojšnje, ustrezno in učinkovito nadomestilo (Hullova formula¹⁷).

V zvezi z ustrezno višino nadomestila v primeru razlastitve premoženja se zastavlja vprašanje kako določiti znesek oziroma škodo, ki jo je utrpel razlaščenec. V mednarodni praksi so se razvile sledeče metode za ugotavljanje primerne zneska nadomestila (Tratnik, 1999, str. 145-148):

- ❑ knjigovodska vrednost – znesek je možno razmeroma hitro ugotoviti, vendar je dejstvo, da se prava vrednost neprestano spreminja;
- ❑ tržna vrednost – gre za maksimalno vrednost, ki bi jo bil pripravljen plačati nek kupec. Pri tej metodi je pogosto problem, da je za določeno vrsto premoženja zelo težko najti neko tržno vrednost, ker trg za takšno premoženje ne obstaja;
- ❑ »going concern« metoda – upošteva se vrednost podjetja v polnem zagonu in vrednost sklenjenih pogodb. Metoda se lahko uporabi le, če je npr. tovarna že nekaj časa obstajala in bila v pogonu. Metoda je priljubljena zlasti pri investitorjih;
- ❑ »discounted cash flow« metoda – je izpeljanka iz »going concern« metode, ob tem da se upoštevajo odbitki (stroški, davki). Problem te metode je v tem, da temelji na preteklih podatkih, ki pa niso nujno relevantni tudi za prihodnost.

Glede ugotavljanja vrednosti investicije je potrebno opozoriti na nasprotna si stališča razvitih držav in držav v razvoju. Razvite države, ki so v večini primerov investitorji v državah v razvoju, želijo čim višja nadomestila v primeru razlastitev; razumljivo je, da je stališče držav v razvoju kot prejemnic investicij ravno nasprotno. Države v razvoju zahtevajo, da se pri določanju višine nadomestila upoštevajo tudi sledeči dejavniki (Tratnik, 1999, str. 146):

- ❑ plačilna sposobnost države, ki je izvedla nacionalizacijo,
- ❑ pomembnost nacionaliziranega premoženja za to državo,
- ❑ koristi, ki so jih tuji državljani že pridobili z ekonomsko uporabo odvzetega premoženja v državi gostiteljici,
- ❑ druge okoliščine, ki izhajajo iz načel pravičnosti in morale.

Praksa arbitražnih odločb kaže, da se vrednost premoženja ugotavlja po kompromisnih kriterijih, kar pomeni, da je vsakokratno ugotavljanje višine nadomestila primer zase. Pojavila se je tudi posebna vrsta kompenzacije za odvzeto premoženje, ki obsega le del zneska vrednosti premoženja. Ob sklenitvi sporazuma investitor opusti zahtevo po primerni, takojšnji in učinkoviti kompenzaciji (Hullova formula), država pa se odreče zahtevi, da bo o višini nadomestila odločalo domače sodišče. Takšnim sporazumom pravimo »lump-sum« sporazumi. V skladu s sporazumom država, ki je nacionalizirala premoženje, plača dogovorjeni pavšalni znesek nadomestila domači državi oškodovanca, le-ta pa razdeli znesek, ki ga je prejela, med svoje državljane, ki so bili oškodovani v državi dolžnici. Takšni dogovori med državami se ponavadi

¹⁷ Hullova formula odraža pogled razvitih držav na problem ustreznega nadomestila v primeru razlastitve – nadomestilo mora biti zadostno, takojšnje in učinkovito. Ime je formula dobila po Cordellu Hullu, ki se je kot ameriški zunanji minister pogajal z Mehiko, ki je v začetku 19. stoletja nacionalizirala agrarne posesti, med drugim tudi tiste v lasti ameriških državljanov. Cordell Hull je bil ameriški zunanji minister v obdobju od 1933 do 1944 pod predsedovanjem Franklina D. Roosevelta (U.S. Department of State, www.state.gov).

sklenejo na pobudo države upnice, ki sme takšen sporazum skleniti brez soglasja ali vednosti posameznega rezidenta – investitorja. Po prejetju nadomestila s strani domače države na podlagi lump-sum sporazuma oškodovanec ne more več zahtevati nadomestila pred sodnimi organi tretjih držav (Tratnik, 1999, str. 147). Sklepni in verjetno tudi najpomembnejši del dvostranskega investicijskega sporazuma je opredelitev načina in pristojnosti glede reševanja sporov. Pri tem je potrebno ločevati dve vrsti sporov, ki lahko izhajajo iz obravnavanih sporazumov:

- ❑ spori med državama pogodbenicama,
- ❑ spori med gospodarskim subjektom ene države pogodbenice in drugo državo pogodbenico.

V večini sporazumov je določeno, da se spore med pogodbenicama rešuje po mirni poti. V kolikor spor ni mogoče rešiti v določenem časovnem obdobju, se ga na zahtevo ene ali druge pogodbenice predloži arbitražnemu sodišču. Na kakšen način se določi arbitre in koliko, je ponavadi določeno že v sporazumu. Če se pogodbenici o zasedbi arbitraže ne moreta dogovoriti v določenem časovnem obdobju, za to poskrbi predsednik Meddržavnega sodišča.

Pomembnejši in bolj zapleteni so spori med investitorjem in državo gostiteljico. V sporazumih je ponavadi predvideno, da se spori rešujejo po mirni poti, v kolikor to ni mogoče, pa sporazumi ponavadi določajo naslednje načine reševanja sporov:

- ❑ pristojno sodišče pogodbenice,
- ❑ sprava ali arbitraža pri Mednarodnem centru za reševanje investicijskih sporov (ICSID),
- ❑ ad hoc arbitraža, ki se v primeru, da se stranki ne dogovorita drugače, oblikuje po pravilih Komisije Združenih narodov za mednarodno trgovinsko pravo (UNCITRAL) ali
- ❑ arbitraža pri Mednarodni trgovinski zbornici (ICC).

To, kateri izmed načinov reševanja spora je za določenega investitorja najprimernejši, bom podrobneje predstavil v četrtem poglavju.

Dvostranski investicijski sporazumi so postali pomemben člen mednarodnega investicijskega, mednarodnega gospodarskega in mednarodnega prava nasploh. So eden od temeljnih dokazov vzpenjajočega se mednarodnega sodelovanja na gospodarskem in političnem področju. Njihov obstoj ter zlasti prisotnost v skoraj vseh državah sveta omogoča nadaljnji razvoj mednarodnega investicijskega prava. Vsebina vseh preko 2.300 bilateralnih sporazumov je podobna oziroma skorajda standardizirana. Zgolj v nekaterih sporazumih so poudarki na posameznih segmentih, ki so za državi podpisnici bolj pomembni in si jih prilagodita po lastni volji (Bilateral Investment Treaties, 2000, str. 1-6).

2.2.3 Večstranski pravni viri

Mednarodno investicijsko pravo temelji tudi na nekaterih večstranskih pravnih virih. Čeprav moramo že takoj ugotoviti, da ni nekega unificiranega in celostnega sistema na področju mednarodnega investiranja, pa - kot bomo v nadaljevanju ugotovili - ravno mednarodni pravni viri zagotavljajo in spodbujajo sklepanje

dvostranskih investicijskih sporazumov ter spodbujajo države k harmonizaciji nacionalnih predpisov in njihovi liberalizaciji za tuje investicije.

Na sliki 4 sem multilateralne pravne vire mednarodnega investicijskega prava razdelil na dve skupni:

- ❑ specializirani in
- ❑ regionalni večstranski (multilateralni) pravni viri.

Pod pojem specializirani multilateralni pravni viri bom uvrstil mednarodne sporazume, konvencije in izhodišča, ki so usmerjena v reševanje konkretne problematike – mednarodne investicije in reševanje sporov iz mednarodnih investicij.

Kot že sam pojem regionalen pove, bodo predmet skupine regionalnih pravnih virov takšni mednarodni sporazumi, ki veljajo le za določeno skupino držav na določenem geografskem območju. Ker so regionalni sporazumi vsaj kar se mednarodnih investicij tiče dokaj splošni, jih ne bom podrobneje obravnaval.

Med specializiranimi multilateralnimi pravnimi viri bom predstavil sledeče:

- ❑ Konvencijo o reševanju investicijskih sporov med državo in državljani drugih držav (Washingtonska konvencija),
- ❑ Konvencijo o priznavanju in izvrševanju tujih arbitražnih odločb (Newyorška konvencija),
- ❑ Konvencijo o ustanovitvi Multilateralne agencije za zaščito investicij,
- ❑ Splošni sporazum o trgovini s storitvami,
- ❑ Sporazum o investicijskih ukrepih, povezanih z mednarodno trgovino (TRIMs),
- ❑ predlog Multilateralnega sporazuma o investicijah (MAI).

Med regionalnimi multilateralnimi viri pa bom obravnaval zlasti določila o investicijah in reševanju sporov v okviru sporazuma NAFTA.

2.2.3.1 Washingtonska konvencija

Washingtonska konvencija, ki je eden prvih večstranskih dokumentov, ki se neposredno ukvarjajo z reševanjem problematike mednarodnih investicij in reševanje sporov iz mednarodnih investicij, je bila sprejeta 18. marca 1965 pod okriljem Mednarodne banke za obnovo in razvoj (IBRD), v veljavo pa je stopila oktobra naslednjega leta. Do sedaj je konvencijo podpisalo 155 držav (ICSID, 19. 7. 2005).

Poglavitni namen konvencije je reševanje sporov iz mednarodnih investicij s pomočjo mednarodne arbitraže v okviru Mednarodnega centra za reševanje investicijskih sporov (ICSID). Namen ustanovitve ICSID je nuditi kapacitete za conciliacijo in arbitražo v investicijskih sporih med državami pogodbenicami in državljani držav pogodbenic, in sicer skladno z vsebino konvencije. Poglavitni vsebinski poudarki konvencije se nanašajo na:

- ❑ organiziranost ICSID in njegovo financiranje,
- ❑ pristojnost ICSID,
- ❑ merodajno pravo,
- ❑ pravila conciliacije in arbitraže,

- ❑ uveljavljanje odločb.

Prvo poglavje konvencije je namenjeno opredelitvi *organiziranosti* ISID, njegovemu delovanju in financiranju. Najvišji organ ICSID je administrativni svet (angl. Administrative council), katerega člani so predstavniki držav podpisnic Washingtonske konvencije. Vsaka država pogodbenica ima zgolj enega predstavnika. Svet imenuje sekretariat, ki je sestavljen iz predsednika (angl. Secretary – General) in enega ali več namestnikov (Deputy Secretaries – General) ter drugega pomožnega osebja. Konvencija v četrtem odstavku drugega poglavja zelo natančno določa nabor arbitrov. Vsaka država pogodbenica lahko predlaga po štiri konciliatorje in štiri arbitre, še deset konciliatorjev in deset arbitrov lahko imenuje predsednik sekretariata. Natančno so opredeljene tudi lastnosti konciliatorjev in arbitrov (Washingtonska konvencija, 1965, 14. člen):

- ❑ osebe z visokimi moralnimi vrednotami,
- ❑ strokovnjaki na področju prava, trgovine in financ,
- ❑ sposobnost sprejeti neodvisno presojo,
- ❑ za arbitre se posebej poudarja poznavanje prava.

Stroške za delovanje centra se načeloma krije iz storitev ICSID strankam v sporu. V kolikor ta sredstva ne krijejo vseh stroškov, pa manjkajoči del prispevajo države podpisnice konvencije.

Pristojnost Mednarodnega centra za reševanje sporov iz investicij (ICSID) je opredeljena v uvodnem členu drugega poglavja konvencije na sledeč način: *»Pristojnost ICSID zajema vsak pravni spor, ki izvira neposredno iz investicije, med državo pogodbenico (ali njeno sestavno enoto ali njeno agencijo, če je o tem država pogodbenica obvestila ICSID) in državljani drugih držav pogodbenic, glede katerega sta obe stranki podali pisno izjavo, naj se predloži v presojo ICSID. Če stranki podata pisno soglasje (o reševanju investicijskega spora pred ICSID), ne more nobena stranka preklicati soglasja«*¹⁸ (Ferčič, 2004, str. 333).

Obstajajo torej tri značilnosti, ki morajo biti izpolnjene, da lahko govorimo o pristojnosti ICSID (Ferčič, 2004, str. 334-351):

- ❑ Lastnosti strank: *Konvencija v svojem 25. členu določa, da je ICSID pristojen le, če gre za mednarodni investicijski spor med strankama, ki imata natanko določene lastnosti. Ena stranka mora biti država pogodbenica oziroma pod določenimi pogoji tudi njena sestavna enota ali agencija, druga stranka pa mora biti državljan¹⁹ druge države pogodbenice. Država pogodbenica je tista država, ki je akt o ratifikaciji konvencije deponirala pri Svetovni banki. V zvezi z državo se postavlja tudi vprašanje, ali se lahko država pogodbenica sklicuje na imuniteto. Konvencija jasno določa, da se država pogodbenica ne more sklicevati na*

¹⁸ Opredelitev pristojnosti ICSID v Washingtonski konvenciji v angleškem jeziku se glasi: »The jurisdiction of the Centre shall extend to any legal dispute arising directly out of an investment, between a Contracting State (or any constituent subdivision or agency of a Contracting State designated to the Centre by that State) and a national of another Contracting State, which the parties to the dispute consent in writing to submit to the Centre. When the parties have given their consent, no party may withdraw its consent unilaterally.«

¹⁹ Čeprav je v Washingtonski konvenciji uporabljen pojem državljan, pa pod to opredelitvijo ne sodijo zgolj fizične osebe in samostojni podjetniki, pač pa tudi pravne osebe, se pravi tudi gospodarske družbe, kot so družbe z omejeno in neomejeno odgovornostjo, delniške družbe ter druge.

imuniteto niti tedaj, ko je spor povzročen zaradi njenega oblastnega ravnanja, razen če je spor izločen na podlagi četrtega odstavka 25. člena konvencije, ki pravi, da se določena vrsta spora ne rešuje pred ICSID, če je država pogodbenica o tem obvestila ICSID, ta pa takšno informacijo posreduje vsem drugim državam pogodbenicam.

- ❑ *Lastnosti spora: O nekaterih lastnostih spora iz investicij sem pisal že v poglavju o opredeljevanju mednarodnega investicijskega spora. Kunštek (2002, str. 85-88) o sporu piše kot o obliki nesoglasja med dvema stranema, ki izvira tudi iz pomena nerazčiščenih zadev med njima. Zanimivo je, da opredelitve pojma mednarodna investicija ni v Washingtonski konvenciji, kar daje možnost, da se pred ICSID rešujejo spori iz najrazličnejših investicij, v kolikor so izpolnjeni ostali pogoji, ki so predmet obravnave tega poglavja. Kaj si ICSID razlaga kot investicijski spor, je najbolje poiskati v primerih že rešenih sporov. Tako je ICSID že odločil, da so investicijski spori na primer tudi spori iz koncesijske pogodbe²⁰, nakup državnih obveznic²¹ in drugo. Pomemben pogoj za pristojnost ICSID je tudi neposrednost povezave spora s konkretno investicijo. Vendar, kot kaže praksa ICSID-a, je ta pojem dokaj širok. V primeru Amco Asia Corporation in drugi proti državi Indoneziji je ICSID odločil, da je pristojno tudi za spor med tujim državljanom in podjetjem v drugi državi podpisnici konvencije, ker je bilo le-to v izključni lasti te druge države. Razsodišče je podalo razlago, da je obravnavana gospodarska družba le podaljšana roka države pogodbenice.*
- ❑ *Merodajno pravo: Ker je ICSID mednarodna ustanova in torej naj ne bi bila neposredno podvržena nobenemu nacionalnemu pravu, se zastavlja vprašanje, kateri pravni sistem je torej tisti, v okviru katerega se vodi postopek pred ICSID razsodiščem. Konvencija daje možnost, da stranki v sporu sami izbereta pravo, v okviru katerega bo izpeljan postopek. V kolikor se stranki za to ne dogovorita, se uporabi pravo države gostiteljice investicije, in sicer njeno notranje pravo kot tudi njeno mednarodno zasebno pravo. Ker nacionalno pravo gostiteljice ne zagotavlja povsem enakih možnosti za tujega investitorja²², konvencija predvideva tudi uporabo mednarodnega prava.*
- ❑ *Pravila conciliacije in arbitraže: Pomemben sklop Washingtonske konvencije je tudi določitev tako imenovanega postopkovnega prava oziroma hišnih pravil ICSID-a. Ta določa izvedbo conciliacijskega in arbitražnega postopka. Podrobneje o tem postopku in primerjavi z drugimi arbitražami in načini reševanja sporov v četrtem poglavju.*
- ❑ *Volja strank: Zadnji pomemben element konvencije je opredeljevanje soglasja med strankama v sporu za reševanje spora pred ICSID. Zahteva se, da je volja strank o reševanju spora pred ICSID izražena v pisni obliki. Pisni dokaz o soglasju glede reševanja spora pred ICSID je lahko vključen v pogodbo o investiciji ali npr. v pogodbi o koncesiji tako, da je dodana klavzula, ki predvideva reševanje spora iz pogodbe pred ICSID. Lahko pa stranki skleneta poseben, samostojen sporazum, v katerem se dogovorita glede pristojnosti določenih mednarodnih ali nacionalnih teles za reševanje*

²⁰ Primer *Liberian Eastern Timber Corporation proti Republiki Liberiji* (ICSID Cases, www.worldbank.org/icsid/cases/cases.htm).

²¹ Primer *Fedax N.V. proti Republiki Venezueli* (ICSID Cases, www.worldbank.org/icsid/cases/cases.htm).

²² Več o tem v četrtem poglavju, v katerem obravnavam načine reševanja investicijskih sporov.

sporov iz investicije. V kolikor se dogovor o arbitraži doda v obliki klavzule v investicijsko pogodbo, se zastavlja vprašanje, kako je z veljavnostjo arbitražne klavzule, če je osnovna – investicijska pogodba neveljavna. V novejši pravni teoriji velja, da usoda arbitražne klavzule ni povezana z usodo osnovne pogodbe, na podlagi katere je bila izvedena investicija (Ferčič, 2004, str. 348).

2.2.3.2 Newyorška konvencija

Newyorška konvencija oziroma Konvencija o priznavanju in izvrševanju tujih arbitražnih odločb je bila sprejeta leta 1958. Uporablja se za priznavanje in izvrševanje arbitražnih odločb v sporih med fizičnimi ali pravnimi osebami, izdanih na ozemlju kakšne druge države, ne pa tiste, v kateri se zahteva priznanje in izvršitev odločbe. Prav tako se uporablja za arbitražne odločbe, ki se ne štejejo za domače odločbe v državi, v kateri se zahteva njihovo priznanje ali izvršitev. Z arbitražnimi odločbami niso mišljene le odločbe, ki jih izdajo arbitri, imenovani za določene primere, temveč tudi tiste, ki jih izdajo stalni arbitražni organi, na katere so se obrnile stranke. Pri podpisu ali ratifikaciji konvencije, pristopu ali notificiranju njene razširitve lahko vsaka država na podlagi reciprocitete izjavi, da bo uporabljala konvencijo samo za priznavanje in izvrševanje tistih odločb, ki so bile izdane na ozemlju kakšne druge države pogodbenice. Prav tako lahko izjavi, da bo uporabljala konvencijo le za spore, ki izhajajo iz pogodbenih ali nepogodbenih pravnih razmerij, ki se po njenem nacionalnem zakonu štejejo za trgovinske (Zakon o ratifikaciji Konvencije o priznavanju in izvrševanju tujih arbitražnih odločb, 1981, 2./I. člen).

Konvencija dopušča državam, da arbitražnih odločb ne izvršijo, če tako zahteva stranka, zoper katero je bila izdana odločba, in če predloži pristojnim oblastem države, v kateri se zahteva priznanje arbitražne odločbe, sledeče dokaze (Zakon o ratifikaciji Konvencije o priznavanju in izvrševanju tujih arbitražnih odločb, 1981, V. člen):

- ❑ da so stranke iz pogodbe iz II. člena²³ po zakonu, ki se uporablja zanje, nesposobne ali da navedena pogodba ni v redu po zakonu, na katerega se sklicujejo stranke, ali če ta zakon ni naveden, po zakonu države, v kateri je bila izdana odločba ali
- ❑ da stranka, zoper katero je bila izdana odločba, ni bila ustrezno obveščena o določitvi arbitra ali o arbitražnem postopku ali iz kakšnega drugega razloga ni mogla uporabiti svojih sredstev ali
- ❑ da se nanaša odločba na spor, ki ni predviden v kompromisu ali ni zajet z arbitražno klavzulo, ali da vsebuje določbe, ki presegajo kompromis ali arbitražno klavzulo; če pa se odločbe, ki se nanašajo na vprašanja, za

²³ Drugi člen pravi: »(1.) Vsaka država pogodbenica prizna pismeno pogodbo, s katero se stranke zavezujejo, da bodo dale v pristojnost arbitraži vse spore ali nekatere izmed njih, ki nastanejo ali bi utegnili nastati med njimi po določenem pogodbenem pravnem razmerju, ki se nanaša na vprašanje, primerno za arbitražno reševanje. (2.) S pismenim sporazumom je mišljena arbitražna klavzula, vključena v pogodbo, ki jo podpišejo stranke, ali kompromis, ki ga vsebujejo izmenjana pisma ali telegrami. (3.) Sodišče države pogodbenice, ki dobi v odločanje spor v zvezi s kakšnim vprašanjem, o katerem so stranke sklenile pogodbo po tem členu, napoti stranke na zahtevo ene izmed njih na arbitražo, razen če ugotovi, da je pogodba nehala veljati, da nima učinka ali da ni primerna za uporabo.«

katera velja arbitraža, lahko ločijo od določb, ki se nanašajo na vprašanja, za katera ne velja arbitraža, se prve omenjene določbe lahko priznajo in izvršijo ali

- ❑ da sestava arbitražnega sodišča ali arbitražni postopek ni bil v skladu s pogodbo strank ali če ni pogodbe, ni bil v skladu z zakonom države, v kateri je bila opravljena arbitraža;
- ❑ da odločba še ni postala obvezna za stranke ali da jo je pristojna oblast v državi, v kateri je bila izdana ali na podlagi zakona katere je bila izdana, odpravila ali zadržala njeno izvršitev.

Priznanje in izvršitev arbitražne odločbe pa se lahko zavrne tudi, če pristojna oblast države, v kateri se zahteva priznanje in izvršitev odločbe, ugotovi (Zakon o ratifikaciji Konvencije o priznavanju in izvrševanju tujih arbitražnih odločb, 1981, V. člen):

- ❑ da po zakonu te države predmet spora ni primeren za arbitražno urejanje,
- ❑ da bi bilo priznanje ali izvršitev odločbe v nasprotju z javnim redom te države.

Poleg najbolj znane in priznane Newyorške konvencije obstajajo še nekatere druge, ki se ravno tako ukvarjajo z izvrševanjem in priznavanjem arbitražnih odločb. Prva takšna je Ženevska konvencija, ki je bila sprejeta leta 1961, njen namen pa je bil povečati učinkovitost dela arbitraž v Evropi zlasti v odnosih med vzhodno in zahodno Evropo.

Poleg Ženevske konvencije se v posameznih regijah sveta uporabljata še dve konvenciji (Gunter, 15. 4. 2005, str. 4):

- ❑ Panamska inter-ameriška konvencija iz leta 1975,
- ❑ Ammanska konvencija iz leta 1987.

2.2.3.3 Konvencija o ustanovitvi Multilateralne agencije za zavarovanje investicij

Pod okriljem Mednarodne banke za obnovo in razvoj se je oblikovala in sprejela tudi Konvencija o ustanovitvi Multilateralne agencije za zavarovanje investicij (MIGA), katere poglavitni namen je bil pospešitev mednarodnega gospodarskega sodelovanja, zlasti na področju investicij v države v razvoju. Z ustanavljanjem MIGA so države podpisnice konvencije želele prispevati svoj delež k povečanju zaupanja privatnih investorjev v mednarodne investicije, in sicer tako, da agencija krije določene rizike, ki niso komercialno zanimivi za druge gospodarske subjekte, ki se ukvarjajo z zavarovanjem rizikov. Preambula konvencije razloge in namen ustanovitve opredeljuje na sledeč način (Convention Establishing the Multilateral Investment Guarantee Agency, 1985):

»The Contracting States, Considering the need to strengthen international cooperation for economic development and to foster the contribution to such development of foreign investment in general and private foreign investment in particular; Recognizing that the flow of foreign investment to developing countries would be facilitated and further encouraged by alleviating concerns related to non-commercial risks; Desiring to enhance the flow to developing countries of capital and technology for productive purposes under conditions consistent with their development needs, policies and objectives, on the basis of fair and stable standards for the treatment of foreign investment; Convinced that the Multilateral Investment Guarantee Agency can play an important role in the

encouragement of foreign investment complementing national and regional investment guarantee programs and private insurers of non-commercial risk; and Realizing that such Agency should, to the extent possible, meet its obligations without resort to its callable capital and that such an objective would be served by continued improvement in investment conditions; Have Agreed as follows...«

Najpomembnejši vsebinski del konvencije je tisti, ki se ukvarja z dejavnostjo MIGA, ki je zavarovanje tako imenovanih nekomercialnih rizikov. Poudariti je potrebno, da MIGA zavarovanje ponuja samostojno ali pa v kombinaciji s kako drugo ustanovo (komercialno zavarovalnico, državno agencijo). V konvenciji so opredeljene tri skupine rizikov, ki so predmet zavarovanja MIGA (Convention Establishing the Multilateral Investment Guarantee Agency, 1985):

- ❑ politični riziki,
- ❑ nezakonite nacionalizacije,
- ❑ vojne in druge oblike političnih oziroma državljanskih nemirov.

Med *političnimi riziki* konvencija v prvi vrsti omenja riziko omejevanja prostega transferja denarja. Država gostiteljica tuje investicije investitorju onemogoča konverzijo določene tuje valute v lokalno valuto in obratno. Prav tako mu je lahko preprečen prenos dobička²⁴ iz države gostiteljice v kako drugo državo. Škoda, ki jo krije MIGA v primeru sklenitve pogodbe o zavarovanju, se nanaša na škodo, ki je posledica zamude določenega transferja ali pa onemogočanje transferja nasploh. Če nastane škoda zaradi spremembe valutnih razmerij (na primer devalvacija), investitor pa škode ne utrpi zaradi kakršnega koli oviranja države gostiteljice, potem takšna škoda ni predmet kritja MIGA.

Drugi sklop rizikov, ki jih krije MIGA, so nezakonite nacionalizacije. Naj ponovim, da nacionalizacija pomeni dejanje države ali državnega organa, ki ima za posledico prenos lastnine na državo ali drugo državno ustanovo, prvotni lastnik – investitor pa s premoženjem ne more več razpolagati. Nacionalizacije so lahko tudi zakonite²⁵. MIGA krije zgolj nezakonite nacionalizacije. Zanimivo je, da je zavarovancu, ki utrpi škodo zaradi nezakonite nacionalizacije, povrnjena škoda v višini knjižne vrednosti nacionaliziranega premoženja (book value).

MIGA krije tudi škodo, ki nastane zaradi vojn in drugih oblik političnih in državljanskih nemirov. Predmet povračila zavarovanja je škoda, ki nastane kot posledica politično motiviranih spopadov in nemirov, vključno z revolucijo, terorizmom, upori in sabotажami. Povrne se tudi škoda za primere, ko podjetje zaradi navedenih rizikov ni moglo obratovati ali pa je bilo obratovaje moteno, čeprav ni prišlo do drugih oblik oškodovanja investitorjevega premoženja v državi gostiteljici.

2.2.3.4 Splošni sporazum o trgovini s storitvami

Splošni sporazum o trgovini s storitvami (angl. General Agreement on Trade in Services – GATS) je pomemben z vidika mednarodnih investicij, ker se ukvarja s storitvami, ki so v zadnjih desetletjih postale najpomembnejši del svetovnega

²⁴ S pojmom »dobiček« mislim na čisti poslovni izid obračunskega obdobja, kar pomeni dobiček po obdavčitvi.

²⁵ Pogoji, da je nacionalizacija zakonita, so opredeljeni v poglavju o bilateralnih investicijskih sporazumih (glej str. 24).

gospodarstva. GATS je bil sprejet v okviru urugvajskega kroga pogajanj o liberalizaciji svetovne trgovine pod okriljem Svetovne trgovinske organizacije. Sporazum je sestavljen iz treh temeljnih prvin (Services: rules for growth and investment, 17. 6. 2005):

- ❑ splošni dogovor glede trgovine na področju storitev,
- ❑ aneks, ki se ukvarja s posebnostmi posameznih sektorjev in
- ❑ seznam držav, ki imajo posebne dogovore glede odpiranja njihovih trgov za tuje storitve.

V okviru *splošnega dogovora o trgovini na področju storitev* velja, da sporazum zajema vse storitve in hkrati definira oblike trgovanja na področju storitev. GATS omenja sledeče načine trgovanja na segmentu storitev (Services: rules for growth and investment, 17. 6. 2005, str. 2):

- ❑ storitve, ki jih opravljajo iz ene države v drugo državo (angl. cross-border supply),
- ❑ uporaba storitev podjetja iz ene države v podjetju druge države (ang. consumption abroad),
- ❑ tuje podjetje ustanovi podružnico v drugi državi in na ta način opravlja storitve (angl. commercial presence),
- ❑ fizične osebe potujejo v drugo državo in tam opravljajo storitve (angl. presence of natural persons).

Splošna načela za omenjene štiri načine trgovanja na področju storitev, h katerim so se zavezale države podpisnice sporazuma, so podobne tistim sporazumom in dogovorom, ki se bolj konkretno ukvarjajo z mednarodnimi investicijami²⁶ (Services: rules for growth and investment, 17. 6. 2005, str. 2-4):

- ❑ načelo države z največjimi ugodnostmi,
- ❑ načelna zavezanost k zagotavljanju prostega dostopa do nacionalnih trgov ter nacionalna obravnava,
- ❑ transparentnost,
- ❑ razumni predpisi glede trgovanja na področju storitev,
- ❑ prost pretok mednarodnih transferjev,
- ❑ progresivna liberalizacija.

Drugi del sporazuma (aneks) pa se ukvarja s posameznimi *dejavnostmi, ki so specifične narave* in zato ni bil dosežen dogovor o popolni liberalizaciji, sicer pa tak dogovor tudi ne bi bil najbolj smiseln. Kot posebna področja so zajete dejavnosti (An introduction to the GATS, 1999, str. 10-15):

- ❑ gibanje fizičnih oseb ene države podpisnice v drugi državi z namenom opravljanja storitev,
- ❑ finančne storitve,
- ❑ telekomunikacije,
- ❑ zračni promet.

Sklepni del sporazuma predstavlja *seznam držav*, ki so v okviru pogajanj o sporazumu dosegle določena prehodna obdobja oziroma izjeme pri uveljavljanju sporazuma na posameznih področjih trgovanja s storitvami.

²⁶ Na primer Washingtonska konvencija.

Sporazum GATS je z vidika mednarodnih investicij dokaj splošen sporazum, ki pa ima močan posreden vpliv tudi na mednarodne investicije. Glede na to, da so določeni sektorji gospodarstva (finance, telekomunikacije) pomembno regulirani in izvzeti iz vsesplošne liberalizacije trgov storitev, to pomembno vpliva na to, kdaj, kam in na kakšen način bo nek mednarodni investitor plasiral svoja sredstva.

2.2.3.5 Sporazum o investicijskih ukrepih, povezanih z mednarodno trgovino

S hitrim zmanjševanjem formalnih ovir na področju mednarodnega trgovanja (nižanje in odpravljanje carin, kvot, subvencij) so se pojavile nove neformalne in posredne oblike omejevanja mednarodne trgovine, tako imenovane necarinske trgovinske ovire²⁷, ki onemogočajo prosto konkurenco na mednarodnih in nacionalnih trgih. Ker so se zlasti v devetdesetih letih omenjene ovire zelo razširile, je Svetovna trgovinska organizacija na področju pogojevanja investicij z različnimi omejitvami sprejela poseben sporazum, ki skuša ta pojav odpraviti oziroma ga vsaj obvladovati in ga narediti transparentnega. Sporazum je bil dogovorjen v okviru urugvajskega kroga pogajanj o liberalizaciji svetovne trgovine, veljati pa je začel s prvim januarjem leta 1995. Vsebinsko se sporazum naslanja na poprej že sprejeta načela nacionalne obravnave ter načela države z največjimi ugodnostmi, saj naj bi TRIMs-i kršili ta dva temelja načela. Zanimivo je, da sporazum ne podaja definicije, kaj to TRIMs sploh je, ampak zgolj omenja konkretne primere (WTO Trade Related Investment Measures, 12. 5. 2005):

- ❑ zahteva, da mora določen proizvod, proizveden v določeni državi, imeti določen delež komponent proizvedenih v tej državi,
- ❑ pogojevanje uvoza določenega podjetja z njegovim izvozom.

Da bi Svetovna trgovinska organizacija na podlagi sporazuma naredila pregled TRIMs-ov, je pozvala države podpisnice sporazuma, da v roku 90 dni obvestijo WTO, če imajo v veljavi takšne omejitve, kot sta zgoraj navedena primera. Države podpisnice so javile 43 takšnih omejitev. Nekatere so dobile prehodna obdobja za odpravo omejitev, nekatere pa so se dogovorile za prehodna obdobja, ki se lahko tudi podaljšajo, v kolikor so za to utemeljeni razlogi. Trenutno ima TRIMs-e v veljavi 10 držav²⁸ (WTO Trade Related Investment Measures, 12. 5. 2005). Malezija zahteva od investitorja, ki želi v tej državi proizvajati avtomobile, da imajo avtomobili in motorji 60 %, transportna vozila pa 40 % delov, ki so proizvedeni v Maleziji.

Sporazum o TRIMs-ih je za mednarodne investitorje zelo pomemben, saj pomeni, da države podpisnice sporazuma (razen deset držav izjem) ne smejo postavljati posebnih zahtev, ki bi kakor koli posegale v pravico po samostojnem in gospodarnem odločanju gospodarskih subjektov.

²⁷ Angl. Non-tariff trade barriers

²⁸ Te države so: Argentina, Čile, Kolumbija, Egipt, Malezija, Mehika, Pakistan, Filipini, Romunija in Tajska.

2.2.3.6 Predlog Multilateralnega sporazuma o investicijah

Ob zaključku predstavitve specializiranih multilateralnih pravnih virov mednarodnega investicijskega prava predstavljam tudi predlog posebnega Multilateralnega sporazuma o investicijah (angl. Multilateral Agreement on Investment - MAI), ki je bil vse od leta 1995 v pripravi v okviru OECD, vendar sporazum ni bil sprejet, saj so pogajanja o njegovi vsebini propadla spomladi leta 1998. Zaradi nesprejetja sporazuma ne moremo uvrščati med formalne multilateralne vire mednarodnega investicijskega prava, vendar ga v tem sklopu predstavljam zaradi tega, ker je v času pogajanj o tem sporazumu prišlo do široke debate o sistemu usmerjanja mednarodnih naložb nasploh, kar je odločilno za potrditev ali zavrnitev hipoteze magistrske naloge.

Predstavitev posameznih vsebinskih sklopov MAI je narejena na podlagi zadnje verzije besedila²⁹, ki je bilo pripravljeno kot izhodišče za nadaljnja pogajanja, ki pa so, kot rečeno, kasneje propadla. Ključni vsebinski sklopi predlaganega sporazuma so bili (The MAI Negotiating Text, 24. 4. 1998):

- ❑ opredelitev namena sporazuma,
- ❑ definicije temeljnih pojmov,
- ❑ obravnava investorjev in investicij,
- ❑ zaščita investicij,
- ❑ reševanje sporov iz investicij,
- ❑ splošna odstopanja od sporazuma ter
- ❑ izjeme po posameznih državah.

V preambuli predlaganega besedila je *namen sporazuma* opredeljen na sledeč način³⁰: »V želji okrepiti vezi prijateljstva in promovirati večje gospodarsko sodelovanje med prijateljskimi državami; zavedajoč se pomena mednarodnih investicij za razvoj svetovnega gospodarstva; priznanje, da investitorji in njihove investicije pomembno prispevajo k oblikovanju novih delovnih mest in višanju življenjskega standarda; poudarjanje, da je poštena, transparentna in predvidljiva investicijska politika komplementarna in pozitivna za sistem svetovne trgovine; v želji po oblikovanju ogrodja za mednarodne investicije z visoko stopnjo liberalizacije investicijskih režimov in investicijskih restrikcij, z učinkovitim sistemom reševanja sporov iz mednarodnih investicij; se države pogodbenice dogovorijo kot sledi ...«

Pogajalska skupina v okviru OECD je namen sklenitve sporazuma strnila v štiri točke (Main features of the Multilateral Agreement on Investment, 1998):

- ❑ oblikovanje močnega in nediskriminatornega pravnega režima na področju usmerjanja investorjev in investicij, temelječega na pristopu »od zgoraj

²⁹ Verzija besedila MAI na dan 24. april 1998.

³⁰ Angl.: »Desiring to strengthen their ties of friendship and to promote greater economic co-operation between them; Considering that international investment has assumed great importance in the world economy and has considerably contributed to the development of their countries; Recognising that agreement upon the treatment to be accorded to investors and their investments will contribute to the efficient utilisation of economic resources, the creation of employment opportunities and the improvement of living standards; Emphasising that fair, transparent and predictable investment regimes complement and benefit the world trading system; Wishing to establish a broad multilateral framework for international investment with high standards for the liberalisation of investment regimes and investment protection and with effective dispute settlement procedures; Have agreed as follows ...«

navzdol« in ob upoštevanju načel nacionalne obravnave, države z največjimi ugodnostmi in transparentnosti;

- sporazum bi moral biti vseobsegajoč v obravnavanju investitorjev in njihovih investicij s poudarkom na ureditvi problematike na področjih privatizacije, monopolov in zagotavljanja instrumentov za nadaljnjo liberalizacijo;
- oblikovati prvi multilateralni pravni vir z visokimi standardi zaščite investicij;
- sporazum mora odražati uravnotežen pristop k investicijam, zlasti na področju obnašanja velikih mednarodnih korporacij.

Ključni namen predlaganega sporazuma je torej bil v oblikovanju celostnega ogrodja, v okviru katerega bi se usmerjalo mednarodne investicije in bi omogočil nekakšno standardizacijo in povzetek vseh drugih nacionalnih, bilateralnih in multilateralnih pravnih virov na področju usmerjanja mednarodnih investicij in reševanja sporov iz njih.

Za razliko od nekaterih že predstavljenih multilateralnih pravnih virov (konvencija ICSID, konvencija MIGA), ki nimajo natančno *definiranih pojmov investitor in investicija*, je MAI izoblikoval dokaj natančno definicijo:

Investitor je bil definiran kot:

- fizična oseba, ki ima državljanstvo ali stalno prebivališče v državi pogodbenici skladno z veljavno zakonodajo;
- pravna oseba ali kakršna druga entiteta, ustanovljena in organizirana skladno z veljavno zakonodajo države pogodbenice, z namenom ustvarjanja dobička ali ne, v državnem ali zasebnem lastništvu, vključno s korporacijami, trusti, partnerstvi, skupnimi podvigi, združenji ali organizacijami.

Investicija je opredeljena kot:

- kakršno koli sredstvo v lasti ali pod posrednim ali neposrednim nadzorom investitorja, kar vključuje:
 - podjetja (Pravna oseba ali kakršna druga entiteta, ustanovljena in organizirana skladno z veljavno zakonodajo države pogodbenice, z namenom ustvarjanja dobička ali ne, v državnem ali zasebnem lastništvu, vključno s korporacijami, trusti, partnerstvi, skupnimi podvigi, združenji ali organizacijami),
 - deleže, delnice ali druge oblike participacije v kapitalu in druge pravice,
 - obveznice, posojila in druge oblike dolga ter pravice iz tega naslova,
 - pravice, ki izhajajo iz pogodb,
 - razne oblike denarnih in drugih terjatev,
 - pravice intelektualne lastnine,
 - pravice iz naslova koncesij, licenc, avtorizacij in dovoljenj,
 - vsako drugo opredmeteno ali neopredmeteno, premično ali nepremično premoženje ali kakršne druge pravice, izhajajoče iz premoženja, kot so lizing, hipoteke, jamstva itn.

Sporazum naj bi vseboval natančno geografsko opredelitev njegove veljavnosti. Tako bi naj bil veljaven na ozemlju držav pogodbenic, v teritorialnih vodah ter na čezmorskih ozemljih zunaj teritorialnih voda, kjer država pogodbenica izvaja svojo suverenost skladno z mednarodnim pravom.

Največji in najpomembnejši vsebinski sklop predloga sporazuma se nanaša na *obravnavanje investorjev in investicij* v smislu načela nacionalne obravnave, načela države z največjimi ugodnostmi, načela transparentnosti, obravnavanja tujih investorjev v primeru privatizacije, državnih monopolov in drugo.

Skladno z *načelom nacionalne obravnave* mora država pogodbenica zagotoviti investorju iz druge države pogodbenice povsem enako obravnavo, kot bi jo v enakem primeru imelo domače podjetje. Država podpisnica mora zagotavljati, da investor iz druge države pogodbenice ne bo obravnavan slabše kot kateri koli drug investor iz tretje države podpisnice ali katere koli druge države, ki ni podpisnica sporazuma. Ta dva načela naj bi se uporabljala v vseh fazah investicije: vzpostavitev investicije, akvizicija, razširitev, delovanje, menedžment, vzdrževanje, uporaba ali odprodaja investicije. Za razliko od ostalih sporazumov je MAI želel uveljaviti omenjeni načeli tudi v postopkih privatizacije, kjer še danes mnoge države branijo svoje nacionalne interese s tem, da premoženje prodajo izključno domačim kupcem. Na podlagi obstoječih ali pa bodočih mednarodnih monopolov se je MAI skušal distancirati od te problematike na način, da je vseboval člen, ki omogoča državam podpisnicam, da obstoječ monopol vzdržujejo naprej, ga postavijo na novo ali pa ga eliminirajo; sporazum naj bi zgolj zahteval, da je odnos države do monopolov nediskriminatoren, se pravi, da ni pomembno, iz katere države monopolist prihaja.

Ena od bistvenih razlik med MAI in drugimi bilateralnimi in multilateralnimi pravnimi viri mednarodnega investicijskega prava je v tem, da se je skušalo vpeljati posebne poudarke v okviru obravnave investorjev in njihovih investicij, kot so na primer (Main features of the Multilateral Agreement on Investment, 1998):

- ❑ obravnava začasnega vstopa zaposlencev investorja, njihovo bivanje in delo v državi gostiteljici;
- ❑ odprava posebnih nacionalnih zahtev glede zasedanja mest v upravah, nadzornih svetih in drugih organih³¹;
- ❑ odprava zahtev, ki so povezane z investicijo in uživanjem ekonomskih koristi od investicije, kot je na primer pogojevanje uvoza z izvozom, deležem domačih komponent v proizvodni in omejitve pri transferju tehnologije;
- ❑ zagotovila, da monopoli, ki bi nastali v okviru mednarodnih prevzemov, ne bi povzročali diskriminacije med strankami iz različnih držav pogodbenic;
- ❑ strogo zagotavljanje nacionalnega tretmaja, načela države z največjimi ugodnostmi ter transparentnost vseh pravil, postopkov in ukrepov.

Na področju *zaščite obstoječih in bodočih investicij* je MAI bistveno bolj natančen in obsežen kot na primer dvostranski investicijski sporazumi. MAI opredeljuje

³¹ Investor naj bi imel popolno svobodo pri imenovanju vodilnega kadra za vodenje njegovih investicij v državi pogodbenici, enako bi veljalo tudi za vse ostale zaposlene. Država gostiteljica torej ne bi mogla zahtevati, da se npr. v proizvodnih obratih na njenem ozemlju zaposluje njene državljane.

splošen odnos držav podpisnic do mednarodnih investicij ter pravila v zvezi z razlastitvami, zaščito pred spopadi, transferji sredstev, prenosom informacij ter subrogacijami.

Vsaka država podpisnica sporazuma bi morala zagotoviti pošteno in enakopravno obravnavo investicij tujih investorjev ter popolno in stalno zaščito le-teh. V nobenem primeru država gostiteljica ne bi smela nuditi slabše zaščite investorjevega premoženja, kot je to določeno z mednarodnim pravom. Država pogodbenica bi se morala vzdržati kakršnih koli nerazumljivih in diskriminatornih dejanj do investorjev iz drugih držav pogodbenic.

V povezavi z razlastitvijo predlog MAI določa enake pogoje za upravičenost razlastitve, kot sem jih že omenil pri obravnavanju dvostranskih investicijskih sporazumov, novo je le to, da določa, da mora biti kompenzacija za razlašeno premoženje takojšnja in ekvivalentna tržni vrednosti, tik preden je prišlo do razlastitve³². Kompenzacija mora biti popolna ter brez omejitev glede transfera sredstev.

MAI je natančno definirala mednarodne transferje, ki so uravnavani s številnimi omejitvami tako glede obsega transferja kot tudi glede smeri in časa njegove izvedbe. Države podpisnice MAI bi se zavezale k zagotavljanju brezpogojne svobode transferjev povezanih z mednarodnimi investicijami, med drugim tudi za:

- ❑ osnovni kapital za ustanovitev podjetij in druga sredstva, potrebna za začetek ali razširitev investicije;
- ❑ plačila, ki so opravljena na osnovi sklenjenih pogodb (posojila, krediti ...);
- ❑ sredstva, ki so pridobljena na osnovi prodaje sredstev ob likvidaciji ali delni odprodaji investicije;
- ❑ sredstva, ki so predmet povračila ob morebitni razlastitvi;
- ❑ sredstva, ki izhajajo iz odločbe arbitraže ali drugega organa v primeru spora iz investicije;
- ❑ kakršna koli druga sredstva, ki so povezana z določeno investicijo.

Države podpisnice bi morale zagotavljati izvedbo transferjev v kateri koli konvertibilni valuti ter po tržnih deviznih tečajih.

Novost MAI je segment, ki se ukvarja z zagotavljanjem svobodnega prenosa informacij v vseh oblikah. Nobena država pogodbenica ne bi smela omejevati prenosa informacij znotraj države pogodbenice ali med državami pogodbenicami.

Predlog MAI govori o dveh vrstah sporov:

- ❑ spori med državama(i) glede MAI,
- ❑ spori med investorjem in državo.

³² Opredelitev, ki je zelo blizu tako imenovane Hullove formule, ki jo podpirajo predvsem razvite države.

Pri sporu med državama so bili predvideni štirje instrumenti (A summary of the main provisions of the Multilateral Agreement on Investment (MAI), 10. 6. 2005):

- posvetovanja,
- conciliacija,
- mediacija ter
- arbitraž.

Ena ali več držav pogodbenic MAI se lahko z drugimi državami pogodbenicami posvetuje glede posameznih določil MAI, če se z neko drugo državo ne poenotita glede razlage določenega določila MAI. Če se države ne morejo dogovoriti v času konzultacij, se lahko državi v sporu dogovorita za mediacijo ali conciliacijo. V kolikor spora ni možno rešiti na ta način, se ga preda pred arbitražo. Člane arbitraže bi predlagal generalni sekretar Mednarodnega centra za reševanje investicijskih sporov, državi v sporu pa jih potrdita. Če se stranki ne strinjata z imenovanimi arbitri, jih potrdi sam generalni sekretar ICSID. Odločitve takšnega arbitražnega razsodišča so dokončne in zavezujoče za vse vpletene stranke.

Z vidika mednarodnega investiranja so pomembnejši spori med investitorjem, ki je največkrat gospodarski subjekt, ter državo gostiteljico investicij. MAI je za primere reševanja investicijskih sporov predvideval, da lahko katera koli stranka (investitor ali država gostiteljica) reševanje spora predloži:

- kateremu koli kompetentnemu sodišču ali kakemu drugemu razsodišču v državi, iz katerih izhajata strani v sporu;
- kateremu koli drugemu razsodišču, če je bilo tako dogovorjeno vnaprej ali
- arbitraži, ki deluje:
 - o na podlagi Konvencije o reševanju mednarodnih investicijskih sporov med državo in državljanom druge države (ICSID konvencija);
 - o institucionalni arbitraži pri Mednarodnem centru za reševanje investicijskih sporov (ICSID);
 - o kateri koli arbitraži, ki deluje po pravilih Komisije Združenih narodov za mednarodno trgovinsko pravo (pravila UNCITRAL) ali
 - o kateri koli arbitraži, ki deluje po arbitražnih pravilih Mednarodne trgovinske zbornice (pravila ICC).

MAI tudi določa, da mora arbitražno razsodišče imeti tri člane – arbitre, dva izmed njih imenujeta sprti strani, tretji pa je imenovan na predlog obeh strani. Če razsodišče ni imenovano v devetdesetih dneh od dneva, ko je spor predložen arbitraži, za dokončanje postopka imenovanja arbitrov poskrbi generalni sekretar Mednarodnega centra za reševanje investicijskih sporov ali Stalno arbitražno razsodišče pri Mednarodni trgovinski zbornici, odvisno pač od tega, za katera pravila arbitriranja se stranki dogovorita. Arbitraža bi lahko potekala v kateri koli državi podpisnici MAI, vse države podpisnice sporazuma naj bi jamčile, da bodo izvršile odločbo arbitražnega razsodišča, ki je hkrati tudi dokončna.

Čeprav je bil splošni pristop k oblikovanju predloga MAI takšne narave, da naj ne bi dopuščal posebnih izjem, se je kmalu po pričetku pogajanj izkazalo, da to ne bo mogoče, saj so bile razlike med državami po posameznih točkah sporazuma prevelike. Izkazalo se je, da bo potrebno narediti izjeme na področju upoštevanja načela nacionalne obravnave, se pravi zagotavljanja takšnih pravic tujim

investitorjem, kot so jih deležni domači in na področju načela prostih transferjev v primeru resnejših plačilno-bilančnih težav ali težav z deviznimi tečaji zaradi prevelikega in prehitrega pritoka ali odtoka sredstev oziroma kapitala. Pri opredeljevanju te problematike naj bi sodeloval tudi Mednarodni denarni sklad. V okviru predloga MAI so bila predvidena odstopanja od sporazuma po posameznih državah, ki jim tako ne bi bilo potrebno v določenih prehodnih obdobjih upoštevati posameznih elementov sporazuma, zato se postavlja vprašanje, ali bi to dejansko sploh pomenilo unifikacijo segmenta mednarodnega gospodarskega prava, ki se ukvarja z mednarodnimi investicijami in reševanjem sporov iz njih.

Multilateralni sporazum o investicijah (MAI) ni bil sprejet in ga tako ni mogoče upoštevati kot formalni vir mednarodnega investicijskega prava, vendar ima kljub temu velik pomen, saj je odkril nekatere rane v takratnem in sedanjem sistemu usmerjanja mednarodnih investicij, zlasti nasprotja med razvitimi državami, ki so izvoznice investicij, in nerazvitimi državami, ki so predvsem prejemnice investicijskih sredstev. Poleg tega se je v okviru mednarodnega investicijskega prava kot pomemben lobi oziroma enakovreden partner v pogajanjih pokazal tudi zasebni sektor, ki se je večinoma izkazoval v interesih velikih mednarodnih korporacij, ki so si hotele izboriti takšen položaj, kot ga imajo države kot eden izmed subjektov mednarodnega prava.

V javnih razpravah, ki so potekale vzporedno s pogajanjem, sta se glede MAI oblikovala dva pola, in sicer pol izrazitih podpornikov ter pol izrazitih nasprotnikov sporazuma.

Pobudniki sporazuma in tisti, ki so ga podpirali, so prihajali predvsem iz razvitih držav. Temeljni pobudnik sporazuma je bila Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj (OECD) ter znotraj nje Združene države Amerike in Evropska unija. Ključni vzroki, ki naj bi potrjevali potrebo po sprejetju MAI, so po njihovem mnenju bili (Lam, 3. 6. 2005):

- določeni ukrepi z usmerjanjem mednarodnih investicij niso bili transparentni in jih je bilo zato težko spremljati ter ugotavljati njihove posledice,
- skozi dopuščene izjeme po posameznih državah bi bilo mogoče bolj učinkovito zaščititi okolje, zlasti v državah v razvoju, kamor se umika tako imenovana umazana industrija,
- omogočen bi bil hitrejši prenos sodobnih tehnologij in znanj iz razvitih v nerazvite države,
- svetovna proizvodnja bi zaradi bolj optimalne alokacije proizvodnje potekala bolj učinkovito.

Zanimivo je, da so sporazum podpirale predvsem razvite države in določene mednarodne ustanove, kot sta na primer Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad, ki ju ravno tako obvladujejo razvite države; medtem ko so bile številne nevladne organizacije³³ iz razvitih držav ter uradni predstavniki držav v razvoju in nerazvitih držav proti takšnemu sporazumu.

³³ Ena izmed nevladnih organizacij je bila organizacija Friends of the Earth, ki se bojuje za zdrav in pošten svet za vse prebivalce.

Najpogostejše omenjeni pomisleki glede smiselnosti sporazuma ter njegove negativne nastrojenosti do šibkejših subjektov mednarodne ekonomske in pravne ureditve (posamezniki, lokalne skupnosti, države v razvoju in nerazvite države) so bili (Lim, 3. 6. 2005 in Durbin, 3. 6. 2005):

- ❑ MAI naj bi tujim vlagateljem zagotavljal enako ali celo boljšo obravnavo, kot bi to veljalo za domače, lokalne investitorje (*MAI bi dal pravico tujim investitorjem, da svoja sredstva plasirajo v kateri koli sektor gospodarstva, tudi tisti, ki je z ekološkega vidika zelo občutljiv in je sožitje z lokalno skupnostjo izjemnega pomena*);
- ❑ zaradi omenitev pravice držav glede nacionalizacije in možnosti tujih investitorjev, da državo tožijo pred mednarodnimi telesi, je bistveno zmanjšana možnost države, da zaščiti nacionalne interese; postavlja se celo vprašanje suverenosti držav;
- ❑ predlog sporazuma so oblikovale razvite države, ostale države pa bi bile zgolj pristopnice k sporazumu in bi tako sprejele gotova dejstva in obveznosti;
- ❑ sporazum naj bi zagotavljal popolno svobodo toku kapitala, kar naj bi spodbujalo hitrejši tok kapitala med državami, kar pa državam gostiteljicam ne ureza, saj si želijo stabilne in dolgoročne naložbe. Takšen sporazum naj bi favoriziral zgolj špekulativni kapital;
- ❑ nobena država ne more omejevati svobode investitorja, da sam odloča, kam bo plasiral svoja sredstva. Tako bi določen investitor brez težav sklenil koncesijo z diktatorjem v neki nedemokratični državi, preostale države pa ne bi imele nobenih pravnih možnosti, da to preprečijo oziroma ukrepajo proti takemu investitorju, pa tudi, če je iz države podpisnice sporazuma;
- ❑ odstop od sporazuma bi bil možen šele po petih letih od uradne odločitve o odstopu, nato pa bi še petnajst let veljale določbe sporazuma za investicije, ki so bile realizirane pred uradnim odstopom od sporazuma, kar je glede na ostale akte mednarodnega prava precej dolgo obdobje. Standard je, da lahko država odstopi od določenega mednarodnega sporazuma, če o tem poda ustrezno obvestilo vsaj šest mesecev prej.

Navkljub številnim različnim mnenjem o MAI ter prevladujočim odklonilnim stališčem, je dejstvo, da je bil to poskus oblikovanja neke zaokrožene celote v okviru mednarodnega investicijskega prava, ki bi naredil politike in druge ukrepe v povezavi z mednarodnim usmerjanjem investicij bolj transparentne ter celovite. Mednarodnim investitorjem bi sistemsko pripravljeno gradivo omogočalo jasne napotke, kako ravnati ob izvajanju mednarodnih investicij ter na katero ustanovo in kdaj se obrniti v primeru nastanka sporov iz mednarodnih investicij. Dejstvo pa je tudi, da se je že od samega začetka pozabilo na večino držav prejemnic investicij, ki so tudi želele zaščititi svoje nacionalne interese, predlagani sporazum pa jim je v osnovi to preprečeval in jih izenačil z drugimi subjekti mednarodnega gospodarskega prava, zlasti z močnimi mednarodnimi korporacijami, ki dostikrat nimajo občutka za nacionalne ali lokalne interese. Zdi se torej, da je bil namen sporazuma v svoji zasnovi dober, način, na podlagi katerega se je oblikoval, pa je bil napačen, dokaz za to pa je njegovo nesprejetje.

2.2.3.7 Severnoameriški sporazum o prosti trgovini

Med regionalnimi multilateralnimi pravnimi viri mednarodnega investicijskega prava, zaradi pomena gospodarstev, ki so vanj vključeni, predstavljam sporazum NAFTA ter zlasti enajsto poglavje, ki se ukvarja z opredeljevanjem in reševanjem sporov iz investicij.

NAFTA (angl. North American Free Trade Agreement) je regionalni sporazum, ki so ga leta 1992 podpisale Združene države Amerike, Kanada in Mehika. Veljati je začel 1. januarja 1994. Čeprav bi iz samega naziva lahko sklepali, da je sporazum naravnano predvsem na odpravljanje trgovinskih ovir (carine, kvote ...), pa je njegov pomen bistveno globlji. Sporazum vsebuje poglavje, ki se ukvarja s pravicami tujih investorjev v državah podpisnicah sporazuma (NAFTA`s Threat to Sovereignty and Democracy, 2005, str. 1-2).

Poglavje 11 je bilo oblikovano z namenom nuditi pravno zaščito in dodatne pravice korporacijam, ki prihajajo iz ene države podpisnice sporazuma in vlagajo v drugi državi podpisnici. Osnovna načela, ki so vsebovana v sporazumu NAFTA, so:

- ❑ načelo nacionalne obravnave,
- ❑ načelo države z največjimi ugodnostmi,
- ❑ zagotavljanje minimalnega pravnega varstva, ki ga zagotavlja že mednarodno pravo,
- ❑ dogovor, da ne sme nobena država pogojevati izvedbe investicije s kakršnimi koli omejitvami glede nadaljnega poslovanja na njeni podlagi (določanje deleža domačih sestavin v proizvodni, omejevanje uvoza in pogojevanje z uvozom, pogojevanje imenovanja menedžmenta z njihovo nacionalno pripadnostjo ...),
- ❑ načelo prostih transferjev,
- ❑ načelo poplačila škode po tržni vrednosti v primeru razlastitve (Hullova formula).

V zvezi z reševanjem sporov iz investicij sporazum predvideva arbitražo v okviru Mednarodnega centra za reševanje investicijskih sporov (ICSID) ali pa po arbitražni pravilih UNCITRAL. Do sedaj je bilo na podlagi določil sporazuma NAFTA proti vsem trem državam članicam vloženo že 42 tožb, največ proti Mehiki. Skupna vrednost zahtevkov oškodovancev znaša kar 28 milijard ameriških dolarjev. Do sedaj je bilo pred arbitražo zaključenih 11 primerov, od teh jih je bilo šest odločenih v korist držav, pet pa v korist investorjev. Skupna vrednost odškodnin je znašala 35 milijonov ameriških dolarjev, kar kaže na velik razmik med zahtevki oškodovanih investorjev in dejanskimi povračili škod, ki jih v korist oškodovanih investorjev določijo arbitražna razsodišča. Večina sporov se rešuje preko Mednarodnega centra za reševanje investicijskih sporov ali preko UNCITRAL-a (NAFTA`s Threat to Sovereignty and Democracy, 2005, str. v).

Pomembnost določil sporazuma NAFTA oziroma dogovorjenih rešitev se kaže v tem, da se po tem sporazumu ravna tudi nekateri drugi mednarodni sporazumi (Mercosur, Asean, Caricom, SADC, Anzcerta in drugi), ki se tudi ukvarjajo z usmerjanjem mednarodnih investicij in reševanjem sporov iz mednarodnih investicij.

2.2.4 Neobvezujoči viri

Zadnji sklop virov mednarodnega investicijskega prava so neobvezujoči viri, ki jih sprejemajo in promovirajo posamezni subjekti mednarodnega gospodarskega prava (države, organizacije ...). Na področju usmerjanja mednarodnih investicij so pomembne usmeritve Svetovne banke, Združenih narodov in Organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj.

2.2.4.1 OECD smernice za multinacionalna podjetja

Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj je leta 2000 sprejela revidirane smernice, po katerih naj bi se ravnala multinacionalna podjetja³⁴, ki delujejo v državah članicah OECD ali pa imajo v teh državah sedež in delujejo izven OECD. Smernice so zgolj priporočila, kako naj bi se podjetja, ki delujejo v več državah, obnašala, niso pa zavezujoče narave. Zaveza je zgolj na državah članicah OECD, da sprejete smernice promovirajo. Smernice so del OECD-jeve Deklaracije o mednarodnih investicijah in multinacionalnih podjetjih.

Kot je opredeljeno v prvem poglavju smernic, je njihov namen, da spodbudijo takšno delovanje multinacionalnih podjetij, ki bo v skladu z družbeno odgovornim konceptom poslovanja, ter da je v skladu z nacionalnimi in mednarodnimi pravnimi akti. Ravnanje skladno s smernicami naj bi krepilo zaupanje med podjetji in lokalnim okoljem, kar omogoča pozitivno klimo in odnos do neposrednih tujih investicij (OECD Guidelines for Multinational Enterprises, 2000, str. 15).

Osnovna načela, na katerih temeljijo smernice, so (OECD Guidelines for Multinational Enterprises, 2000, str. 17-18):

- ❑ smernice so priporočila, ki jih naslavljaajo države članice OECD na multinacionalna podjetja. Vsebujejo načela in standarde dobre prakse, konsistentne z veljavno zakonodajo. Upoštevanje priporočil je povsem svobodno in ni pravno zavezujoče;
- ❑ glede na to, da multinacionalna podjetja delujejo mednarodno, naj bi smernice pripomogle k tesnejšemu mednarodnemu sodelovanju na področju mednarodnih investicij. Vlade držav članic spodbujajo multinacionalna podjetja, ki delujejo v njihovih državah in drugje, k upoštevanju oziroma ravnanju v skladu s smernicami;
- ❑ smernice so namenjene vsem podjetjem ne glede na to, ali so domača ali tuja;
- ❑ države ne smejo smernic uporabiti kot instrument za izvajanje protekcionističnih ukrepov proti tujim investitorjem in na ta način zmanjševati njihove konkurenčne prednosti;
- ❑ vlade držav imajo vso pravico, da sprejmejo predpise, po katerih morajo poslovati multinacionalna podjetja, če so seveda v skladu z nacionalnimi in mednarodnimi predpisi.

Skladno s smernicami naj bi multinacionalna podjetja delovala tako, da (OECD Guidelines for Multinational Enterprises, 2000, str. 19):

³⁴ Angl. The OECD Guidelines for Multinational Enterprises

- ❑ prispevajo k ekonomskemu, družbenemu in okoljevarstvenemu napredku, skladno z načelom skladnostnega razvoja;
- ❑ spoštujejo človekove pravice skladno z normami držav gostiteljic ter mednarodnimi pravili in zavezami;
- ❑ spodbujajo razvoj lokalne podjetniške dejavnosti in z njo tesno sodelujejo;
- ❑ spodbujajo oblikovanje človeškega kapitala (razvoj znanja) ter prispevajo k odpiranju novih delovnih mest;
- ❑ podpirajo in razvijajo dobro korporativno upravljanje in razvoj dobre korporativne prakse kot načina poslovanja;
- ❑ razvijajo in izvajajo dobro prakso, ki deluje na načelu samokontrole, ki spodbuja k tesnemu sodelovanju in zaupanju med podjetjem in poslovnim okoljem;
- ❑ vzdržujejo se kakršnemu koli neprimernemu vpletanju v dejavnosti lokalne politike.

Posebno poglavje smernic je namenjeno razkrivanju podatkov o poslovanju multinacionalnih podjetij; le-ta naj bi občasno obveščala vse deležnike podjetja o vseh relevantnih informacijah o aktivnostih podjetja, lastništvu, poslovnih rezultatih in načrtih za prihodnost. Podjetja naj bi skrbela za visoke standarde na področju računovodstva in revizije. Prav tako smernice spodbujajo k visokim standardom na področju tako imenovanih nefinančnih informacij, ki so največkrat del poslovnih poročil v okviru letnih poročil. Poleg osnovnih podatkov o podjetju naj bi to razkrilo še informacije, kot so na primer izkaz poslovnega izida, poslovni načrt, struktura lastništva, člani uprave in nadzornega sveta in drugo.

Smernice OECD se dotikajo tudi nekaterih drugih področij, pomembnih za delovanje multinacionalnih podjetij in njihovega odnosa do poslovnega okolja. Smernice tako obravnavajo:

- ❑ zaposlovanje in industrijske odnose (*zagotavljanje pravic delavcem iz delovnega razmerja, partnerski in enakovreden odnos med delavci in podjetji*);
- ❑ varovanje okolja (*podjetja naj varujejo okolje skladno z nacionalnimi in mednarodnimi standardi varovanja okolja*);
- ❑ boj proti podkupovanju (*multinacionalna podjetja se morajo zavezati, da ne bodo na kakršen koli način, neposredno in posredno, izvajala podkupovanja*);
- ❑ zaščita interesov potrošnikov (*pri odnosih s kupci bi se podjetja morala zavedati, da so kupci šibkejša stranka in je zato potrebno zagotoviti pošten odnos, prav tako morajo biti proizvodi varni in ustrezne kakovosti*);
- ❑ znanost in tehnologijo (*razvoj znanosti v podjetjih mora biti skladen z zakonodajo in politiko posameznih držav, podjetja za prenos znanja in tehnologije ne smejo postavljati nerazumljivih pogojev*);
- ❑ konkurenco (*podjetja se morajo vzdrževati kakršnih koli ukrepov ali dejanj, ki bi vplivali na zniževanje ravni konkurence*);
- ❑ davčne vidike (*pomembno je, da multinacionalna podjetja prispevajo pošten delež v javne finance okolja v katerem delujejo, kar pomeni pošteno izkazovanje poslovnih knjig ter pravočasno plačevanje davčnih obveznosti*).

Poleg OECD smernic za multinacionalna podjetja so bili še nekateri drugi poskusi, kako usmerjati delovanje velikih in vplivnih mednarodnih korporacij. Na področju zaščite pravic delavcev se je vseskozi dejavno vključevala Mednarodna organizacija za delo (ILO), ki je sprejela preko 150 konvencij, ki se nanašajo na pogoje dela.

Združeni narodi so se skoraj dvajset let (1970-1990) ukvarjali z navodili za upravljanje transnacionalnih podjetij, vendar so pogajanja propadla v začetku devetdesetih let zaradi temeljnih nasprotij med državami in korporacijami. Glede na to, da so se pogajanja zavlačevala vse od 1976. leta pa tja do 1992; je logično, da so se ravno v tem obdobju moči mednarodnih korporacij bistveno povečale, s tem pa tudi pritiski na države, zlasti na tiste v razvoju.

Omeniti velja še usmeritve Konference Združenih narodov o okolju in razvoju, ki poziva transnacionalna podjetja k skladnemu razvoju in varovanju naravnega okolja.

2.3 Mednarodne ustanove, osnovane v okvirih mednarodnega investicijskega prava

V dosednji predstavitvi mednarodnega investicijskega prava sem predstavil različne vrste pravnih virov, ki urejajo in usmerjajo mednarodne tokove investicij. Za popolno sliko o tem segmentu mednarodnega gospodarskega prava pa bom predstavil še štiri institucije, ki skrbijo za razvoj mednarodnih investicij ter uveljavljanje sprejetih pravnih virov mednarodnega investicijskega prava. Poleg držav in gospodarskih subjektov samih je potrebno v okviru institucij mednarodnega investicijskega prava predstaviti štiri organizacije, ki so specializirane za usmerjanje investicijskih tokov ali pa za reševanje morebitnih sporov iz investicij:

- ❑ Mednarodni center za reševanje mednarodnih investicijskih sporov (ICSID),
- ❑ Multilateralna agencija za zavarovanje investicij (MIGA),
- ❑ Mednarodna trgovinska zbornica (ICC),
- ❑ Komisija Združenih narodov za mednarodno trgovinsko pravo (UNCITRAL).

2.3.1 Mednarodni center za reševanje investicijskih sporov (ICSID)

Mednarodni center za reševanje investicijskih sporov je bil ustanovljen na podlagi Washingtonske konvencije, ki sem jo predstavil v poglavju 2.2.3.1. Delovati je začel leta 1966. ICSID je avtonomna mednarodna organizacija, ki deluje kot del Svetovne banke. Vse države članice ICSID so hkrati tudi članice Svetovne banke. Poglavitni namen centra je nudenje institucionalnih zmogljivosti za reševanje sporov iz mednarodnih investicij, in sicer skladno z Washingtonsko konvencijo oziroma arbitražnimi pravili. Od leta 1978 lahko ICSID na podlagi dodatnih pravil (angl. Additional Facility Rules) rešuje tudi spore med državami in državljani drugih držav, ki niso podpisnice konvencije. Dodatna pravila omogočajo centru, da se ukvarja tudi s spori, ki ne izhajajo zgolj iz mednarodnih investicij, pač pa tudi z drugih področij mednarodnega poslovanja.

Pristojnost Mednarodnega centra za reševanje investicijskih sporov je predvsem v tem, da v primerjavi z nekaterimi drugimi institucijami, kot je na primer Mednarodna trgovinska zbornica, obravnava oziroma je specializiran predvsem za spore iz mednarodnih investicij, ki niso klasični gospodarski spori, sploh zato, ker gre za odnos med gospodarskim subjektom in suvereno državo, ki ima v mednarodnem pravu poseben status. Pomembno je, da imajo vlagatelji preko centra možnost tožiti državo prejemnico investicije, če mu je bila povzročena škoda, ki je neposredno povezana z investicijo. Za razliko od ICSID lahko v okviru Svetovne trgovinske organizacije ali pred Meddržavnim sodiščem v Haagu tožijo le matične države vlagatelja, ne pa tudi vlagatelj neposredno (Svetličič, 2000, str. 70).

Prvi primer mednarodnega investicijskega spora, ki ga je obravnaval ICSID, je nastal leta 1972, in sicer spor med Holiday Inns in državo Maroko glede izgradnje in obratovanja hotelov, ki sta jih stranki v sporu skupaj gradili kot »joint venture« v Maroku. Center je do sedaj rešil že sto primerov, v obravnavi pa jih ima še preko devetdeset (ICSID, 14. 6. 2005). Reševanje posameznega spora lahko traja tudi več let.

Mednarodni center za reševanje sporov iz investicij ima pomembno vlogo pri nadaljnjem razvoju usmeritev na področju reševanja sporov iz mednarodnih investicij. Pri tem tesno sodeluje z Ameriškim arbitražnim združenjem (AAA) in Mednarodno trgovinsko zbornico (ICC) (ICSID, 14. 6. 2005, www.worldbank.org/icsid).

2.3.2 Multilateralna agencija za zavarovanje investicij (MIGA)

Multilateralna agencija je bila ustanovljena na podlagi Konvencije o ustanovitvi Multilateralne agencije za zavarovanje investicij (MIGA). Delovati je začela leta 1988. Poglavitno poslanstvo agencije je v promoviranju oziroma spodbujanju neposrednih tujih investicij v državah v razvoju z namenom pospeševati gospodarsko rast in zmanjševati revščino ter povečati blaginjo ljudi. MIGA ima trenutno 164 članov, sicer pa je članstvo odprto za vse države, ki so članice Svetovne banke. Do junija 2004 je MIGA zavarovala že preko 650 projektov v 85-ih državah v razvoju v skupni vrednosti preko 50 milijard ameriških dolarjev. Za povečanje učinkovitosti delovanja ter prilagajanja lokalnim potrebam sklepa MIGA partnerstva tudi z drugimi zavarovatelji investicij po svetu. Tako je do sedaj na področju sozavarovanja in pozavarovanja sklenila osemnajst partnerstev.

MIGA izvaja tri skupine storitev oziroma dejavnosti (MIGA, 16. 6. 2005):

- ❑ zavarovanje investicij,
- ❑ marketing storitve v povezavi z investicijami in
- ❑ pravne storitve.

MIGA zavaruje mednarodne investicije v državah v razvoju pred sledečimi riziki (MIGA, 16. 6. 2005):

- ❑ riziko transferja,
- ❑ riziko nezakonite razlastitve,
- ❑ riziko nespoštovanja oziroma kršenja pogodb,

- ❑ riziko vojn in drugih družbenih nemirov.

MIGA nudi zavarovanje za dobo do dvajset let in v vrednosti do dvesto milijonov ameriških dolarjev. Kakšen bo strošek zavarovanja, je odvisno od več faktorjev, med njimi so pomembni zlasti:

- ❑ tveganje države in projekta,
- ❑ vrsta investicije ter
- ❑ dejavnost, v katero je namenjena investicija.

Vlagatelj, ki se je odločil za zavarovanje investicije v okviru MIGA, lahko odpove zavarovalno polico po treh letih, agencija pa zavarovalnega kritja na podlagi že izdane zavarovalne police ne more preklicati.

Pomembna naloga MIGA so marketinške storitve v povezavi z neposrednimi investicijami. Na tem področju agencija izvaja tri skupine nalog (MIGA, 16. 6. 2005):

- ❑ razvijanje znanj in tehnik privabljanja neposrednih tujih investicij. Storitve je namenjena podjetjem in agencijam, ki se ukvarjajo s privabljanjem tujih investicij;
- ❑ širjenje informacij o investicijskih priložnostih zlasti v državah v razvoju. MIGA objavlja podatke o poteku privatizacije po posameznih državah in o možnostih vključevanja tujih investorjev v ta proces;
- ❑ MIGA zbližuje in povezuje tuje investitorje, države prejemnice investicij in sponzorje projektov.

Na tretjem, pravnem področju delovanja, MIGA izvaja med drugim tudi sledeče aktivnosti (MIGA, 16. 6. 2005):

- ❑ Razlaga posameznih določil MIGA konvencije in pravilnikov, ki jih uporablja agencija v povezavi z njenimi storitvami;
- ❑ sodelovanje v pogajanjih z državami v razvoju o pravnem varstvu tujih investicij;
- ❑ zagotavlja tehnično in strokovno podporo državam v razvoju pri aktivnostih, povezanih s privabljanjem tujih investicij;
- ❑ zbira informacije o investicijskih priložnostih ter jih posreduje zainteresiranim investitorjem ali posrednikom;
- ❑ posreduje v primeru nastanka sporov iz mednarodnih investicij.

2.3.3 Mednarodna trgovinska zbornica (ICC)

Mednarodno trgovinsko zbornico predstavljam zato, ker se veliko sporov iz mednarodnih investicij rešuje v okviru stalne arbitraže pri zbornici in po njenih arbitražnih pravilih.

Mednarodna trgovinska zbornica s sedežem v Parizu je nevladna in neprofitna organizacija, ki je v mednarodnem gospodarstvu najbolj poznana po Incoterms-ih³⁵, ki predstavljajo standardizirana mednarodna pravila za razumevanje

³⁵ Incoterms 2000 vsebujejo trinajst trgovinskih klavzul, ki so razdeljene v štiri skupine: Skupina E: Odhod (EXW »franko tovarna«); skupina F: Glavni prevoz ni plačan (FCA »franko prevoznik, FAS »franko ob ladji«, FOB »franko na ladijski krov«); skupina C: Glavni prevoz je plačan (CFR »stroški in

terminov, ki se uporabljajo v mednarodnem poslovanju oziroma v mednarodni trgovini.

ICC pri svojem delu vključuje najuglednejše strokovnjake s področja mednarodnega prava, trgovanja in investicij, zato so ji Združeni narodi dodelili najvišji posvetovalni položaj v okviru njenih teles in agencij. ICC poleg Incoterms-ov pripravlja standarde mednarodnih pogodb, izdaja vrsto strokovnih publikacij, zlasti s področja mednarodnih plačilnih instrumentov, priročnike za pogodbe, opravlja storitve na področju preprečevanja mednarodnega gospodarskega kriminala ter razvija standarde elektronskega poslovanja.

ICC deluje kot združenje nacionalnih odborov iz štiriinosemdesetih držav, v več kot petdesetih državah pa ima ICC tudi neposredne člane (ICC Slovenija, 25. 6. 2005).

2.3.4 Komisija Združenih narodov za mednarodno trgovinsko pravo

Komisija Združenih narodov za mednarodno trgovinsko pravo je bila ustanovljena leta 1966 in deluje pod okriljem Generalne skupščine Združenih narodov. Njen mandat je skrbeti in razvijati za harmonizacijo in unifikacijo mednarodnega trgovinskega prava. UNCITRAL ima trenutno šestintrideset držav članic. Članstvo določa Generalna skupščina Združenih narodov. Odločitve se sprejema na podlagi popolnega konsenza.

Zastavljene cilje UNCITRAL uresničuje na različne načine (UNCITRAL, 20. 6. 2005):

- ❑ konvencije, modelni zakoni in pravila, ki so sprejeta po vsem svetu,
- ❑ pravne in zakonodajne usmeritve ter priporočila visoke praktične vrednosti,
- ❑ spremljanje pravne prakse ter njenega umeščanja v enotno trgovinsko pravo,
- ❑ tehnična pomoč pri izvajanju reform pravnih sistemov,
- ❑ regionalni in nacionalni seminarji o enotnem trgovinskem pravu.

Komisija trenutno deluje v okviru šestih delovnih skupin (Novak, 2003, str. 37):

- ❑ 1. skupina: Ukvarja se s privatnim financiranjem infrastrukturnih projektov.
- ❑ 2. skupina: Deluje na področju reševanja sporov. Oblikuje in razvija pravila conciliacije in arbitraže.
- ❑ 3. skupina: Oblikuje usmeritve na področju mednarodnega transportnega prava.
- ❑ 4. skupina: Spremlja in razvija pravila na področju elektronskega poslovanja ter spodbuja države k ukinjanju pravnih preprek pri razvoju elektronskega poslovanja.
- ❑ 5. skupina: Deluje na področju stečajnega prava. Delo je usmerjeno v reševanje problematike insolventnosti dolžnika, ki ima sredstva v več kot eni državi. Trenutno se pripravlja predlog, na podlagi katerega bo

prevoznina«, CIF »stroški, zavarovanje in prevoznina«, CPT »prevoz plačan do«, CIP »prevoz in zavarovanje plačana do«); skupina D: Prihod (DAF »dobavljeno na meji«, DES »dobavljeno na ladji«, DEQ »dobavljeno na obali«, DDU »dobavljeno neocarinjeno«, DDP »dobavljeno ocarinjeno«).

omogočen tujemu stečajnemu upravitelju dostop do sodišč v državi, prav tako pa bo uzakonjen modelni zakon, ki bo določal pogoje za priznavanje tujega stečajnega postopka v državi.

- ❑ 6. skupina: Ukvarja se z institutom zastavne pravice na premičnem blagu, ki ni individualizirano, in sicer brez prenosa posesti.

Z vidika mednarodnih investicij je najpomembnejša skupina, ki se ukvarja z reševanjem mednarodnih sporov, saj so UNCITRAL-ova pravila pogosto navedena v gospodarskih in drugih pogodbah, in sicer kot tista pravila po katerih se rešujejo morebitni spori iz mednarodnih investicij. UNCITRAL-ova pravila so uporabna za reševanje sporov iz mednarodnih investicij v okviru ad hoc, kot tudi institucionalnih arbitraž, pri tem pa je potrebno poudariti, da UNCITRAL ne ponuja svoje lastne institucionalne arbitraže.

3 ZAVAROVANJE PRED TVEGANJI, POVEZANIMI Z MEDNARODNIMI INVESTICIJAMI

Kot sem že opredelil, je tveganje ena od temeljnih značilnosti mednarodnih investicij, zato se zastavlja vprašanje, na kakšen način se tem tveganjem izogniti, jih obvladovati oziroma kako se je pred njimi možno ustrezno zavarovati. Z razvojem mednarodnega gospodarskega sodelovanja ter naraščajočim obsegom mednarodnega investiranja se je izkazalo, da je dobro, če se investitor že vnaprej dogovori, na kakšen način se bodo reševali morebitni spori iz mednarodnih investicij ter kdo bo kril stroške, ki bodo ob tem nastali.

Namen poglavja ni v tem, da bi predstavljal ukrepe v okviru vsakodnevnega poslovanja gospodarskih in drugih subjektov mednarodnega prava, ki zagotavljajo zmanjševanje in obvladovanje rizikov, ki se pojavljajo v subjektih samih in v njihovih poslovnih okoljih, pač pa opredeliti ključne instrumente v okviru katerih mora stranka v morebitnem sporu iz investicije poskrbeti, da bo v primeru oškodovanja dobila ustrezno poplačilo.

V mednarodni gospodarski praksi se je izkazalo, da se lahko investitor pred tveganji nastanka sporov iz investicij ter s tem tveganja izgube ali oškodovanja premoženja zavaruje na štiri načine; in sicer s:

- ❑ pogodbo med gospodarskimi subjekti,
- ❑ pogodbo med investitorjem in državo gostiteljico,
- ❑ pogodbo med državama,
- ❑ komercialnimi oblikami zavarovanja investicij.

3.1 Pogodbe med gospodarskimi subjekti

Osnovni in pogostokrat najodločilnejši korak k zavarovanju pred tveganji v mednarodnem poslovanju je pravno korektno sestavljena komercialna pogodba. Investitor mora že pri oblikovanju pogodbe poskrbeti za ustrezno umestitev sledečih elementov:

- ❑ če je le mogoče, se je potrebno izogniti izbiri prava države gostiteljice. Vedeti je namreč potrebno, da so v mnogih državah, kjer pride do spora

med domačim in tujim gospodarskim subjektom, domača sodišča pogosto na strani domačih subjektov;

- v pogodbo je potrebno vključiti arbitražno klavzulo, ki določa pred katero arbitražo ter po katerih arbitražnih pravilih se bo reševal morebitni spor iz investicije. Arbitražne klavzule so standardizirana besedila, ki se jih umesti v del pogodbe, ki opredeljuje reševanje morebitnih sporov iz investicij;
- pogodba naj bo sestavljena po načelih mednarodnega prava oziroma naj vsebuje vsaj internacionalizacijsko klavzulo, ki določa, da velja pravo države gostiteljice le, če je v skladu z mednarodnim pravom.

3.2 Pogodbe med investitorjem in državo gostiteljico

V primeru večjih investicijskih projektov je za nepristransko reševanje morebitnih investicijskih sporov pomembno, da se v pogodbo vključi člene, ki govorijo o uporabi arbitraže kot načina reševanja sporov. Glede na to, da se spor glede investicije med državo gostiteljico in tujim investitorjem dogaja na ozemlju države gostiteljice, je v pogodbo smiselno vključiti sledeče klavzule:

- klavzula o izbiri prava: *S pomočjo takšne klavzule si lahko investitor izbori, da se v primeru reševanja spora iz investicije uporablja pravo, ki ni pravo države gostiteljice investicij;*
- arbitražna klavzula: *Arbitražna klavzula daje strankama možnost, da njun spor rešuje mednarodno priznana, nevtralna in strokovno usposobljena institucija;*
- stabilizacijska klavzula: *Država gostiteljica se zavezuje, da se ne bo enostransko izmikala pogodbenim obveznostim, vendar pa je taka pogodba še vedno podvržena pravu države gostiteljice;*
- internacionalizacijska klavzula: *Pogodbene obveznosti države gostiteljice postanejo mednarodne obveznosti;*
- samomorilska klavzula: *Če se taka klavzula vključi v pogodbo, lahko investitor, ki ni zadovoljen s svojim položajem v državi investitorici, od nje zahteva, da se proti nadomestilu njegovo premoženje nacionalizira.*

Pogodbe med tujimi investitorji in državami gostiteljicami investicij so na podlagi podatkov o reševanju sporov pred mednarodnimi arbitražami najbolj izpostavljene, saj je vloga države v primerjavi z gospodarskimi subjekti pogosto superiorna, zato mora investitor pri sklepanju pogodb z državo, poskrbeti tudi za druge (komercialne in nekomercialne) oblike zavarovanja svojega premoženja in interesov v tujih državah.

3.3 Pogodbe med državami

Dvostranski sporazumi med državami so eden izmed ključnih instrumentov spodbujanja internacionalizacije investicij. Bilateralne sporazume lahko razumemo kot obliko aktivne gospodarske politike držav podpisnic, ki želijo povečati izmenjavo tehnologij, znanja, izkušenj ter zlasti znižati percepcijo tujih investorjev o tveganjih v določeni državi. Zaveza, ki jo država podpisnica bilateralnega sporazuma sprejme, naj bi jo v očeh bodočih tujih investorjev naredilo bolj odgovorno in manj tvegano.

S sporazumom se državi zavezujeta, da bosta vsaka na svojem ozemlju zagotavljali pošteno in pravično obravnavo ter polno in nenehno zaščito in varnost. Nobena pogodbenica na svojem ozemlju ne sprejema neupravičenih, samovoljnih ali diskriminacijskih ukrepov, s katerimi bi kakor koli škodovala upravljanju, vzdrževanju, uporabi, uživanju naložb vlagateljev druge pogodbenice ali razpolaganju z njimi. Pri ponovni vložitvi dohodka od naložbe te ponovne naložbe in njihov dohodek uživajo enako zaščito kot začetne naložbe.

Dvostranski investicijski sporazumi so z vidika zavarovanja pred tveganji pomembni zato, ker ponujajo nekatere rešitve v primeru nastanka sporov iz investicij na ozemlju države gostiteljice investicije in pogodbenice v bilateralnem investicijskem sporazumu. Za spore med državama pogodbenicama se v primeru, ko le-teh ni mogoče rešiti po mirni poti, uporablja institut arbitraže.

Dvostranski investicijski sporazumi za reševanje sporov iz mednarodnih investicij ponavadi ponujajo sledeče načine reševanja sporov:

- ❑ reševanje spora po mirni poti;
- ❑ reševanje spora pred pristojnim sodiščem pogodbenice;
- ❑ reševanje spora pred ad hoc razsodiščem (arbitražo), ki se ustanovi po Arbitražnih pravilih Komisije Združenih narodov za mednarodno trgovinsko pravo (UNCITRAL);
- ❑ reševanje spora preko spravnega postopka ali arbitraže pri Mednarodnem centru za reševanje investicijskih sporov (ICSID), ustanovljenem po Konvenciji o reševanju investicijskih sporov med državami in državljani drugih držav. Arbitražno sodišče odloča na podlagi notranje zakonodaje države pogodbenice, ki je v sporu, določb sporazuma in splošnih načel mednarodnega prava.

3.4 Komercialne oblike zavarovanja investicij

Razvoj mednarodne poslovne prakse je prinesel možnosti zavarovanja pred tveganji, ki so povezana z investicijami v tujini pri različnih državnih in komercialnih institucijah. Gre za tako imenovane komercialne oziroma polkomercialne oblike zavarovanj in financiranja mednarodnih poslov. Predvsem so na tem področju dejavne poslovne in druge specializirane banke, zavarovalnice in državne institucije, kot je npr. Slovenska izvozna družba ter mednarodne institucije, kot je Multilateralna agencija za zavarovanje investicij.

Večina komercialnih oblik zavarovanja investicij v tujini je izvedena v kombinaciji državnega in zasebnega sektorja. Tako je mogoče zavarovati nekatere rizike (nekomercialni), ki jih komercialni ponudniki zavarovanj sicer ne zavarujejo. Vlogo zavarovalcev nekomercialnih rizikov prevzamejo državne ali paradržavne institucije, kot je na primer Slovenska izvozna družba (SID). Takšne oblike zavarovanj nekomercialnih rizikov so zelo popularne, saj si države na ta način izboljšujejo svoje plačilne bilance, investitorji pa lažje pridobijo sredstva za financiranje projekta (Dovč, 29. 1. 2005, str. 1-2).

Mednarodna poslovna praksa je razvila celo paleto različnih instrumentov s katerimi se je mogoče zavarovati pred komercialnimi in nekomercialnimi riziki, ki so povezani z mednarodnimi investicijami (Dovč, 29. 1. 2005, str. 1-2):

- ❑ dokumentarni akreditiv,

- ❑ bančna garancija,
- ❑ odkup terjatev,
- ❑ faktoring.

Slovenska izvozna družba (SID) slovenskim izvoznikom in investitorjem omogoča zavarovanje tako komercialnih kot nekomercialnih rizikov. Gre za tako imenovano kreditno tveganje, ki pomeni neplačilo obveznosti (delno ali v celoti), ki lahko izhaja iz težav v poslovanju nasprotne stranke ali pa zaradi tveganj, kot so nemiri, vojne in naravne nesreče (Dovč, 29. 1. 2005). Zavarovanje SID-a vključuje tudi tveganje za primere, ko država gostiteljica investicije odreka pravno varstvo oziroma dostop do sodišč in arbitraž ali je ovirano izdajanje in izvrševanje odločb pravosodnih ali arbitražnih organov.

Stroški zavarovanja določene investicije so odvisni od parametrov vsake posamezne investicije. Značilnosti, ki vplivajo na strošek zavarovalnega kritja oziroma višino premije, je odvisen zlasti od vrste zavarovalnega kritja, splošnih gospodarskih in političnih razmer v državi gostiteljici investicije, pravne ureditve in razmer, ki so lahko do tujih investitorjev bolj ali manj ugodne (Marcon, Šmuc, 1999, str. 72).

V Prilogi 2 podajam primer zavarovalne police o zavarovanju vlaganj pri Slovenski izvozni družbi.

4 REŠEVANJE SPOROV IZ MEDNARODNIH INVESTICIJ

Skladno z razvojem mednarodnega sodelovanja in zlasti z liberalizacijo kapitalskih tokov so se začeli pojavljati tudi spori iz mednarodnih investicij. Sprva so se spori reševali na pristojnih sodiščih držav, v katerih je spor nastal. Vendar je ta način kmalu postal sporen, saj so krajši konec ponavadi potegnili tuji investitorji, deloma zaradi nepoznavanja pravnega reda države gostiteljice, deloma zaradi pristranskosti sodišč, ki so deklarativno v vsaki državi neodvisna, dejansko pa se ravno v državah, ki so za investicije najbolj mikavne, to so države v razvoju in tranzicijske države, pojavljajo največji pritiski na institut neodvisnosti domačega sodstva.

V šestdesetih letih so se intenzivno pojavljale potrebe po oblikovanju mednarodnih mehanizmov reševanja investicijskih sporov. Pomemben prispevek k oblikovanju elementov mednarodnega investicijskega prava so pomenili začetki sklepanja bilateralnih sporazumov o medsebojnem pospeševanju in zaščiti naložb. Tako se je od šestdesetih let prejšnjega stoletja naprej razvilo kar nekaj mehanizmov in institucij, ki se ukvarjajo s problematiko usmerjanja investicij in v primeru nastanka spora tudi z njihovim reševanjem. Oblike in načine reševanja sporov iz mednarodnih investicij lahko razvrstimo v sledeče skupine:

- ❑ mirno reševanje sporov,
- ❑ tradicionalno reševanje sporov in
- ❑ alternativno reševanje sporov.

V okviru tradicionalnega reševanja sporov imam v mislih predložitve spora na sodišče države gostiteljice investicije ali pa sodišče kakšne druge države, če seveda ima takšno pristojnost.

Alternativno reševanje sporov je v zadnjem desetletju postalo zelo priljubljeno, saj so z vidika narave spora arbitri bistveno bolj strokovno in izkustveno usposobljeni, kot je to v primeru rednih sodišč. V okvir alternativnega reševanja sporov uvrščamo priložnostne in stalne arbitraže ter postopke mediacije in conciliacije po vnaprej znanih pravilih, ki jih pripravljajo mednarodno priznane institucije.

V primeru odločitve o alternativnem reševanju spora iz mednarodne investicije se spor največkrat predloži v reševanje Mednarodnemu centru za reševanje investicijskih sporov, stalnemu razsodišču pri Mednarodni trgovinski zbornici ali kateri izmed priložnostnih ali stalnih arbitraž, ki delujejo po pravilih UNCITRAL.

4.1 Mirno reševanje sporov

Vsi relevantni pravni viri mednarodnega investicijskega prava, ki sem jih predstavil v drugem poglavju (glej str. 20), strankam predlagajo mirno reševanje spora. O mirnem reševanju sporov med državami je bila podpisana konvencija že leta 1907 in razlogi, zakaj je spor (iz investicije ali pa kateri koli drug) smiselno reševati po mirni poti, so še vedno enaki. Vsaka institucionalizacija spora pomeni določene stroške, ki v primeru mednarodnih investicij, kjer so sporne velike vsote, spor pa traja tudi več let, lahko dosežejo milijonske vsote, tudi v ameriških dolarjih. Poleg tega se v sporu pred pristojno institucijo razkrijejo določeni podatki, ki so poslovne skrivnosti, lahko pa se zaostrijo tudi odnosi med sprtima stranema, tako da je kakršno koli nadaljnje sodelovanje onemogočeno. V končni fazi pa je tudi namen arbitraže pravična razsodba in stranki ponavadi že pred pričetkom postopka pred arbitražo vesta, kakšna je pravična odškodnina če je bila povzročena škoda. To dejstvo potrjuje tudi statistika arbitraž pred Mednarodnim centrom za reševanje investicijskih sporov, saj so se v dosedanjih primerih stranke pogosto v času arbitražnega postopka uspele dogovoriti in do končne arbitražne odločbe sploh ni prišlo.

4.2 Tradicionalno reševanje sporov

Reševanje spora med tujo pravno osebo in pravno osebo v državi gostiteljici je podvrženo pristojnemu sodišču in pravu države gostiteljice. Običajno takšno reševanje spora ni podvrženo mednarodnim metodam in pravilom reševanja investicijskih sporov. Reševanje po takšni poti zna biti zelo zamudno zlasti v manj razvitih državah. Poleg tega so države v razvoju in nerazvite države pogosto podvržene slabemu delovanju pravne države oziroma imajo neučinkovit in nerazvit pravni sistem. V primeru, da podjetje že pri sklenitvi posla nima možnosti reševanja morebitnega spora na mednarodni ravni pri eni izmed stalnih ali pa ad hoc arbitraž, ki delujejo po pravilih UNCITRAL, je vsekakor smiselno poskusiti spor rešiti po mirni poti s pogajanjem. V kolikor spora ni mogoče rešiti na miren način ali ga predložiti v reševanje kaki izmed mednarodnih institucij, se ga rešuje pred pristojnim sodiščem države gostiteljice investicije. Obstaja nekaj razlogov zakaj spora ni moč predložiti mednarodni arbitraži:

- stranki se morata za uporabo instrumenta arbitraže izrecno dogovoriti v pogodbi – tako se lahko zgodi, da se obe stranki s tem ne strinjata in takega določila ne vneseta v pogodbo;

- ❑ država, v kateri se arbitraža nahaja, ima lahko izrecno prepoved reševanja določenih sporov pred arbitražo oziroma je določena izključna pristojnost domačih sodišč (spori v zvezi z nepremičninami, razveljavitvijo patenta ...);
- ❑ ena od pogodbenih strank (npr. tuji investitor) je pristala na reševanje morebitnih sporov na pristojnem sodišču države pogodbenice.

V okviru tradicionalnega, sodnega reševanje sporov je potrebno poleg nacionalnih sodišč omeniti še Meddržavno sodišče³⁶ s sedežem v Haagu. Ta ima sicer zelo omejeno vlogo pri reševanju sporov iz mednarodnih investicij, saj je pristojno zgolj za reševanje tistih mednarodnih sporov, pri katerih sta subjekta v sporu državi. Tako je na primer v sporazumu med Slovenijo in Hrvaško glede jedrske elektrarne v Krškem določeno, da morebitne spore med pogodbenicama rešuje Mednarodno sodišče v Haagu. Tako je haaško sodišče posredno pristojno za morebitne spore iz investicije v jedrsko elektrarno v Krškem.

4.3 Alternativno reševanje sporov

Ker stranke v poslovnem svetu ne želijo, da je javnost seznanjena z vsemi podrobnostmi v primeru nastanka sporov, je bil pojav arbitraž, ki so v javnosti bistveno manj odmevne kot sojenje na sodiščih, pomemben korak k še tesnejšemu mednarodnemu sodelovanju. Poleg tega reševanje sporov s pomočjo arbitraž prinaša nekatere druge prednosti v primerjavi z reševanjem sporov na sodiščih (Nickerson, 1998, str. 2):

- ❑ nepristranskost odločevalcev – *stranke v postopku arbitraže lahko same izberejo arbitra;*
- ❑ izvrševanje arbitražnih odločb – *odločitve arbitraže so dokončne in se lahko preučijo le pod zelo omejenimi pogoji;*
- ❑ zaupnost – *arbitražni postopki so ponavadi zasebne narave, niso toliko opazni kot na primer javno sojenje;*
- ❑ strokovnost – *stranki lahko izbereta arbitre, ki so strokovno priznani na določenem področju, iz katerega izvira spor;*
- ❑ stroški – *stroški postopka pred arbitražo so ponavadi nižji kot na sodišču;*
- ❑ odnosi med strankama – *arbitraža ponavadi poteka dokaj neopazno, zato je z vidika ohranjanja dolgoročnih poslovnih odnosov bistveno bolj primerna kot sodišče.*

Med ključne pomanjkljivosti arbitraž avtorji štejejo predvsem (Horvat, 15. 6. 2005):

- ❑ Pred nastopom postopka pred arbitražo je potreben poprejšnji dogovor o tem, da se nek spor rešuje pred določeno arbitražo in po določenih arbitražnih pravilih.
- ❑ Stroški arbitraže so višji, kot je sodna taksa pri rednem sodišču, vendar so v celoti gledano arbitražni postopki cenejši, ker so krajši, ni pritožbenega postopka in stroškov v zvezi z njimi.
- ❑ Praviloma ni možnosti pritožbe.
- ❑ Dolgotrajnost postopka v primeru izpodbijanja veljavnosti arbitražnega dogovora.

³⁶ Angl. International Court of Justice

V splošnem ločujemo dve vrsti arbitraž, stalne oziroma institucionalne ter priložnostne oziroma ad hoc arbitraže.

4.3.1 Stalne arbitraže

Stalne oziroma institucionalne arbitraže so prva oblika arbitraž, v okviru katerih se lahko rešuje spore iz mednarodnih investicij. Ključni element institucionalne arbitraže, po katerem jo razlikujemo od ad hoc oziroma priložnostnih arbitraž, so vnaprej pripravljena pravila in postopki arbitraže. Stranke, ki želijo spor rešiti pred stalno arbitražo, ne morejo vplivati na postopek in pravila delovanja arbitraže, pač pa se šteje, da ta pravila sprejemajo. Stranke se lahko tudi dogovorijo, da stalna arbitraža vrši postopek po drugih pravilih, na primer UNCITRAL-ovih. Stalne arbitraže imajo listo arbitrov, med katerimi stranke lahko izbirajo.

Ključne prednosti stalnih arbitraž so (Use Of Arbitration In International Business Disputes, 4. 6. 2005):

- ❑ pravila so vnaprej znana,
- ❑ administrativne storitve strankam,
- ❑ lista izkušenih arbitrov, ki so razporejeni po posameznih strokovnih področjih,
- ❑ če stranke želijo, lahko arbitre imenuje tudi arbitražno razsodišče samo,
- ❑ asistiranje strankam pri izbiranju načina reševanja sporov,
- ❑ delovanje arbitraže, ki se je izkazalo že v preteklosti.

Ker so stalne arbitraže, v primerjavi s priložnostnimi, strankam manj prilagodljive v smislu njihovega vpliva na delovanje arbitraže, si mora stranka še pred izborom arbitraže pojasniti nekatera vprašanja:

- ❑ Kakšna je zgodovina oziroma izkušnost arbitraže?
- ❑ Bo arbitraža sama izbrala arbitre iz nevtralnih držav ali le na željo stranke?
- ❑ Ali ima arbitraža dovolj širok popis arbitrov?
- ❑ Kakšna so pravila glede časovnega poteka arbitražnega postopka?
- ❑ Kakšni so stroški postopka?

Stalne arbitraže, ki rešujejo in rešijo največ sporov iz mednarodnih investicij so (Use Of Arbitration In International Business Disputes, 4. 6. 2005):

- ❑ stalna arbitraža v okviru Mednarodnega centra za reševanje investicijskih sporov (ICSID),
- ❑ stalna arbitraža pri Mednarodni trgovinski zbornici (ICC),
- ❑ stalna arbitraža pri Stockholmski trgovinski zbornici,
- ❑ Londonska mednarodna arbitraža,
- ❑ stalna arbitraža pri Ameriškem arbitražnem združenju (AAA).

4.3.2 Priložnostne arbitraže

Ključna značilnost ad hoc arbitraže, po čemer se razlikuje od stalne, je ta, da se oblikuje na pobudo strank, ki želijo rešiti nek konkreten posamičen spor. Takšna arbitraža preneha obstajati, ko se spor reši. Vse do konca sedemdesetih let so se

stranke v sporu nagibale k izbiri stalnih arbitraž, saj so bile vnaprej seznanjene s pravili in postopki arbitraže, medtem ko ad hoc arbitraže niti niso imele univerzalno sprejetih pravil, po katerih bi delovale. Stranke so namreč lahko same določile pravila postopka, kar pa je za sperti stranki skoraj vedno velik napor. Določitev pravil postopka je s strokovnega in pogajalskega vidika zahtevna naloga, ki so se ji stranke v praksi izogibale in to prepustile arbitražnemu sodišču. Iz enakih razlogov tudi ad hoc arbitražna sodišča niso vnaprej določala celovitih procesnih pravil, ampak so se arbitri o tem dogovarjali sproti, med postopkom. Takšne značilnosti arbitraže so pomenile slabost v primerjavi s stalnimi, ki imajo jasna pravila in postopke. Omenjene značilnosti so povzročale, da so se stranke le stežka pripravile na posamezne faze postopka, kakovost in racionalnost postopka pa sta bili odvisni od znanja in izkušenj arbitrov ter od stopnje soglasja oziroma nesoglasja (Sekolec, 1983, str. 7).

Bistven premik v priljubljenosti priložnostnih arbitraž je bilo sprejetje arbitražnih pravil UNCITRAL leta 1976, ki so rešila večino navedenih težav, poleg tega pa ohranila nekatere njihove bistvene prednosti (Carrow, 16. 5. 2005):

- ❑ arbitražni postopek se lahko prilagodi strankama v postopku,
- ❑ stroški vodenja postopka so nižji,
- ❑ hitrost reševanja spora je odvisna predvsem od strank v postopku,
- ❑ ni pavšala za delovanje, kot je to primer pri stalnih arbitražah.

Kljub temu pa ima priložnostna arbitraža še vedno nekaj slabosti (Huang, 2. 5. 2005):

- ❑ postopek je odvisen od pogajalske moči in spretnosti strank v postopku,
- ❑ težko se je dogovoriti o natančni definiciji narave spora in prava, ki se bo uporabljal,
- ❑ težko je izbrati nepristranske in primerne arbitre.

V primeru, da se stranki dogovorita za reševanje morebitnega spora pred ad hoc arbitražo, morata v arbitražni klavzuli določiti vse ključne aspekte arbitraže (Nickerson, 1998):

- ❑ pravo, ki se bo uporabljajo,
- ❑ arbitražna pravila, po katerih se bo izvajal arbitražni postopek (npr. arbitražna pravila UNCITRAL, ICC, ICSID ...). Stranki se lahko tudi odločita, da bosta sami določili arbitražna pravila, ali pa izbereta pravila institucionalne arbitraže, na da bi spor tej tudi predložili,
- ❑ število arbitrov,
- ❑ način in metodo izbire arbitrov,
- ❑ jezik, v katerem se bo vršil arbitražni postopek in
- ❑ kraj, kjer bo arbitraža potekala.

Če se stranki dogovorita, da ne bosta uporabili določenih vnaprej izdelanih arbitražnih pravil, morata doreči še sledeče:

- ❑ postopek, potreben za začetek arbitražnega procesa,
- ❑ rešitve oziroma ukrepe za primere, ko se ena od strank ne odzove na poziv k arbitraži,
- ❑ obliko arbitražne odločbe (ali je potrebno vanjo navesti razloge sprejete odločitve),
- ❑ sredstva, s katerimi se bo arbitražna odločba izvršila.

4.3.3 Arbitražna pravila

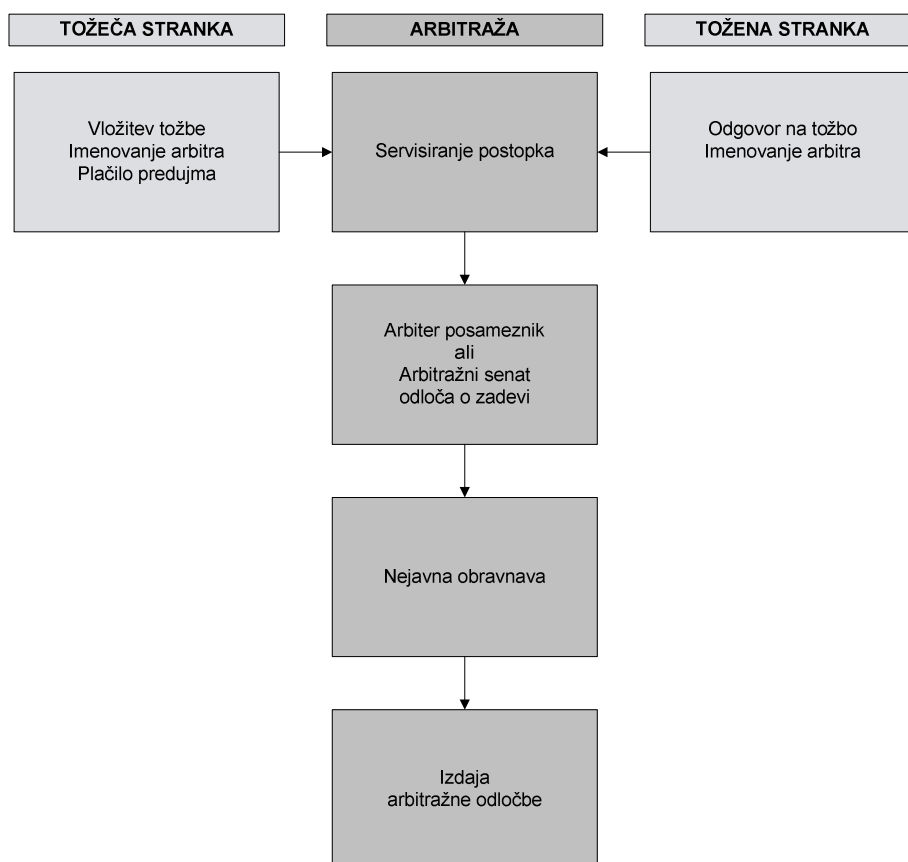
Arbitražna pravila so ena od najpomembnejših sestavin vsake arbitraže. Kot je bilo rečeno, se pravila uporabljajo tako pri ad hoc kot tudi pri stalnih arbitražah. Za katero koli uporabo arbitraže in s tem arbitražnih pravil je potrebno, da se sprti stranki za takšno možnost pisno dogovorita. Stalne arbitraže v večini primerov delujejo po svojih pravilih, ni pa nujno. Na željo strank lahko določena stalna arbitraža, ki ima sicer svoj pravilnik, uporabi katera druga arbitražna pravila, zlasti pa se uporabljajo arbitražna pravila UNCITRAL. Podobno je tudi pri priložnostnih arbitražah. Te ponavadi potekajo po UNCITRAL-ovih arbitražnih pravilih, lahko pa tudi po arbitražnih pravilih katere izmed stalnih arbitraž kot so na primer arbitražna pravila Mednarodnega centra za reševanje investicijskih sporov.

Za reševanje sporov iz mednarodnih investicij se najpogosteje uporabljajo naslednja arbitražna pravila (International Investment Disputes on the Rise, 2004, str. 7):

- ❑ arbitražna pravila UNCITRAL,
- ❑ arbitražna pravila ICSID in
- ❑ arbitražna pravila ICC.

Arbitražna pravila natančno določajo postopek arbitraže. V splošnem arbitražni postopek poteka tako, kot ga prikazuje slika 6.

Slika 6: Potek arbitražnega postopka

Vir: Domača stran Stalne arbitraže pri GZS

Arbitražna pravila, tako UNCITRAL-ova kot tista, po katerih delujeta ICSID in ICC, vsebujejo naslednje vsebinske sklope (Tackaberry, Marriott, 2003, str. 732-736):

- ❑ opredelitev zahtevka za sprožitev arbitražnega postopka,
- ❑ evidentiranje podanega zahtevka,
- ❑ oblikovanje arbitražnega razsodišča,
- ❑ sestanki oziroma potek odločanja arbitražnega razsodišča;
- ❑ arbitražna odločba,
- ❑ nadaljnji postopki, v kolikor so le-ti mogoči in arbitražna odločba ni dokončna.

Arbitražna pravila UNCITRAL je z resolucijo sprejela Generalna skupščina Združenih narodov na 31. rednem zasedanju 15. decembra 1976. Namen arbitražnih pravil je, da olajšajo reševanje sporov predvsem v mednarodnih transakcijah, vendar pravila ne definirajo mednarodnega spora ali mednarodne transakcije. Gre za pogodbeno procesna pravila, kar pomeni, da so opsijska (veljajo le, če se stranki tako dogovorita). Pravila omogočajo, da stranka doseže nadaljevanje in zaključek postopka v primeru, ko nasprotna stran uporablja taktiko zavlačevanja. Stranka se lahko zaradi neustreznega ravnanja nasprotne stranke ali arbitrov obrne na generalnega sekretarja Stalnega arbitražnega sodišča v Haagu.

Pomembno je, da lahko arbitražno sodišče celovito vodi postopek, brez uporabe nacionalnih procesnih pravil. To pomeni, da v primeru nastopa pravnih praznin sodišče tolmači odgovor z razlago pravil samih in da pri tem arbitražnega sodišča ne vežejo dispozitivna pravila sedeža arbitraže ali katerega drugega prava. Vendar sistem pravil ni popolnoma neodvisen od nacionalnih pravnih sistemov, saj države v končni fazi zagotavljajo izvrševanje arbitražnih odločb. Nacionalna dispozitivna pravila so v primerjavi z arbitražnimi pravili pomožen pravni vir (Sekolec, 1983, str. 8-9).

Poleg arbitražnih pravil UNCITRAL se stranke v sporu lahko poslužujejo tudi pravil pomiritve (conciliation rules). Namen pomiritve je, da se spor reši čim prej in s čim nižjimi stroški. Postopek je bolj neformalen ter manj kompleksen. Pomiritev ne nadomešča postopka arbitraže. Če se pomiritev ne konča uspešno, je možno sprožiti še arbitražni postopek. Pomembno je, da se dokazi in dejstva, ki se uporabijo in ugotovijo v postopku pomiritve, ne smejo uporabiti v drugem postopku (arbitražnem ali sodnem). Tudi člani komisije za pomiritev ne morejo sodelovati v primeru uvedbe postopka arbitraže (Pivka, Puharič, 1999, str. 185).

4.4 Primerjava reševanja sporov pred arbitražami ICC, ICSID in UNCITRAL

Arbitražna pravila Mednarodne trgovinske zbornice, arbitražna pravila Komisije Združenih narodov za mednarodno trgovinsko pravo in arbitražna pravila Mednarodnega centra za reševanje investicijskih sporov so tista, ki imajo v svetovnem merilu na področju reševanja gospodarskih sporov in s tem tudi sporov iz mednarodnih investicij največjo veljavo. Kljub navidezni podobnosti pravil med njimi obstajajo nekatere pomembne razlike, ki bi jih morale stranke v investicijskem sporu upoštevati, če želijo, da o njihovem problemu odloča

najkompetentnejša ekipa arbitrov po najbolj primernih in objektivnih pravilih arbitriranja. Zbir ključnih značilnosti omenjenih treh skupin pravil je predstavljen v tabeli 1.

Tabela 1: Primerjava med arbitražnimi pravili ICC, UNCITRAL in ICSID

Značilnost	ICC	UNCITRAL	ICSID
Standardna arbitražna klavzula	»Vsi spori, ki izhajajo iz te pogodbe, bodo dokončno rešeni v skladu s Pravili o posredovanju in arbitraži Mednarodne trgovinske zbornice od strani enega ali več arbitrov imenovanih v skladu z navedenimi Pravili.«	»Vsak spor, nesoglasje ali zahtevek, ki izhaja ali je v zvezi s to pogodbo ali kršitve, prenehanje ali neveljavnost pogodbe, bodo rešeni z arbitražo v skladu z veljavnimi UNCITRAL arbitražnimi pravili.«	»Stranke se strinjajo s predložitvijo vsakega spora, ki izhaja ali je v zvezi s to pogodbo, v rešitev Mednarodnemu centru za reševanje investicijskih sporov s posredovanjem / arbitražo v skladu s Konvencijo o reševanju investicijskih sporov med državami in osebami drugih držav.«
Poleg klavzule je v pogodbo potrebno vključiti še:	vsebino spora, kraj in jezik postopka ter merodajno pravo.	kraj in jezik postopka, število arbitrov, organ, pristojen za imenovanje.	kraj postopka.
Jurisdikcija / pristojnost	Stranka, ki želi sprožiti arbitražni postopek, posreduje arbitražnemu razsodišču tožbo s predpisano vsebino: (a) imena, opis in naslove strank v sporu, (b) opis tožnikovega zahtevka, (c) predložitev arbitražnega sporazuma in dokumentacije ter relevantnih informacij, ki bodo služile za ugotavljanje dejanskega stanja, (č) podatke o številu arbitrov in njihovi izbiri v skladu z 2. členom.	Arbitražni postopek je sprožen z dnem, ko tožnik posreduje zahtevek nasprotni stranki. Vsebina zahteve: (a) zahteva, da se spor posreduje arbitraži, (b) imena in naslovi strank, (c) sklicevanje na arbitražno klavzulo ali arbitražni sporazum, (č) navedba pogodbe, iz katere izhaja spor, (d) opis sporne zadeve in vrednost, (e) predlagana rešitev, (f) predlog števila arbitrov, če se stranke o tem niso predhodno sporazumele.	Stranka, ki želi sprožiti arbitražni postopek, posreduje arbitražnemu razsodišču tožbo s predpisano vsebino: (a) imena in naslovi strank, (b) datum, ko so se stranke pisno sporazumele o predložitvi spora ICSID, (c) dokaz o državljanstvu oziroma matični državi strank ob datumu omenjenega sporazuma in (č) opis spora.

Značilnost	ICC	UNCITRAL	ICSID
Ugotavljanje pristojnosti	Da je ICC pristojen za reševanje spora, mora obstajati sporazum med strankama v sporu o reševanju le-tega pred ICC arbitražo.	Določa svojo pristojnost šele po ustanovitvi arbitražnega senata, ki na svojem prvem sestanku na ugovor stranke odloča o svoji pristojnosti.	Po prejetju registrira zahtevo in tako formalizira uvedbo postopka ali zaradi nepristojnosti zadevo zavrne. Ne glede na dogovor med strankama je za pristojnost ICSID potrebno, da gre za investicijski spor med državo podpisnico Washingtonske konvencije in pravno ali fizično osebo, ki izhaja iz druge države podpisnice, po izčrpanju vseh drugih razpoložljivih pravnih sredstev.
Imenovanje arbitrov	Določijo lahko stranke. ICC ne določa kriterija za imenovanje arbitra posameznika ali arbitražnega senata, vendar bo ICC v praksi imenoval arbitra posameznika, če vrednost spora ne presega 1 mio USD in 3 arbitre, če vrednost spora presega ta znesek. ICC ponavadi določi arbitre iz držav, iz katerih ne izhajata stranki v sporu. Roki glede konstituiranja sodišča so zelo ohlapni, v povprečju pa znašajo tri mesece.	Lahko stranke. Konstituiranje senata je lahko dolgotrajno. Če se stranki nista sporazumeli o imenovanju arbitrov, določita organ, ki bo imenoval arbitre. Če se ne moreta dogovoriti niti o organu za imenovanje, to na zahtevo ene od strank določi generalni sekretar Stalnega arbitražnega sodišča v Haagu. Pri imenovanju treh arbitrov vsaka stranka predlaga svojega, nato pa ta dva izbrana izbereta še predsednika. Arbitražni senat se mora konstituirati v 90 oz. 120 dneh v primeru treh arbitrov.	Arbitre lahko določita stranki. Arbitražno sodišče se mora konstituirati v 120 dneh, v praksi pa ta čas znaša 8–9 mesecev. Če se stranki ne dogovorita za imenovanje arbitra oz. arbitrov, bo sodišče sestavljeno iz treh arbitrov, po enega imenujeta stranki, tretjega, ki je predsednik sodišča, pa stranki sporazumno. Pravila ICSID določajo, kakšne lastnosti naj bi imel arbiter: (a) visoka morala, priznan strokovnjak na področju prava, trgovine, industrije ali financ, na katerega se je moč zanesti.

Značilnost	ICC	UNCITRAL	ICSID
Izločitev arbitra	Mednarodno arbitražno sodišče odloča o utemeljenosti zahtevka za izločitev. Njihova odločitev je dokončna. Osnovna podlaga za odločanje o zahtevi je določba, da mora biti arbiter neodvisen.	Podlaga za odločanje o izločitvi predstavlja določba, da v primeru okoliščin, zaradi katerih je obstajal utemeljen sum o neodvisnosti in nepristranskosti, stranka lahko zahteva izločitev, o kateri odloča organ, ki je arbitra imenoval.	Predlog za izločitev najprej preučijo arbitri, za katere ni bila vložena zahteva za izločitev. Če obstaja zahteva tudi zoper njih, potem o izločitvi odloča ICSID Administrative Council. Arbiter je lahko izločen zaradi pomanjkanja lastnosti, ki naj bi jih po pravilih ICSID imel.
Kraj arbitražnega postopka	Kraj se mora določiti v arbitražni klavzuli. Če ne, o kraju odloča Mednarodno arbitražno sodišče.	Kraj se mora določiti v arbitražni klavzuli. Če ne, o kraju odloča arbiter posameznik oziroma arbitražni senat.	O kraju se dogovorita stranki. Če ne, je kraj arbitražnega postopka Washington D.C.
Začasni ukrepi	Nima določb o začasnih ukrepih. V praksi arbitražni senat lahko odredičasne ukrepe. Ker senat nima učinkovitih orodij za ukrepanje, sprejemanju le-teh ni naklonjen. Začasne ukrepe lahko zahteva tudi katera koli stranka v postopku.	Arbitražni senat ima pravico odreditičasne ukrepe za zaščito pravic strank arbitražnega postopka. Posredovanje je odvisno od zakonodaje države, v kateri se postopek odvija.	Če se stranki ne dogovorita drugače, lahko sodišče, če tako nalagajo okoliščine, sprejema ukrepe za zaščito pravic strank v sporu.
Merodajno pravo	Dogovorita se stranki. Če ne, določi merodajno pravo arbitražni senat, vendar se stranki na njegovo odločitev lahko pritožita, kar utegne postopek izbire merodajnega prava zavleči za daljše časovno obdobje.	Podobno kot pri ICC.	Dogovorita se stranki. Če ne, odredi merodajno pravo arbitražni senat, ki izbere pravo države, ki je v sporu.

Značilnost	ICC	UNCITRAL	ICSID
Stroški arbitražnega postopka	ICC je neprofitna organizacija, zato zaračunava le toliko, kolikor je potrebno za pokritje stroškov. Potrebno je plačati predujem. Tožena stranka pogosto predujma ne želi plačati – v tem primeru ICC odkloni uvedbo arbitražnega postopka (velika slabost!). Za tožnika, ki predujem plača, so to nepovratni stroški.	Ne predpisujejo administrativnih stroškov in honorarjev arbitrov in ne zahtevajo predujma. Arbitri lahko zahtevajo od strank plačilo predujma v enakih deležih. Če tožena stranka noče plačati predujma, lahko arbitri postopek prekinajo. Pravila tudi določajo, da stroške arbitražnega postopka nosi stranka, ki je spor izgubila.	Zahtevano je plačilo predujma, ki ga v enakih deležih nosita obe stranki, vendar če tožena stranka noče plačati, stroške v celoti nosi tožnik.
Izvršljivost arbitražnih odločb	Odločba je dokončna, stranki pa sta se s sprožitvijo spora zavezali, da se zavezujeta izvršiti odločbo in da se odpovedujeta drugim pravnim sredstvom. ICC nima svojega mehanizma za izvršitev odločbe, vendar je odločba izvršljiva pred lokalnim sodiščem vsake države podpisnice na podlagi newyorške konvencije.	Odločba je dokončna in zavezujoča, stranki pa jo morata brez odlašanja izvršiti. UNCITRAL nima svojega mehanizma za izvršitev odločbe, vendar je odločba izvršljiva pred lokalnim sodiščem vsake države podpisnice na podlagi newyorške konvencije.	Ima najhitrejši, najcenejši in najučinkovitejši mehanizem izvrševanja odločbe. Stranke lahko v roku 120 dni od sprejetja odločbe zahtevajo razveljavitev odločbe zaradi: (a) nepravilne sestave arbitražnega senata, (b) senat je prekoračil pooblastila, (c) korupcije arbitra, (č) bistvene kršitve postopka, (d) odločba nima obrazložitve. O razveljavitvi odloča posebna 3-članska ad hoc komisija. Druga pravna sredstva niso dovoljena. Arbit. odločbe ni mogoče spodbijati pred sodiščem.

Viri: Zidarič, 1994
ICSID Convention, Regulations and Rules, 2003
Sekolec, 1983
ICC Rules of Arbitration, 2003

4.5 Primerjava med tradicionalnim in alternativnim reševanjem sporov

V tabeli 2 predstavljam nekaj ključnih značilnosti reševanja spora preko rednega sodišča in preko arbitraže. Neposredna primerjava posameznih značilnosti odraža ključne razlike med delovanjem teh dveh pravnih institutov, ki jih lahko uporabijo stranke v primeru nastanka mednarodnega investicijskega spora. Kot je že bilo omenjeno, v mednarodni poslovni praksi velja ugotovitev, da je bistveno bolje spor reševati preko mednarodne arbitraže, kot pa se spustiti v »avanturo« na sodišču države gostiteljice, saj so sodišča ponavadi slabo strokovno podkrovana za reševanje velikih in dolgotrajnih investicijskih sporov, poleg tega pa je v primeru neposrednega spora med tujim investitorjem in državo gostiteljico investicije težko pričakovati, da bo v državah, ki nimajo dolgoletne tradicije poštenega in učinkovitega pravnega sistema, zagotovljeno pošteno sojenje.

Tabela 2: Primerjava reševanja spora pred sodiščem in arbitražo

Značilnost	SODIŠČE	ARBITRAŽA
Pristojnost za odločanje	Pristojnost je določena z zakonom in glede na okoliščine posameznega primera. Sodišča so omejena na spore, ki padejo pod njihovo jurisdikcijo. Odločitve sprejme sodnik ali porota. Pritožba je mogoča ob navedbi razloga.	Stranki v sporu se sami odločita, da bosta spor predložili v reševanje arbitraži (v pogodbo vključita arbitražno klavzulo). Stranki tudi sami določita sedež arbitraže. Arbitri se sami odločijo, ali so pristojni za določen spor. Odločitve sprejme arbiter ali več arbitrov. Le v izjemnih primerih se je mogoče pritožiti nad razsodbo arbitraže.
Postopek	Postopek je odprt za javnost in je določen z zakonom. Vsi postopki so znani in vnaprej določeni.	Postopek je zaupen in zaseben. Postopki so lahko zelo fleksibilni. Stranki v sporu lahko sami določita pravila igre.
Značilnosti posrednikov (sodnikov, arbitrov)	Sodniki so vnaprej imenovani. Dejstvo je, da sodniki ponavadi nimajo dovolj izkušenj s spori iz mednarodnih investicij. Sodniki so ponavadi nezainteresirane tretje osebe.	Arbitre izbereta stranki v sporu. Arbitri so eksperti za področje, znotraj katerega je nastal spor. Če je več arbitrov, lahko po enega izbereta stranki, nato pa ta dva še tretjega.
Čas trajanja	Stalno.	Začasnost v primeru ad hoc in stalnost pri institucionalnih arbitražah.
Končanje procesa	Proces se konča, ko so izpolnjene proceduralne zahteve. Win-lose rešitev.	Stranki lahko vnaprej določita končni datum arbitraže. Win-lose rešitev, lahko pa tudi win-win, odvisno od arbitrov.
Uveljavitev razsodbe, odločbe	Utečen mehanizem izvršitve razsodbe. Na razsodbo je možna pritožba preko sodišča višje stopnje.	Uveljavitev odločbe preko mehanizmov nacionalnega prava. Mednarodne arbitraže pogosto nimajo pravih mehanizmov za uveljavitev odločbe, če države z njimi zavlačujejo. Odločba je dokončna in v večini primerov ni možna pritožba.

Viri: Leb, 6. 5. 2005 in Tabela 1

4.6 Komu zaupati reševanje spora iz mednarodne investicije?

Na vprašanje komu zaupati reševanje določenega spora iz mednarodne investicije, je odgovor zelo težak in dolg. Vsekakor je mednarodno investicijsko pravo v zadnjih nekaj desetletjih naredilo pomembne korake k varnejšemu mednarodnemu poslovanju. Pojavili so se različni mehanizmi reševanja sporov. Kateri mehanizem torej izbrati? Najboljši odgovor je verjetno: »Če se le da, nobenega.« Posel je potrebno peljati tako oziroma poslovati le s takimi poslovnimi partnerji, ki jim spori niso v interesu. V idealnih okoliščinah se mora poslovni subjekt zavedati morebitnih tveganj mednarodnega poslovanja, jih oceniti in se v končni fazi odločiti, ali je posel ekonomsko upravičen. Da pa lahko tveganja oceni, jih je poprej potrebno dobro poznati. Naslednji korak je, glede na ocenjeno stopnjo tveganja, že vnaprej določiti oziroma predvideti mehanizme za reševanje sporov. Kateri mehanizem izbrati, pa je odvisno od ocene tveganja, ki zajema vse ključne determinante sklenjenega posla (vrsta, vrednost, partner, država, pretekle izkušnje). Na osnovi predstavitve mednarodnega investicijskega prava, njegovih virov, mehanizmov oziroma institucij ter statističnih podatkov o obsegu mednarodnih investicij je dejstvo, da obstajajo institucije in instrumenti, ki omogočajo razmeroma varno izvajanje mednarodnih investicij. Večji problem je, kako se naj posamezni investitor oziroma gospodarski subjekt znajde v tako obsežni materiji, kot je mednarodno investicijsko pravo, poleg tega pa je potrebno poznati tudi osnovne vire in načela še nekaterih drugih pravnih področij, zlasti gospodarskega prava in mednarodnega javnega prava. To prav gotovo ni lahek zalogaj za podjetja, katerim je to magistrsko delo namenjeno, to so slovenska podjetja, ki se šele odločajo za vstop v mednarodno poslovanje in pa podjetja, ki želijo svoje mednarodno poslovanje dvigniti na eno izmed investicijskih oblik, na primer izgradnja lastnih proizvodnih obratov v tujini. Moj osebni nasvet je, da mora investitor v vsakem primeru v pogodbo vnesti eno izmed klavzul, ki morebitne spore prenesejo v reševanje eni izmed mednarodnih institucij, kot je na primer Mednarodni center za reševanje investicijskih sporov ali pa stalna arbitraža pri Mednarodni trgovinski zbornici. V kolikor investitor podrobno ne pozna področja usmerjanja in urejanja mednarodnih investicij, potem je bolje, da za pomoč najame katero izmed mednarodno uveljavljenih svetovalnih podjetij³⁷ na področju izvajanja mednarodnih investicij. Takšen način je verjetno najbolj primeren tudi za slovenska podjetja, saj v večini primerov nimajo ustreznih kadrovskih kapacitet, ki bi se ukvarjale s to problematiko. Včasih si je dobro prebrati literaturo, ki temelji na mednarodni praksi, povezani z mednarodnimi investicijami in reševanjem sporov iz njih. Zidarič (1994, str. 22) tako navaja naslednje napotke glede primernosti arbitražnih pravil ICC, UNCITRAL in ICSID:

- Glede na časovne omejitve pri imenovanju arbitrov, administrativnih stroškov in honorarjev ter določbe, da stranka, ki je spor izgubila nosi vse stroške vključno s stroški odvetnika stranke, ki je spor dobila, so najprimernejša arbitražna pravila UNCITRAL.

³⁷ Eno izmed mednarodno uveljavljenih podjetij na področju izvajanja velikih mednarodnih investicijskih projektov je Skanska. Skanska je švedsko podjetje, ki deluje skoraj na vseh kontinentih, pomemben del dejavnosti podjetja pa so tako imenovani BOT (Build-Operate-Transfer) projekti, ki so z vidika tveganja zelo problematični, saj gre za princip financiranja in izvedbe projekta, sredstva pa se vračajo skozi daljše časovno obdobje in je torej možnosti za nastanek spora veliko (več informacij na www.skanska.com).

- ❑ Glede na učinkovitost mehanizma za izvršljivost in nizkih stroškov je najprimernejša ICSID arbitraža.
- ❑ Pri določanju foruma, ki bo izvajal arbitražni postopek, se je treba izogibati ICC arbitraži, ki je najdražja. Boljša izbira kot ICC je gotovo Londonska, Stockholmska ali Ameriška arbitraža.
- ❑ Čeprav je arbiter posameznik cenejši, bo za stranke boljša izbira določitev arbitražnega senata, sestavljenega iz treh arbitrov, od katerih vsaka stranka določi po enega.
- ❑ Kraj arbitraže naj bo vsaj v eni izmed držav podpisnic newyorške konvencije o priznanju tujih arbitražnih odločb in v takem mestu ali državi, ki v čim manjšem obsegu dovoljuje vmešavanje rednih sodišč v arbitražni postopek. Pri tem se je potrebno zavedati, da newyorška konvencija predvideva priznanje in izvršitev tujih arbitražnih določb, kar pomeni, da je UNCITRAL arbitražno odločbo težko izvršiti v državi, kjer je bila sprejeta. Pri določanju kraja UNCITRAL arbitraže je torej treba upoštevati kraj, kjer se nahajajo osnovna sredstva druge stranke.
- ❑ Pri določanju jezika se je zaradi stroškov pametno odločiti za takega, pri katerem bodo stroški prevajanja minimalni.
- ❑ Merodajno pravo naj bo izbrano tako, da ga stranke oziroma njihovi pravni svetovalci dobro poznajo; tako se izognemo dodatnim stroškom.
- ❑ Glede na to, da UNCITRAL arbitraža ne pozna (kot npr. ICC ali ICSID) sekretariata, ki bi opravljal funkcijo obveščanja strank, je v arbitražni klavzuli dobro določiti način vračanja vseh potrebnih sporočil v zvezi z arbitražnim postopkom.

5 PRIMERI SPOROV IZ MEDNARODNIH INVESTICIJ

Spori iz mednarodnih investicij so po svoji naravi zelo specifični, saj gre ponavadi za milijonske zneske, izid morebitne arbitraže pa je pogosto negotov. Vendar je glede na obseg mednarodnih investicij povsem razumljivo, da prihaja tudi do sporov, ki so v večini primerov predmet reševanja v okviru mednarodnih arbitraž. Na področju investicijskih sporov prednjači institucionalna arbitraža v okviru Mednarodnega centra za reševanje investicijskih sporov. Ko sem razmišljal, kateri investicijski spor bi podrobneje predstavil, sem skušal raziskati primer, ki bi izhajal iz naše neposredne bližine, če ne celo iz Slovenije, saj takšne primere pozna širša javnost, s tem pa bi bila predstavitev ključnih značilnosti spora, njegovega reševanja in končne rešitve bistveno bolj razumljiva. Vendar spora iz mednarodne investicije, ki bi ga vložila Slovenija ali slovenski gospodarski subjekt pri Mednarodnem centru za reševanje investicijskih sporov in bi bil spor tudi v celoti rešen, še ni bilo. Prvi spor oziroma naznanilo spora iz mednarodne investicije, ki je neposredno povezan s Slovenijo, je sprožitev postopka mednarodne arbitraže pred ICSID proti Republiki Sloveniji s strani belgijske pivovarne Interbrew. Dogajanje v tako imenovani »pivovarski vojni« je precej razburkalo slovensko politično in gospodarsko dogajanje. Čeprav je spor pred ICSID praktično že končan, še preden se je sploh začel³⁸, je dogajanje, kot je bilo v primeru Pivovarne Union, značilno za večino sporov iz mednarodnih investicij. Poleg predstavitve dogajanja, povezanega s »pivovarsko vojno«, bom

³⁸ Interbrew je 9. februarja 2005 na ICSID poslal dopis na podlagi katerega ICSID obvešča, da umika vse zahteve zoper Republiko Slovenijo. Poteza Interbrewa izhaja iz pogodbe s Pivovarno Laško, ki je odkupila 41,32-odstotni delež Interbrewa v Pivovarni Union.

predstavil še spor, katerega postopek pred ICSID se je že zaključil in sega v leto 2000, to je spor med podjetjem ADF Group Inc. in Združenimi državami Amerike, in sicer glede gradnje avtoceste v ameriški zvezni državi Virginiji. S predstavitvijo navedenih dveh primerov bom poskušal podati celovit vpogled v vsebino spora iz mednarodne investicije. Slovenski primer mi bo služil za opis okoliščin, ki privedejo do spora, njegove odmevnosti in pomena za vpletene strani; ameriški primer pa bo namenjen predstavitvi postopka pred Mednarodnim centrom za reševanje investicijskih sporov in vpogledu v primer končne arbitražne odločbe, ki jo izda center.

5.1 Spor med podjetjem Interbrew in Republiko Slovenijo

»Pivovarska vojna« se je pričela v prvi polovici leta 2001, ko so razna podjetja kupovala delnice Pivovarne Union, pri čemer se je namigovalo, da stoji za nakupi delnic Pivovarne Union konkurenčna Pivovarna Laško. Poleti leta 2001 je slednja priznala, da namerava v sodelovanju z Radensko kupiti četrtno delnic Pivovarne Union, pri čemer so Laščani trdili, da bo morebitno povečanje lastniškega deleža usklajeno z dogovori z upravo Pivovarne Union, njenimi lastniki in odločitvijo Urada za varstvo konkurence. Čez nekaj mesecev je postalo jasno, da ima pivovarna iz Laškega preko nekaterih prijateljskih družb že bistveno več kot omenjeno četrtno delnic Uniona. V letu 2001 se je kot interesent za nakup ljubljanske pivovarne pojavil še belgijski Interbrew, ki je kmalu za tem objavil ponudbo za prevzem Pivovarne Union in bitka med Belgijci in Laščani za Ljubljančane se je začela. Državna Slovenska odškodninska družba je sicer svoj delež prodala Laščanom, kmalu za tem pa je bil odstavljen predsednik uprave SOD-a, medtem ko je državna Kapitalska družba svoj delež prodala Interbrewu, ki je nato vložil tožbo proti Slovenski odškodninski družbi. Decembra leta 2001 je Interbrew tožil Pivovarno Laško pri Agenciji za trg vrednostnih papirjev (ATVP), da naj bi imela prek prijateljskih oseb več kot četrtno Uniona, kar bi pomenilo, da bi morala objaviti ponudbo za prevzem. Belgijcem v prevzemu ni uspelo zbrati 45 odstotkov Uniona. Sredi leta 2002 je Pivovarna Laško objavila ponudbo za prevzem Pivovarne Union in kupila več kot 45 odstotkov delnic Uniona. Interbrew je sredi leta 2003 sprožil sodni postopek na upravnem sodišču, s katerim je zahteval večjo transparentnost v postopku, ki poteka na Uradu za varstvo konkurence, saj je želel dostop do celotne dokumentacije in predlogov, ki jih je vložila Pivovarna Laško. Belgijci so nato zahtevali izločitev direktorja Urada za varstvo konkurence iz postopka priprave odločbe o skladnosti povezave Laškega in Uniona. Julija 2003 je Pivovarna Laško prejela odločbo urada o nameravani koncentraciji, v kateri je urad Laškemu predpisuje, da lahko postane večinski lastnik Uniona le ob nekaterih pogojih, med drugim, če prenese blagovno znamko Union in licence za proizvodnjo na koga drugega za nek določen čas. Sredi junija 2004 je na pobudo vseh vpletenih strani upravno sodišče odločilo, da mora Urad za varstvo konkurence ponovno preučiti odločbo o skladnosti povezave med Unionom in Laškim s pravili skladnosti s konkurenco. ATVP je preko sodnika za prekrške dokazoval domnevno nepravilne laške nakupe Uniona, postopki so se vleкли zaradi pomanjkanja dokazov, nekatere zadeve so celo zastarale (Zgodovina pivovarske vojne, 11. 12. 2004, str. 9).

25. avgusta 2004 je belgijska pivovarna Interbrew na Mednarodnem centru za reševanje investicijskih sporov sprožila postopek proti Republik Sloveniji, ker naj bi s svojim ravnanjem v tako imenovani »pivovarski vojni« kršila sporazum o

spodbujanju in vzajemni zaščiti naložb med Slovenijo in Nizozemsko³⁹. Spor naj bi zadeval nesposobnost Republike Slovenije spoštovanja svoje zaveze, da zaščiti Interbrewovo naložbo v Sloveniji. Slovensko ministrstvo za finance je bilo zadolženo za pripravo obrambe države v tej zadevi. Za zastopnika pred ICSID je bila izbrana ameriška odvetniška pisarna Cleary, Gottlieb, Steen and Hamilton. Interbrew v svoji zahtevi za arbitražo navaja, da je utrpel škodo v zvezi s svojo naložbo v Pivovarni Union zaradi ravnanja Slovenske odškodninske družbe in slovenske države ter zahteva ustrezno nadomestilo. Po navedbah Interbrea slovenska država ni storila ustreznih korakov, da bi preprečila diskriminatorno obravnavo tujega investitorja pred domačim, torej Interbrea pred Pivovarno Laško. S tem naj bi bilo kršeno določilo sporazuma o spodbujanju in medsebojni zaščiti investicij med Nizozemsko in Slovenijo, na katerega se sklicuje Interbrew (Interbrew toži Slovenijo, 27. 10. 2004).

Po ocenah spletne strani The American Lawyer⁴⁰ naj bi bila vrednost zahtevka Interbrea nekje v višini 111 mio USD. Poleg tega je vlada Republike Slovenije ocenjevala, da bi stroški morebitnega postopka pod okriljem ICSID samo v letu 2005 znašali okoli 100 mio SIT (Interbrew toži Slovenijo, 27. 10. 2004).

Pivovarska vojna se je začela razpletati v začetku letošnjega leta, ko sta se Pivovarna Laško in InBev (nekdanji Interbrew) dogovorila za prodajo 41,32-odst. deleža InBeva v Pivovarni Union, s katero so Laščani postali več kot 95-odstotni lastniki ljubljanske pivovarne. V zameno za umik so Belgijci poleg kupnine v višini 70,7 milijona evrov dobili tudi odškodnino za stroške, ki so jih imeli v Sloveniji, in sicer v višini nekaj manj kot 3,5 milijona evrov. Torej je Pivovarna Laško za delnico Uniona plačala 91.000 tolarjev, kolikor so ponujali tudi v svoji ponudbi za prevzem sredi leta 2002, skupaj z odškodnino pa so za delnico plačali dobrih 95 tisoč SIT (Rankov, Praprotnik, 2005, str. 9).

Belgijci so ob umiku iz Slovenije umaknili vse tožbe, med drugim tožbo proti državi pred ICSID. Po podatkih InBeva naj bi le-ti popolnoma pokrili svojo začetno naložbo v Pivovarno Union. V sporočilu za javnost z dne 24. februarja 2005 Vlada Republike Slovenije sporoča, da je 9. februarja Interbrew naslovil dopis na Mednarodni center za reševanje investicijskih sporov v katerem ga obvešča, da umika vse zahtevke zoper Republiko Slovenijo ter da v skladu s 44. členom Arbitražnih pravil ICSID-a ustavlja postopek zoper Republiko Slovenijo. Vlada Republike Slovenije je prejela obvestilo od ICSID, v katerem jo obvešča o umiku tožbe ter hkrati poudarja zahtevo, da bo Interbrew nadaljeval s postopkom arbitraže, če Republika Slovenija brezpogojno ne pristane na ustavitev arbitražnega postopka. Vlada RS se je odločila, da v izogib nastanku dodatnih stroškov v primeru nadaljnega postopka arbitraže pooblasti ministra za finance, da obvesti ICSID, da se Vlada Republike Slovenije strinja z Interbrewjevim umikom arbitražnega zahtevka ter brezpogojno soglaša z ustavitvijo arbitražnega postopka pred ICSID (Vlada RS, 24. 2. 2005).

³⁹ Sporazum o pospeševanju in medsebojni zaščiti naložb s protokolom med Republiko Slovenijo in Kraljevino Nizozemsko je bil podpisan 24. 09. 1996, ratificiran 26. 05. 1998, velja pa od 01. 08. 1998. Sporazum je bistven zato, ker ima družba Interbrew Central European Holding B.V. sedež na Nizozemskem.

⁴⁰ Domača stran: www.americanlawyer.com

»Avantura« belgijskega pivovarja se je tako spomladi letošnjega leta končala. Kot kaže je zmagovalec v pivovarski vojni Pivovarna Laško, ki je tako postala večinski lastnik Pivovarne Union. Urad za varstvo konkurence je odločili, da ne nasprotuje koncentraciji Pivovarne Laško in Pivovarne Union. Pivovarna Laško bo tako lahko brez zadržkov in dodatnih pogojev začela uresničevati svoje lastniške in druge pravice v Unionu. Združeni pivovarni bosta obvladovali okoli 90 odstotkov slovenskega trga piva. Na uradu so v postopku presoje skladnosti koncentracije s pravili konkurence upoštevali navedbe obeh domačih pivovarn in belgijske pivovarne Interbrew (Lacić, 2005, str. 20).

Primer pivovarske vojne, pa kot kaže, še ne bo edini mednarodni investicijski spor, ki se je zanetil v naši državi. Podoben primer se dogaja tudi na področju storitev mobilne telefonije, kjer se nad ravnanjem konkurenčnih podjetij, zlasti vodilnega ponudnika Mobitela ter slovenske države, pritožuje družba Vega oziroma Western Wireless International (WWI), ki je že vložila odškodninski zahtevek zoper Republiko Slovenijo zaradi neučinkovitega udejanjanja konkurence na slovenskem trgu mobilnih telekomunikacij. WWI je zahteval povračilo škode v višini 173 milijonov evrov in ureditev razmer na trgu, in sicer najkasneje do 1. januarja 2005. Vlada RS je odškodninski zahtevek WWI-ja zavrnila kot neutemeljenega. Ministrstvo za gospodarstvo je zapisalo, da ne obstajajo elementi civilnega delikta (v delovanju državnih organov ni protipravnosti, za domnevno nastalo škodo država ni odgovorna, med domnevnimi škodnimi dogodki in domnevno škodo ni vzročne zveze, prav tako nista dokazana obstoj in višina škode), navedbe v zahtevku pa niso popolne ter so v velikem delu med seboj nasprotujoče, so ugotovili na gospodarskem ministrstvu. Skladno z napovedjo se je WWI konec maja letošnjega leta odločil, da vložijo dve tožbi. Prvo na okrožnem sodišču v Ljubljani proti državi in Mobitelu, v tožbi zaradi izpada poslovanja zahteva 48,8 milijarde tolarjev oziroma 203,9 milijona evrov odškodnine, drugo pa na upravnem sodišču proti agenciji za pošto in elektronske komunikacije (APEK). WWI v tožbi, ki se nanaša na APEK, sicer trdi, da je agencija dolžna urediti upoštevni trg govorne mobilne telefonije tako, da bo na upoštevem trgu zagotovila svobodno in pošteno konkurenco (Vega toži državo, Mobitel in APEK, 2005, str. 1).

5.2 Spor med podjetjem ADF Group Inc. in Združenimi državami Amerike

Spor med podjetjem ADF Group Inc. in Združenimi državami Amerike sem izbral zato, ker gre za spor, ki se je reševal pred Mednarodnim centrom za reševanje investicijskih sporov, ker so podatki o ozadju spora ter tudi celoten postopek pred ICSID, vključno z arbitražno odločbo, objavljeni na spletni strani ICSID.

ADF Group Inc. je kanadsko podjetje, ki se ukvarja s proizvodnjo jekla in jeklenih izdelkov, ki so eden izmed temeljnih vhodnih materialov v gradbeništvu.

ADF Group Inc. je bil konec devetdesetih let izbran za podizvajalca nekemu ameriškemu gradbenemu podjetju, ki je sklenilo pogodbo z ameriškim ministrstvom za transport za gradnjo avtoceste na severu ameriške zvezne države Virginija. Ker gre za avtoceste, je projekt financirala ameriška federalna oblast preko svojega transportnega ministrstva. Ameriško transportno ministrstvo pa je že leta 1982 sprejelo pogoje, ki morajo biti izpolnjeni, da

financira določen projekt izgradnje avtoceste na ozemlju ZDA. Eden izmed pogojev je tudi, da so jeklo in jekleni izdelki, ki se uporabljajo pri gradnji avtocest ameriškega izvora, medtem ko je ADF Group Inc. želel vgrajevati jeklo lastne proizvodnje, ki je seveda kanadskega izvora.

V letu 2000 se je ADF Group Inc. odločil, da bo vložil zahtevek za arbitražo pred Mednarodnim centrom za reševanje investicijskih sporov. Združene države Amerike in Kanada, kjer ima sedež ADF Group Inc., sta obe podpisnici Severnoameriškega sporazuma o prosti trgovini, ki v svojem enajstem poglavju, ki se ukvarja z opredeljevanjem in reševanjem investicijskih sporov, predvideva reševanje sporov iz investicij v okviru ICSID ali v okviru katere koli druge arbitraže, ki deluje po UNCITRAL-ovih arbitražnih pravilih. Poleg tega sta tako Kanada kot tudi ZDA podpisnici Washingtonske konvencije, na osnovi katere je bil center tudi ustanovljen.

ADF Group je v svojem zahtevku pred ICSID trdil, da Združene države Amerike s politiko »kupuj ameriško« kršijo nekatere izmed temeljnih določil oziroma načel Severnoameriškega sporazuma o prosti trgovini (NAFTA). Tako naj bi ZDA delovale v nasprotju s (ICSID, Case No. ARB(AF)/00/1):

- ❑ 1102. členom, ki obravnava načelo nacionalne obravnave, kar pomeni, da nobena od držav podpisnic NAFTA ne sme spravljati investitorja iz druge države podpisnice v slabši položaj, kot ga imajo domači investitorji;
- ❑ 1103. členom, ki predpisuje ravnanje v skladu z načelom države z največjimi ugodnostmi, kar pomeni, da mora imeti subjekt iz druge države podpisnice vsaj enake pogoje, kot jih ima kateri koli drug subjekt iz druge države podpisnice ali iz kake tretje države;
- ❑ 1105. členom, ki od podpisnic zahteva, da zagotavljajo obravnavo investitorja iz druge države podpisnice vsaj na ravni, ki jo predvideva mednarodno pravo, vključno s pošteno in enakopravno obravnavo ter polno zaščito in varnostjo;
- ❑ 1106. členom, ki prepoveduje državi gostiteljici investicije, da bi investitorju iz druge države podpisnice preprečevala oziroma kakor koli omejevala⁴¹ uživanje oziroma izvajanje investicije na njenem ozemlju.

Skupni zahtevek ADF Group je bil vreden 90 milijonov ameriških dolarjev.

ICSID je primer registriral julija leta 2000. Glede na to, da se stranki v sporu nista mogli dogovoriti, kje naj bo sedež arbitraže, je arbitražni svet določil, da bo to Washington, kjer je tudi sedež ICSID. Arbitražni svet je izbiro sedeža utemeljil z dejstvom, da sta obe država podpisnici sporazuma NAFTA in Washingtonske konvencije, oba pa dopuščata možnost sedeža arbitraže v Washingtonu. Senat je dopustil možnost, da se za potrebe postopka arbitražni senat sestane tudi v Montrealu v Kanadi ali kje drugje, če se za to pokaže potreba.

Postopek reševanja spora je trajal do januarja leta 2003, ko je arbitražni senat podal svojo odločbo. Arbitražna odločba je obsežna in sestavljena iz sledečih vsebinskih sklopov (ICSID, Case No. ARB(AF)/00/1):

- ❑ opis zgodovine arbitražnega postopka,

⁴¹ Pogoji glede porekla izdelka, pogojevanje uvoza z izvozom in drugo.

- ❑ osnovna dejstva o ozadju spora,
- ❑ ukrepi ZDA, ki naj bi prizadeli tožnika,
- ❑ opis in povzetek osnovnih zahtevkov in odgovorov s strani tožnika in nasprotno s strani toženega,
- ❑ ugotovitve senata in zaključki,
- ❑ arbitražna odločba.

Osnovna dejstva o sporu sem že predstavil, zato bom v nadaljevanju predstavil ugotovitve senata, njegove sklepe oziroma vsebino arbitražne odločbe.

Ugotovitve arbitražnega senata je moč skleniti v naslednje točke (ICSID, Case No. ARB(AF)/00/1, str. 288-289):

- ❑ Arbitražni senat ima pristojnost, da odloča o investitorjevem zahtevku glede ukrepov Združenih držav Amerike, ki naj bi bili v neskladju s 1103. členom Severnoameriškega sporazuma o prosti trgovini (NAFTA)⁴².
- ❑ Investitorjeve zahteve glede ostalih gradbenih projektov, razen tega, na katerega se nanaša arbitraža, to je spor glede uporabe kanadskega jekla pri izgradnji avtoceste v severni Virginiji, niso bile upoštevane.
- ❑ Arbitražni svet je odločil, da ukrepi Združenih držav Amerike niso v neskladju s 1102. členom sporazuma NAFTA. Takšne omejitve bi bile v nasprotju s tem členom, v kolikor v okviru 1108. člena sporazuma NAFTA ne bi bile določene nekatere izjeme. 1108. člen v točki sedem namreč določa, da členi 1102, 1103 in 1107 ne veljajo, ko gre za sledeča dva primera:
 - o (a) kadar gre za oskrbo države pogodbenice NAFTA ali državnega podjetja;
 - o (b) kadar gre za finančne podpore oziroma dotacije države, kar vključuje državna posojila, garancije in zavarovanja.

Zaradi teh ugotovitev je arbitražni senat zavrnil vse zahteve podjetja ADF Group Inc., ki so temeljili na kršenju 1102. člena Severnoameriškega sporazuma o prosti trgovini (NAFTA).

- ❑ Nadalje je kanadsko podjetje skušalo dokazati, da so ukrepi ZDA v nasprotju s točkama b in c prvega odstavka 1106. člena⁴³ NAFTA sporazuma, ki govorita o tem, da država podpisnica sporazuma ne sme omejevati ali kako drugače določati obseg ali delež domačih proizvodov ali storitev pri poslovanju investitorja iz druge države pogodbenice na njenem

⁴² 1103. člen se v angleškem jeziku glasi: »(1.) Each Party shall accord to investors of another Party treatment no less favorable than that it accords, in like circumstances, to investors of any other Party or of a non-Party with respect to the establishment, acquisition, expansion, management, conduct, operation, and sale or other disposition of investments. (2.) Each Party shall accord to investments of investors of another Party treatment no less favorable than that it accords, in like circumstances, to investments of investors of any other Party or of a non-Party with respect to the establishment, acquisition, expansion, management, conduct, operation, and sale or other disposition of investments.«

⁴³ Točki b in c prvega odstavka 1106. člena se v angleškem jeziku glasita: »No Party may impose or enforce any of the following requirements, or enforce any commitment or undertaking, in connection with the establishment, acquisition, expansion, management, conduct or operation of an investment of an investor of a Party or of a non-Party in its territory: (b) to achieve a given level or percentage of domestic content; (c) to purchase, use or accord a preference to goods produced or services provided in its territory, or to purchase goods or services from persons in its territory.«

ozemlju, ter da od tujega investitorja ne sme zahtevati, da pri svojem poslovanju uporablja proizvode določenega izvora, na primer domačega. Prav tako, kot v zvezi z domnevno kršitvijo 1102. člena sporazuma NAFTA, je tudi glede zahtevka na podlagi 1106. člena arbitražno razsodišče odločilo, da je zahtevek neutemeljen, saj so se zagovorniki ZDA zopet sklicevali na 1108. člen, in sicer točko b osmega odstavka, ki pravi, da točke b, c, f in g prvega odstavka in točki a in b tretjega odstavka 1106. člena ne veljajo, kadar gre za oskrbo države ali državnega podjetja. V primeru gradnje avtoceste v Virginiji je za to vsekakor šlo.

- Glede na to, da je kanadsko podjetje v svoji zahtevi navajalo, da naj bi bil kršen tudi 1103. člen, ki govori o načelu države z največjimi ugodnostmi. Kanadčani so namreč navajali, da so določeni pogoji za investitorje iz Albanije in Estonije bolj ugodni, kot jih je predvidel sporazum NAFTA v prvem odstavku 1105. člena. Ugodnosti za investitorje iz Albanije in Estonije naj bi bile osnovane na sklenjenih bilateralnih sporazumih med ZDA in omenjenima državama. Senat je odločil, da ni potrebno obravnavati teh dveh bilateralnih sporazumov, saj kanadsko podjetje ni upravičeno do ugodnosti, ki izhajajo iz 1103. člena NAFTA sporazuma, skladno z že omenjenim sedmim odstavkom 1108. člena sporazuma, ki govori o preskrbi države in državnih podjetij.

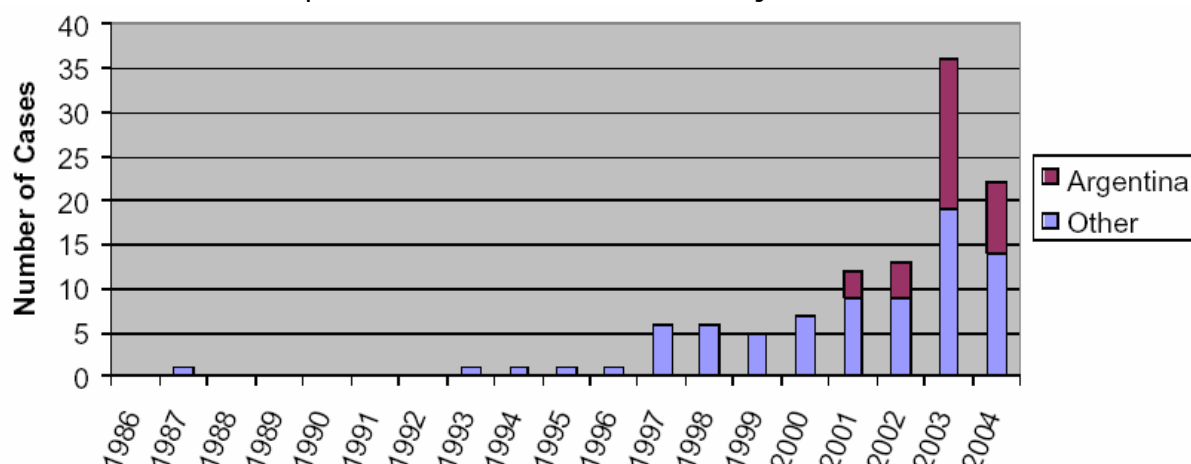
Na podlagi arbitražne odločbe iz januarja 2003 je torej razvidno, da so bile zahteve kanadskega podjetja neupravičene, saj sporazum NAFTA, ki je bil osnova za sprožitev zahtevka pred Mednarodnim centrom za reševanje investicijskih sporov, dopušča določene izjeme, ki so jih Združene države Amerike v tem primeru izkoristile. Iz odločitve arbitražnega senata izhaja tudi, da ZDA s pravilom »Kupuj ameriško« niso kršile mednarodnega prava ali se obnašale diskriminatorno do kanadskega podjetja (NAFTA Tribunal Issues Award in ADF Group Case, 9. 1. 2003).

5.3 Statistika sporov iz mednarodnih investicij

Skladno z razvojem mednarodnih investicij, ki so znatno ekspanzijo doživele zlasti v drugi polovici devetdesetih let prejšnjega stoletja, se je povečalo tudi število investicijskih sporov. Zelo malo je zanesljivih podatkov o številu investicijskih sporov iz mednarodnih investicij, saj se spori skušajo reševati brez javnosti, kar je tudi ena izmed prednosti mednarodnih arbitraž. Zanesljivejše podatke o številu in načinu reševanja sporov iz mednarodnih investicij je začel zbirati UNCTAD v devetdesetih letih. Na podlagi statističnih podatkov o obsegu mednarodnih investicij, ki sem jih predstavil v poglavju o razvoju mednarodnih investicij (1.2.), ter podatkov UNCTAD-a o številu registriranih investicijskih sporih lahko ugotovimo, da sta pojava v tesni korelaciji. Če je bil obseg mednarodnih investicij največji leta 2000, je bilo največ investicijskih sporov leta 2003, njihovo število pa je začelo naraščati zlasti v drugi polovici devetdesetih let prejšnjega stoletja. Do konca leta 2004 je bilo v okviru Mednarodnega centra za reševanje investicijskih sporov skupaj že 106 sporov, medtem ko so bili leta 1994 le trije. Po podatkih UNCTAD-a pa je bilo sporov pri nekaterih drugih mednarodnih institucijah še vsaj 54, medtem ko sta bila leta 1994 le dva. Skupaj torej kar 160 sporov, ki izhajajo iz bilateralnih in multilateralnih investicijskih sporazumov. Dobra polovica primerov je bila sprožena po letu 2000. Nobenega

spora ni sprožila država, vse so sprožili gospodarski subjekti proti državam (UNCTAD, 2004, str. 1).

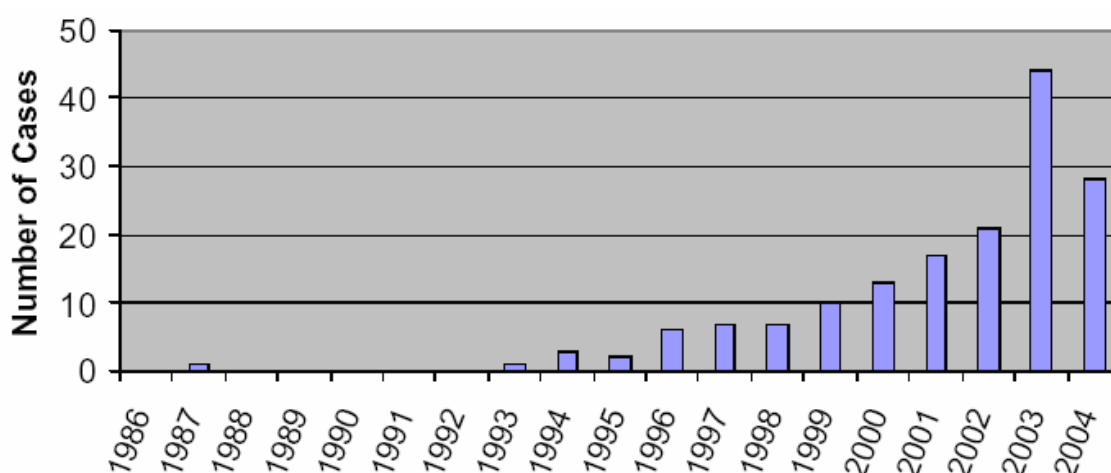
Slika 7: Dinamika sporov iz mednarodnih investicij v okviru ICSID

Vir: UNCTAD, 2004.

Iz slike 7 je razvidno, da je znaten delež k porastu števila sporov iz mednarodnih investicij prispevala Argentina. V zgodovini sporov iz mednarodnih investicij ne pomnimo primera, da bi bilo vloženih toliko sporov proti eni sami državi, kot se je to zgodilo v primeru Argentine. Argentina je leta 2001 doživela hudo finančno krizo, država je doživela bankrot in dogajali so se veliki državljanski nemiri. Tuji investitorji so škodo utrpeli zlasti v petrokemiji, telekomunikacijah ter v distribuciji elektrike in vode. Kar dvajset multinacionalnih podjetij je samo v letu 2003 vložilo tožbe pred ICSID.

Slika 8: Dinamika vseh zabeleženih sporov iz mednarodnih investicij

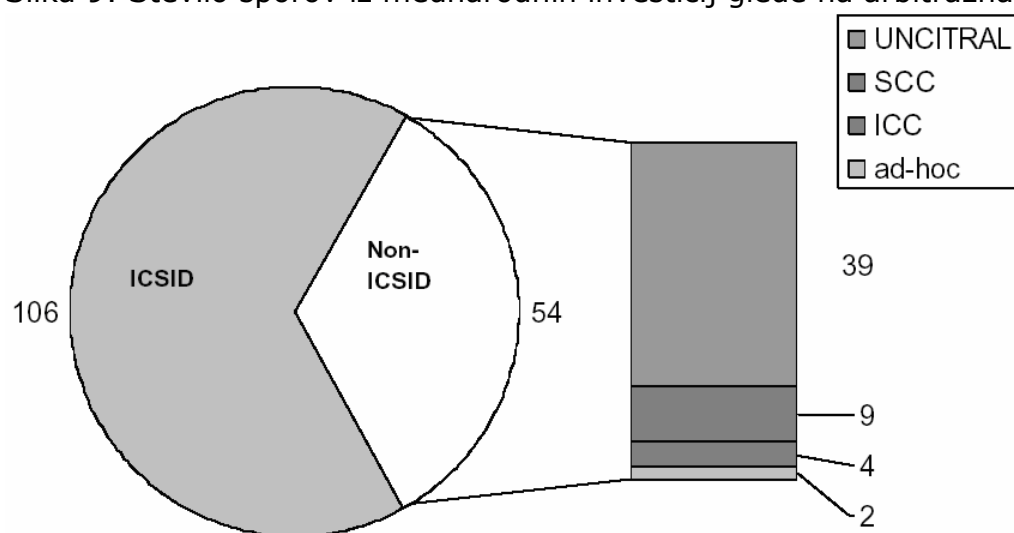
Vir: UNCTAD, 2004.

Če je po eni strani argentinska kriza vplivala na porast števila sporov iz mednarodnih investicij, pa obstajata vsaj dva razloga, ki to številko znižujeta oziroma vsaj postavljata dvome v njeno verodostojnost. Prvi razlog se skriva v zaupnosti sporov. Edina institucionalna arbitražna, ki vodi javni register sporov iz mednarodnih investicij je ICSID, znano pa je, da se precej sporov rešuje tudi izven ICSID. UNCTAD ocenjuje, da je sporov iz mednarodnih investicij nekaj več,

kot jih prikazujejo kot uradne številke, saj so vsi podatki o sporih izven ICSID dokaj nezanesljivi predvsem zaradi zaupnosti sporov, ki jo zagotavljajo nekatere, zlasti ad hoc arbitraže.

Drugi razlog, ki znižuje uradno število sporov iz mednarodnih investicij, je v tem, da do pravega arbitražnega postopka sploh ne pride, pač pa se stranki v sporu dogovorita sami. Mednarodni center za reševanje investicijskih sporov vodi evidenco zgolj tistih sporov, ki jih uradno registrira sekretariat centra. Nekatere druge arbitraže javno ne objavljajo registracij sporov, ne glede na to ali se arbitraža dejansko izvede ali ne.

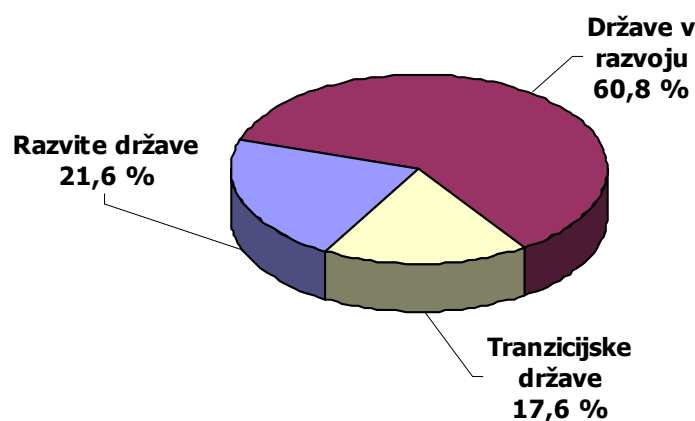
Slika 9: Število sporov iz mednarodnih investicij glede na arbitražna pravila

Vir: UNCTAD, 2004.

Z vidika držav, ki so vpletene v spore iz mednarodnih investicij, je potrebno poudariti, da gre tako za razvite kot tudi za nerazvite države. Po podatkih UNCTAD-a je bilo do sedaj v spore vpletenih 31 držav v razvoju, 11 razvitih držav in devet tranzicijskih držav.

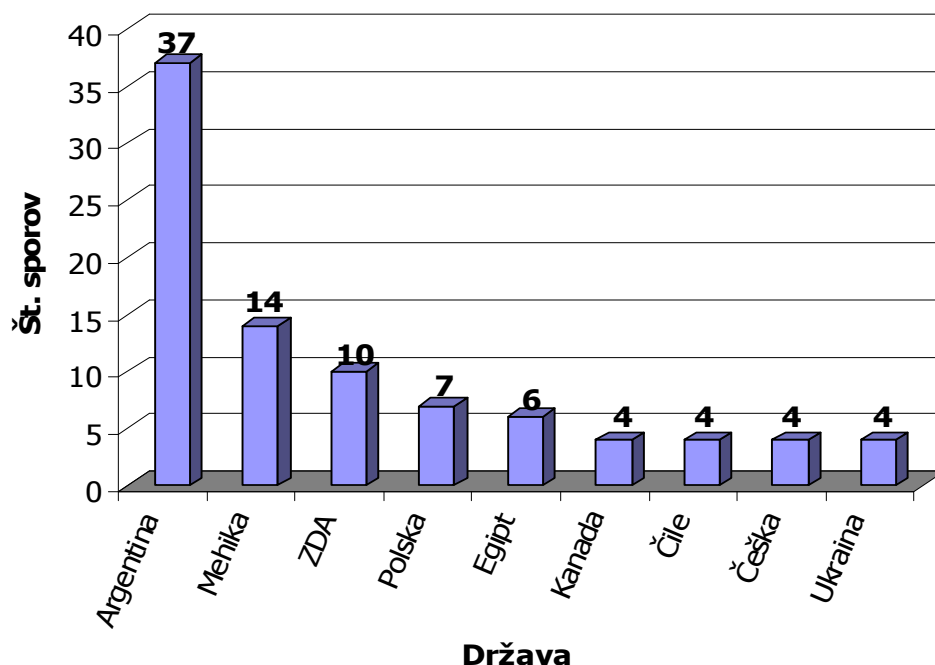
Slika 10: Delež držav glede na stopnjo razvoja v skupnem številu sporov iz mednarodnih investicij

Vir: UNCTAD, 2004

Pregled vloženih sporov iz mednarodnih investicij po posameznih državah pokaže, da je največ sporov sproženih proti Argentini, Mehiki in Združenim državam Amerike.

Slika 11: Pregled sporov iz mednarodnih investicij po državah

Vir: UNCTAD, 2004

Z vidika gospodarskih panog največ investicijskih sporov nastane v gradbeništvu, na področju komunalne infrastrukture, pri dajanju koncesij v telekomunikacijah, bančništvu, hotelirski dejavnosti, medijih in v proizvodnji nafte in naftnih derivatov. Navedene dejavnosti so izpostavljene zlasti zato, ker praktično vsaka država v njih vidi nek svoj nacionalni interes, ki ga je potrebno zaščititi pred tujimi investitorji.

Pomemben spremljevalec sporov iz mednarodnih investicij so tudi odškodninski zahtevki in stroški arbitraž. Tudi na tem področju UNCTAD ne razpolaga z zanesljivimi podatki. Izkušnje ICSID-a kažejo na velik razkorak med zahtevki, ki jih podajajo tožeče stranke, in dejansko odškodnino, ki jo dosodi arbitražni senat. Vsekakor lahko na osnovi posamičnih primerov ugotovimo, da so zneski, povezani s spori iz mednarodnih investicij, zelo visoki. Znan je primer s Češke, ko je morala na podlagi odločbe arbitraže Češka republika plačati 270 milijonov USD in pripadajoče obresti medijski hiši s sedežem na Nizozemskem, ker so češki regulatorni organi kršili bilateralni sporazum med Češko in Nizozemsko. Odškodnina pa še zdaleč ni edini strošek, povezan s sporom iz mednarodne investicije. Ponavadi nastanejo večmilijonski stroški v USD tudi za pripravo in vodenje obrambe pred arbitražo, zanemarljivi pa niso niti stroški samega arbitražnega postopka. Po podatkih UNCTAD-a stroški arbitražnega senata znašajo vsaj 400 tisoč USD in več.

6 SKLEP

Razmah mednarodnega sodelovanja po drugi svetovni vojni je prinesel tudi razvoj na področju mednarodnih investicij. Te so se začele naglo vzpenjati zlasti po vzpostavitvi osnovnega institucionalnega okvira, ki se je pričel ukvarjati z usmerjanjem mednarodnih investicij. Največjo vlogo na tem področju so odigrale institucije iz skupine Svetovne banke, UNCTAD, WTO, IMF in OECD. Čeprav so bili izvirno gonilna sila razmaha investicij v mednarodnem okolju zasebni investitorji, ki delujejo na podlagi želje po ekonomskih koristih, ki se skrivajo v ozadju motivov za mednarodne investicije, pa so omenjene institucije tiste, ki so razvoj investicij še pospešile, saj so oblikovale poseben sistem pravnih pravil, ki mu pravimo mednarodno investicijsko pravo. Ta segment mednarodnega gospodarskega prava zagotavlja podlage za izvedbo mednarodnih investicij in v primeru nastanka spora iz njih ponuja oblike in načine njegovega reševanja.

Spor iz mednarodne investicije ni običajen gospodarski spor, pač pa ima določene značilnosti, po katerih se razlikuje od običajnih sporov. Ključne razlike so v tem, da spor izhaja neposredno iz investicije, da se stranki v sporu ne moreta dogovoriti glede pravic in obveznosti iz investicije ter da rešitev spora pomeni uveljavljanje ekonomske koristi za tožečo stranko.

Mednarodno investicijsko pravo, pa čeprav predstavlja le del mednarodnega gospodarskega prava, je zelo obsežno pravno področje, saj zajema tako nacionalne kot tudi bilateralne in multilateralne pravne vire. Nacionalni pravni viri so tisti segment mednarodnega investicijskega prava, ki še ni poenoten na mednarodni ravni. Preko nacionalnih predpisov države ščitijo svoje nacionalne interese, na podlagi interakcije s tujimi pravnimi subjekti pa posredno vplivajo na usmerjanje mednarodnih investicijskih tokov.

Med dvostranskimi pravnimi viri so najpomembnejši tako imenovani dvostranski investicijski sporazumi, ki uravnavajo tok investicij med dvema državama podpisnicama takšnega sporazuma. Glede na to, da je v svetu podpisanih že preko 2.300 takšnih sporazumov, jih lahko jemljemo kot enega izmed najpomembnejših signalov poenotenja pravil in predpisov na področju usmerjanja mednarodnih investicij, saj so si dvostranski sporazumi po vsebini med seboj zelo podobni.

Multilateralni pravni viri mednarodnega investicijskega prava, zlasti specializirani, so najnaprednejši del tega pravnega področja, saj pomenijo resnično standardizacijo predpisov na področju uravnavanja mednarodnih investicij. Samo Washingtonsko konvencijo, ki ureja delovanje Mednarodnega centra za reševanje investicijskih sporov, je ratificiralo 155 držav, kar govori o veliki enotnosti in zaupanju, ki obstaja na tem področju.

Manjšo oscilacijo v razvoju investicijskega prava predstavlja zgolj neuspeh pri poskusu sprejemanja Multilateralnega sporazuma o investicijah (MAI), ki pa je bil bolj kot vsebinsko sporen zaradi načina sprejemanja. Nastajal je v okvirih organizacije OECD, države v razvoju in nerazvite države pa pri njegovem nastajanju niso imele prave besede. Vsebinsko gledano MAI ne bi prinesel velikanskega napredka, saj bi še vedno dopuščal izjeme po posameznih državah, tako kot je to bilo takrat in tudi danes, ko te izjeme predvidevajo sklenjeni dvostranski sporazumi. Ocenjujem, da je bil namen MAI dober, saj je skušal

oblikovati celovit in enoten sistem uravnavanja mednarodnih investicij in reševanja sporov iz njih, kar bi pomenilo večjo transparentnost celotnega sistema mednarodnega investicijskega prava.

Mednarodne investicije so z vidika potencialnih ekonomskih koristi zelo mamljive, po drugi strani pa tudi tvegane. Investitor se lahko pred tveganjem zavaruje na različne načine, tudi komercialne. Mednarodno investicijsko pravo zagotavlja ustrezne podlage za usmerjanje in varovanje interesov vlagateljev, vendar morajo biti pred tem izpolnjeni določeni pogoji. Investicijska pogodba mora biti sestavljena tako, da predvideva možnost nastanka tveganja in mehanizme za reševanje morebitnih sporov iz mednarodne investicije. Mednarodno investicijsko pravo v tem pogledu deluje tudi preventivno, saj se pogodbene stranke zavedajo, da obstajajo pravne podlage, ki rešujejo morebitne spore, stranki morata le poskrbeti za to, da je v pogodbi določeno, da se spori rešujejo na podlagi instrumentov in institucij mednarodnega investicijskega prava.

Naraščanje obsega mednarodnih investicij konec prejšnjega desetletja je povzročilo povečanje števila sporov iz mednarodnih investicij, ki se lahko rešujejo na tradicionalen in alternativen način.

Tradicionalno reševanje spora iz mednarodne investicije pomeni reševanje spora preko sodišč. Izkušnje kažejo, da to ni najbolj optimalna pot za tujega investitorja, saj so lahko nacionalna sodišča pristranska in pa - kar je morebiti še bolj pomembno - nimajo ustreznih izkušenj za reševanje tako kompleksnih sporov.

Alternativne oblike reševanja sporov iz mednarodnih investicij so se izkazale za bistveno bolj sprejemljive za stranke v sporu ter tudi bolj učinkovite. Statistika UNCTAD-a kaže, da se večina investicijskih sporov rešuje na eni izmed treh najpomembnejših mednarodnih arbitraž, ICSID, ICC ali na ad hoc arbitraži, ki deluje po arbitražnih pravilih UNCITRAL. Na podlagi primerjalne analize med arbitražnimi pravili sem ugotovil, da ni mogoče reči, da so določena arbitražna pravila boljša od drugih. Pri kateri arbitraži in arbitražnih pravilih je najbolje reševati nek spor, je odvisno od parametrov konkretnega spora. Dejstvo, na katerega opozarjajo vsi avtorji, ki se ukvarjajo s področjem mednarodnih arbitraž, je, da je spor najbolje reševati po mirni poti, z dogovorom in brez arbitraže, saj so stroški arbitraž zelo visoki in segajo do višine nekaj milijonov USD. To dejstvo morajo upoštevati tudi slovenska podjetja, ki so v svetovnem merilu razmeroma majhna, in predvidevam, da si takšnih stroškov ne morejo privoščiti.

Predstavljena vsebina mednarodnega investicijskega prava, statistični podatki o razvoju mednarodnih investicij, primeri konkretnih sporov iz mednarodnih investicij ter predstavljeni postopki njihovega reševanja so dokaz, da obstaja učinkovit mednarodni sistem, ki omogoča mednarodno investicijsko dejavnost, nudi instrumente za zaščito pred morebitnimi spori iz mednarodnih investicij ter v primeru nastanka sporov tudi institucije za njihovo učinkovito reševanje; ob tem pa ne smemo zanemariti tudi preventivnega značaja, ki ga ima takšen sistem.

7 LITERATURA IN VIRI

7.1 Literatura

1. Amador-Dumois Maria: International Investment Theory. The George Washington University. [URL: <http://www.gwu.edu/~introint/lecture3/sld010.htm>], 1997. 13 str.
2. A summary of the main provisions of the Multilateral Agreement on Investment (MAI). PDHRE [URL: <http://www.pdhre.org/projects/mai3.html>], 10. 6. 2005.
3. ADF Group Inc. v United States of America. ICSID, Case No. ARB(AF)/00/1). [URL: <http://www.worldbank.org/icsid/cases/awards.htm>], 6.5. 2005.
4. An introduction to the GATS. Ženeva: Sekretariat Svetovne trgovinske organizacije za trgovino na področju storitev, 1999. 16 str.
5. An investment treaty in trouble. The Economist. [URL: http://www.economist.com/displaystory.cfm?story_id=S%26%29%280%2DQA3%22%0A], 12. 3. 1998.
6. Bilateral Investment Treaties 1959 - 1999. UNCTAD, 2000. 136 str.
7. Carrow Robert: Arbitration, [URL: <http://www.carrow.com/ad-hoc.html>], 16. 5. 2005.
8. Dovč Barbara: Zavarovanje pred tveganji pomemben del poslovne strategije v mednarodnem poslovanju. Izvozno okno. [URL: http://www.izvoznookno.si/novice.php?mode=seznam&menu=novice&akcija=izbrana_novica&id=2403], 29. 1. 2004. 2 str.
9. Durbin Andrea: Ten Reasons to be Concerned About The Multilateral Agreement on Investment. Friends of the Earth. [URL: <http://www.hartford-hwp.com/archives/25/037.html>], 3. 6. 2005.
10. Fair and equitable treatment standard in international investment law Paris: OECD, 2004. 40 str.
11. Falatov Peter: Plačila v mednarodnem poslovanju: plačilna tveganja, inkaso posel, menica, ček. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1999. 204 str.
12. Ferčič Aleš: Reševanje investicijskih sporov med državo in tujim gospodarskim subjektom. Podjetje in delo, Ljubljana, 2 (2004), str. 331-358.
13. Greed Paula: Global Giants: Fears of the Supernational. Journal of Commerce. [URL: www.hartford-hwp.com/archives/25/003.html], 23. 4. 1997.
14. Griffin Ricky, Pustay Michael: International Investment Theory. Texas A&M University. [URL: <http://wehner.tamu.edu/MGMT.WWW/Monteils/3-FDI.htm>], 14. 5. 2005.
15. Gunter Pierre Yves: Enforcing Arbitral Awards, Injunctions and Orders. [URL: www.psplaw.ch/Publications/AMBAR-1.html], 15. 4. 2005. 11 str.
16. Horvat Ines: Arbitražna. Gospodarska zbornica Slovenije. [URL: <http://www.gzs.si/Natisni.asp?ID=351>], 15. 6. 2005.

17. Hrastelj Tone: Mednarodno poslovanje. Ljubljana: Gospodarski vestnik, 1990. 422 str.
18. Hrastelj Tone: Podjetniški izzivi mednarodnega poslovanja. Ljubljana: Gospodarski vestnik, 1995. 514 str.
19. Hrastelj Tone, Brenčič Makovec Maja: Mednarodno trženje. Ljubljana: GV Založba, 2003. 483 str.
20. Huang Rex: Settlement of International Investment Disputes. University of Washington. [URL: <http://www.law.washington.edu/courses/ramasastry/E512/notes/ExpertHandout/Huang.htm>], 2. 5. 2005.
21. ICSID Convention, Regulations and Rules (ICSID/15/Rev. 1). Washington D.C.: International Centre for Settlement of Investment Disputes, 2003. 127 str.
22. Interbrew toži Slovenijo. Slovenska tiskovna agencija, 27. 10. 2004.
23. International Investment Disputes on the Rise. UNCTAD, 2004. 7 str.
24. Jaklič Marko: Poslovno okolje podjetja. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1999. 349 str.
25. Kumar Andrej: Mednarodna ekonomika. Ljubljana: Ekonomska fakulteta. 2001, 258 str.
26. Kunštek Eduard: Arbitražna nadležnost ICSID. Reka: Pravna fakulteta, 2002. 401 str.
27. Lačič Marjan: Plahutnik je odobril združitev domačih pivovarn. Dnevnik, 126 (2005), str. 20.
28. Lam Jason: Arguments In Favor of the Multilateral Agreement on Investments. Irvine: University of California. [URL: http://darwin.bio.uci.edu/~sustain/issueguides/MAI/MAI_Pro.html], 3. 6. 2005.
29. Leb Christina: Arbitration. [URL: <http://www.beyondintractability.org/m/arbitration.jsp>], 6. 5. 2005.
30. Lim Kelly: Arguments Against the Multinational Agreement on Investment. Irvine: University of California. [URL: http://darwin.bio.uci.edu/~sustain/issueguides/MAI/MAI_Con.html], 3. 6. 2005.
31. Lowenfeld Andreas F.: International Economic Law. New York: New York University School of Law, 2002. 776 str.
32. Mahnič Maja: Države, njihove imunitete in mednarodna arbitraža. Zbornik Društva za mednarodno gospodarsko pravo, Ljubljana, 2005, str. 19–23.
33. Main features of the Multilateral Agreement on Investment. Paris: OECD Negotiating Group of the Multilateral Agreement on Investment (MAI), 5. 2. 1998. 7 str.
34. Marcon Petra, Šmuc Sonja: Zavarovanja vlaganj v tujino: Prenovljena storitev ponuja več izbire. Gospodarski vestnik, 8 (1999), str. 72.
35. NAFTA Tribunal Issues Award in ADF Group Case. U.S. Department of State. [URL: <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2003/16509.htm>], 9. 1. 2003.

36. NAFTA`s Threat to Sovereignty and Democracy: The Record of NAFTA Chapter 11, Investor – State Cases 1994 – 2005. Washington: Public Citizen`s Global Trade Watch. 2005. 86 str.
37. Nickerson Kathryn Helene: International Arbitration. OCC-IC. [URL: <http://www.osec.doc.gov/ogc/occic/arb-98.html>], 1998. 16 str.
38. Novak Matic: Uncitral. Pravna praksa, Ljubljana, 40 (2003), str. 37.
39. Pivka Hilda Marija, Puharič Krešo: Pravo mednarodne trgovine. Ljubljana: Uradni list RS, 1999. 365 str.
40. Rankov Suzana, Praprotnik Tanja: Laščani so v pivovarski vojni premagali Belgijce. Dnevnik, 41 (2005), str. 9.
41. Rizman Rudi: Nacionalna država v času globalizacije. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2001. str. 17–35.
42. Rules of Arbitration. Paris: International Chamber of Commerce (ICC), 2001. 45 str.
43. Schmitthoff Clive Maximilian: Schmitthoff`s export trade: the law and practice of international trade. London: Sweet and Maxwell, 1993. 798 str.
44. Sekolec Jernej: Arbitražna pravila UNCITRAL s komentarjem. Ljubljana: Center za samoupravno in normativno dejavnost. 1983. 189 str.
45. Services: rules for growth and investments. Ženeva: Svetovna trgovinska organizacija. [URL: http://www.wto.org/wto/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm6_e.htm], 17. 6. 2005. 8 str.
46. Svetličič Andrej: Mednarodni center za reševanje investicijskih sporov. Gospodarski vestnik, Ljubljana, 25 (2000), str. 70.
47. Tackaberry John, Marriott Arthur: Bernstein`s Handbook of Arbitration and Dispute Resolution Practice, Volume 1. London: Sweet & Maxwell, 2003. 1194 str.
48. The Multilateral Agreement on Investment: The MAI Negotiating Text. Pariz: Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj (OECD), 24. 4. 1998. 145 str.
49. The OECD Guidelines for Multinational Enterprises, revision 2000. Pariz: OECD. 2000. 63 str.
50. Tratnik Matjaž: Mednarodno gospodarsko pravo. Maribor: Pravna fakulteta, 1999. 433 str.
51. Trtnik Andreja: Internacionalizacija slovenskih podjetij z neposrednimi naložbami v tujino. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1999. 113 str., 30 pril.
52. United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL). UNCITRAL. [URL: <http://www.uncitral.org/english/commiss/geninfo.htm>], 20. 6. 2005.
53. Use of Arbitration in International Business Disputes. [URL: <http://www.lectlaw.com/files/adr14.htm>], 4. 6. 2005.
54. Vega toži državo, Mobitel in APEK. Slovenska tiskovna agencija, 30. 5. 2005.

55. Vertinsky Ilan: Motives for Internationalization. The University of British Columbia. [URL: <http://pacific.commerce.ubc.ca/vertinsky/baim580/note2-99.pdf>], 25. 5. 2005.
56. WTO Trade Related Investment Measures (TRIMs) Agreement. Ženeva: Svetovna trgovinska organizacija. [URL: <http://www.dti.gov.uk/ewt/trims.pdf>], 12. 5. 2005.
57. Zgodovina pivovarske vojne. Dnevnik, 339 (2004), str. 9.
58. Zidarič Bojan: Arbitraže ICC, UNCITRAL, ICSID. Ljubljana: Pravna praksa, 308 (1994), str. 22.

7.2 Viri

1. Convention Establishing the Multilateral Investment Guarantee Agency. Washington: Mednarodna banka za obnovo in razvoj, 1985. 29 str.
2. D&B Country RiskLine Report. Dun&Bradstreet. [URL: <http://www.dnbcountryrisk.com/FreeSamples/freesamplesframeset.htm>], 20. 5. 2005.
3. Domača stran ICC Slovenija. [URL: <http://www.gzs.si/icc/default.asp>], junij 2005.
4. Domača stran Konference Združenih narodov za trgovino in razvoj (UNCTAD). [URL: <http://www.unctad.org>], april-junij 2005.
5. Domača stran Mednarodnega centra za reševanje investicijskih sporov (ICSID). [URL: <http://www.worldbank.org/icsid/>], april-junij 2005.
6. Domača stran Mednarodnega denarnega sklada. [URL: <http://www.imf.org>], april-julij 2005.
7. Domača stran Multilateralne agencije za zavarovanje investicij (MIGA). [URL: <http://www.miga.org/>], junij 2005.
8. Encyclopedia of public international law. Amsterdam: Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, 2003. 4 zv.
9. Germany: Total number of bilateral investment treaties concluded, 1 January 2003. UNCTAD. [URL: http://www.unctad.org/sections/dite_pcbb/bits_germany_en.pdf], 12. 6. 2005.
10. International investment agreements: Key issues – Volume 1. New York in Geneva: UNCTAD, 2004. 392 str.
11. Washingtonska konvencija (Convention On The Settlement Of Investment Disputes Between States And Nationals Of The Other States). Washington: Mednarodna banka za obnovo in razvoj, 1965. 19 str.
12. World Investment Report 2003. New York in Ženeva: UNCTAD, 2003. 304 str.
13. World Investment Report 2004. New York in Ženeva: UNCTAD, 2004. 350 str.
14. Zakon o ratifikaciji Konvencije o priznavanju in izvrševanju tujih arbitražnih odločb (Uradni list SFRJ, št. 11/1981).

15. Zakon o ratifikaciji sporazuma med Republiko Slovenijo in Republiko Finsko o izogibanju dvojnega obdavčevanja v zvezi z davki od dohodka (BFIIDO) (Uradni list RS, št. 12/2004).
16. Zakon o ratifikaciji Sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Bolgarije o medsebojnem pospeševanju in zaščiti naložb (BBOPZN) (Uradni list RS, št. 24/2000).
17. Zakon o ratifikaciji Sporazuma o trgovinskem in gospodarskem sodelovanju med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Koreje (BKRTGS) (Uradni list RS, št. 6/2000).

PRILOGE

PRILOGA 1:

Seznam sporazumov o gospodarskem sodelovanju in investicijah med Slovenijo in drugimi državami.

PRILOGA 2:

Zavarovalna polica o zavarovanju vlaganj pri Slovenski izvozni družbi.

PRILOGA 1

Seznam sporazumov o gospodarskem sodelovanju in investicijah med Slovenijo in drugimi državami (Vir: Slovenska izvozna družba)

država	gospodarsko sodelovanje	tuje investicije
Albanija	Sporazum o gospodarskem sodelovanju - podpisan 27.05.1992; ratificiran 29.07.1992 (UL RS 40/92 - MP 11/92); velja od 20.08.1992 Pogodba o trgovini in plovbi (nasledena od SFRJ) - podpisana 22.6.1926 (SN KSHS, št. 117/29).	Sporazum o vzajemnem spodbujanju in zaščiti vlaganj - podpisan 23.10.1997; ratificiran 15.02.2000 (UL RS 19/00 - MP 4/00); velja od 22.03.2000.
Argentina	Sporazum o gospodarskem sodelovanju - podpisan 13.06.1995; ratificiran 29.09.1995 (UL RS 59/95 - MP 13/95); velja od 04.11.1996.	Sporazum o vzajemni zaščiti in spodbujanju investicij - pogajanja v teku.
Avstrija	Sporazum o dvostranskem zunanjetrgovinskem sodelovanju - podpisan 14.07.1992; (UL RS 48/92 - MP 13/92); velja od 01.02.1993.	Sporazum o medsebojnem spodbujanju in zaščiti naložb - podpisan 07.03.2001 ratificiran 3.10.2001 (UL RS - MP 22/01) velja od 1.2.2002.
Belgija	Pogodba o sodelovanju s Flamsko skupnostjo ter Flamsko regijo - podpisana 03.09.1998; ratificirana 22.04.1999 (UL RS 36/99 - MP 13/99); velja od 09.11.2000 Sporazum o ekonomskem, industrijskem in tehničnem sodelovanju med SFRJ in Belgijsko-luksemburško ekonomsko unijo (nasleden od SFRJ), podpisan 17.5.1967 (UL SFRJ - MP, št 9/67).	Sporazum o medsebojnem pospeševanju in zaščiti naložb (Belgijsko - luksemburška ekonomska unija) - podpisan 01.02.1999; ratificiran 15.02.2000 (UL RS 19/00 - MP 4/00); velja od 14.1.2002.
Bolgarija	Sporazum o gospodarskem sodelovanju - podpisan 20.04.1994; ratificiran 10.05.1995 (UL RS 32/95 - MP 9/95); velja od 15.06.1995.	Sporazum o medsebojnem pospeševanju in zaščiti naložb - podpisan 30.06.1998; ratificiran 29.02.2000 (UL RS 24/00 - MP 6/00); velja od 26.11.2000.
Bosna in Hercegovina	Sporazum o gospodarskem sodelovanju - podpisan 07.11.1997; ratificiran 23.03.1999 (UL RS 27/99 - MP 9/99); velja od 22.11.1999.	Sporazum o vzajemnem spodbujanju in zaščiti naložb - podpisan 30.05.2001; ratificiran 25.10.2001 (UL RS - MP 26/01); velja od 1.7.2002.
Brazilija	Sporazum o trgovinskem in gospodarskem sodelovanju - podpisan 16.06.1997; ratificiran 25.11.1999 (UL RS 100/99 - MP 29/99); velja od 09.02.2000.	Sporazum o medsebojnem spodbujanju in zaščiti naložb - pogajanja v teku.
Češka	Pogodba o trgovini in plovbi (nasledena od SFRJ) - podpisana 14.11.1928 (SN KJ, št. 268/29).	Sporazum o podpori in zaščiti investicij - podpisan 04.05.1993; ratificiran 25.01.1994 (UR RS 11/94 - MP 3/94); velja od 21.05.1994.
Čile	Sporazum o gospodarskem sodelovanju - pogajanja v teku Trgovinski sporazum (nasleden od SFRJ) - podpisan 1.7.1963 (UL SFRJ - MP, št. 5/64).	Sporazum o medsebojnem spodbujanju in zaščiti naložb; parafriran 18.9.1998.
Danska	Sporazum o razvoju gospodarskega, industrijskega in tehničnega sodelovanja - podpisan 08.11.1994; ratificiran 24.07.1995 (UL RS 46/95 - MP 12/95); velja od 06.09.1995.	Sporazum o spodbujanju in medsebojni zaščiti naložb - podpisan 11.05.1999, ratificiran 3.10.2001 (UL RS - MP 22/01); velja od 30.3.2002.
Egipt	Trgovinski sporazum - podpisan 12.03.1997; ratificiran 10.05.2000 (UL RS 44/00 - MP 11/00); velja od 23.08.2000 Sporazum o gospodarskem, industrijskem, tehnološkem in znanstvenem sodelovanju - podpisan 28.10.1998; ratificiran 29.02.2000 (UL RS 24/00 - MP 6/00).	Sporazum o medsebojnem pospeševanju in zaščiti naložb - podpisan 28.10.1998; ratificiran 23.03.1999 (UL RS 27/99 - MP 9/99).
Finska	Sporazum o gospodarskem, industrijskem in tehničnem sodelovanju (nasleden od SFRJ) - podpisan 4.6.1971 (UL SFRJ -MP, št. 21/72.	Sporazum o spodbujanju in zaščiti naložb - podpisan 01.06.1998; ratificiran 23.03.2000 (UL RS 3500 - MP 10/00); velja od 03.06.2000.
Francija		Sporazum o medsebojnem pospeševanju in zaščiti naložb, s Protokolom - podpisan 11.02.1998; ratificiran 10.03.1999 (UL RS 2/99 - MP 6/99); velja od 05.08.2002.
Grčija	Sporazum o gospodarskem sodelovanju in dolgoročni trgovinski menjavi (nasleden od SFRJ) - podpisan 1.10.1960 (UL SFRJ - MP, št. 7/61) Dolgoročni sporazum o trgovinski menjavi ter gospodarskem, znanstvenem in tehničnem sodelovanju (nasleden od SFRJ) - podpisan	Sporazum o vzajemnem spodbujanju in zaščiti investicij - podpisan 29.05.1997; ratificiran 25.09.1999 (UL RS 102/99 MP 30/99); velja od 11.02.2000.

	25.3.1977 (UL SFRJ - MP, št. 6/79) Sporazum o gospodarskem in tehnološkem sodelovanju - podpisan 30.11.2001; ratificiran 25.3.2002.	
Hrvaška	Sporazum o trgovinsko gospodarskih odnosih in sodelovanju - podpisan 07.02.1994; ratificiran 20.07.1994 (UL RS 42/94 - MP 10/94); velja od 25.08.1994.	Sporazum o spodbujanju in vzajemni zaščiti investicij - podpisan 12.12.1997; ratificiran 31.05.2000 (UL RS 57/00 - MP 14/00).
Indonezija	Sporazum o gospodarskem, znanstvenem in tehnološkem sodelovanju - podpisan 01.12.1997; ratificiran 29.02.2000 (UL RS 24/00 - MP 6/00); velja od 09.07.2000.	Sporazum o medsebojnem spodbujanju in zaščiti naložb - pogajanja v teku.
Italija	Konvencija o trgovini in plovbi (nasledena od SFRJ) - podpisana 31.3.1955 (UL FLRJ - MP, št. 14/56) Sporazum o gospodarskem in tehničnem sodelovanju (nasleden od SFRJ) - podpisan 28.11.1964 (UL FLRJ - MP, št. 5/66).	Sporazum o pospeševanju in zaščiti naložb, s Protokolom - podpisan 08.03.2000; ratificiran 19.07.2000 (UL RS 69/00 - MP 17/00).
Izrael		Sporazum o vzajemnem spodbujanju in zaščiti naložb - podpisan 13.05.1998; ratificiran 23.03.1999 (UL RS 2/99 - MP 9/99); velja od 02.10.1997.
Kanada	Trgovinski sporazum (nasleden od SFRJ) - podpisan 24.10.1973.	Sporazum o vzajemni zaščiti in spodbujanju investicij - pogajanja v teku.
Kazahstan	Sporazum o trgovinskem in gospodarskem sodelovanju - podpisan dne 23.09.2002; ratificiran: 18.12.2002 (UL RS 2/03-MP 1/03).	Sporazum o vzajemni zaščiti in spodbujanju naložb - pogajanja v teku.
Katar	Sporazum o trgovinskem in gospodarskem sodelovanju - pogajanja v teku.	Sporazum o vzajemni zaščiti in spodbujanju naložb - pogajanja v teku.
Kitajska	Sporazum o trgovinskem in gospodarskem sodelovanju - podpisan 09.11.1992; ratificiran 18.03.1993 (UL RS 28/93 - MP 9/93); velja od 26.08.1993.	Sporazum o spodbujanju in vzajemni zaščiti investicij - podpisan 13.09.1993; ratificiran 25.01.1994 (UL RS 11/94 - MP 3/94); velja od 01.01.1995.
Kuba	Sporazum o trgovinskem in gospodarskem sodelovanju - parafiran 10.1.2002 Trgovinski sporazum (nasleden od SFRJ) - podpisan 10.10.1963 (UL SFRJ - MP, št. 5/64).	Sporazum o spodbujanju in vzajemni zaščiti naložb - parafiran 06.06.2000.
Kuvajt	Sporazum o trgovinskem in gospodarskem sodelovanju - pogajanja v teku.	Sporazum o spodbujanju in vzajemni zaščiti naložb - podpisan 26.04.2002; ratificiran: 27.09.2002 (UL RS 23/02-MP 89/02).
Latvija		Sporazum o medsebojnem spodbujanju in zaščiti naložb - pogajanja v teku.
Litva	Trgovinski sporazum - podpisan 29.03.1994; ratificiran 20.02.1995 (UL RS 14/95 - MP 4/95); velja od 29.03.1995.	Sporazum o medsebojnem pospeševanju in zaščiti naložb - podpisan 13.10.1998; ratificiran 22.04.1999 (UL RS 36/99 - MP 13/99); - velja od 15.5.2002.
Luksemburg	Sporazum o ekonomskem, industrijskem in tehničnem sodelovanju med SFRJ in Belgijsko-luksemburško ekonomsko unijo (nasleden od SFRJ) - podpisan 17.5.1967 (UL SFRJ - MP, št. 9/67).	Sporazum o medsebojnem pospeševanju in zaščiti naložb (Belgijsko - luksemburška ekonomska unija) - podpisan 01.02.1999; ratificiran 15.02.2000 (UL RS 19/00 - MP 4/00); velja od 14.1.2002.
Madžarska	Trgovinski sporazum - podpisan 15.05.1992; ratificiran 29.07.1992 (UL RS 40/92 - MP 11/92); velja od 24.08.1992.	Sporazum o vzajemni zaščiti in pospeševanju naložb - podpisan 15.10.1996; ratificiran 10.05.2000 (UL RS 44/00 - MP 11/00); velja od 09.06.2000.
Makedonija	Sporazum o gospodarskem sodelovanju - podpisan 25.02.1992; ratificiran 13.05.1992 (UL RS 25/92 - MP 5/92); velja od 29.05.1992.	Sporazum o vzajemni zaščiti in spodbujanju investicij - podpisan 05.06.1996; ratificiran 23.03.1999 (UL RS 27/99 - MP 9/99); velja od 21.09.1999.
Malezija	Sporazum o gospodarskem sodelovanju - parafiran 12.02.1998.	Sporazum o spodbujanju in zaščiti naložb - parafiran 11.02.1998
Malta	Trgovinski sporazum (nasleden od SFRJ) - podpisan 15.7.1965 (UL SFRJ - MP, št. 12/67).	Sporazum o spodbujanju in zaščiti naložb - podpisan 15.03.2001; ratificiran 3.10.2001 (UL RS - MP 22/01).
Maroko	Sporazum o trgovinskem in gospodarskem sodelovanju - parafiran 16.12.1999 Dolgoročni trgovinski sporazum (nasleden od SFRJ) - podpisan 10.5.1977 (UL SFRJ - MP,	Sporazum o spodbujanju in zaščiti naložb - pogajanja v teku

	št. 14/79).	
Moldavija	Sporazum o trgovinskem in gospodarskem sodelovanju - podpisan 11.7.2002; ratificiran: 29.11.2002 (UL RS 112/02-MP 27/2); velja od 21.01.2003.	Sporazum o medsebojnem spodbujanju in zaščiti naložb - pogajanja v teku.
Nemčija	Pogodba o gospodarskem sodelovanju (nasledena od SFRJ) - podpisana 10.3.1956 (UL FLRJ - MP, št. 12/56) Skupni protokol o gospodarskih in finančnih vprašanjih (nasleden od SFRJ) - podpisan 10.3.1956 (UL FLRJ - MP, št. 15/56) Sporazum o gospodarskem, industrijskem in tehničnem sodelovanju (nasleden od SFRJ) - podpisan 10.2.1969 (UL SFRJ - MP, št. 27/70).	Pogodba o spodbujanju in vzajemni zaščiti investicij, s Protokolom in izmenjanimi pismi - podpisana 28.10.1993; ratificiran 25.01.1994 (UL RS 11/94 - MP 3/94); velja od 18.07.1998.
Nizozemska		Sporazum o pospeševanju in medsebojni zaščiti naložb, s Protokolom - podpisan 24.09.1996; ratificiran 26.05.1998 (UL RS 4598 - MP 10/98); velja od 01.08.1998.
Poljska	Sporazum o gospodarskem sodelovanju - podpisan 29.10.1992; ratificiran 18.03.1993 (UL RS 28/93 - MP 9/93); velja od 27.07.1993.	Sporazum o vzajemnem spodbujanju in zaščiti investicij - podpisan 28.06.1996; ratificiran 29.02.2000 (UL RS 24/00 - MP 6/00); velja od 31.03.2000.
Portugalska	Dolgoročni sporazum o gospodarskem, znanstvenem in tehnološkem sodelovanju (nasleden od SFRJ) - podpisan 18.10.1977 (UL SFRJ - MP, št. 7/79).	Sporazum o vzajemnem spodbujanju in zaščiti naložb, s protokolom - podpisan 14.05.1997; ratificiran 29.02.2000 (UL RS 24/00 - MP 6/00); velja od 04.05.2000.
Romunija	Sporazum o gospodarskem sodelovanju - podpisan 22.04.1994; ratificiran 24.01.1995 (UL RS 10/95 - MP 2/95); velja od 21.02.1995.	Sporazum o spodbujanju in vzajemni zaščiti naložb - podpisan 24.01.1996; ratificiran 01.10.1996 (UL RS 57/96 - MP 15/96); velja od 24.11.1996.
Španija	Sporazum o trgovini in gospodarskem sodelovanju (nasleden od SFRJ) - podpisan 20.12.1962 (UL SFRJ - MP, št. 1/64).	Sporazum o vzajemnem spodbujanju in zaščiti investicij - podpisan 15.07.1998; ratificiran 29.02.2000 (UL RS 24/00 - MP 6/00); velja od 03.04.2000.
Srbija in Črna gora	Sporazum o trgovinskem in gospodarskem sodelovanju - podpisan 23.3.2001; ratifikacija 3.10.2001 (UL RS 82/01, MP 22/01), velja od 6.11.2001.	Sporazum o medsebojnem spodbujanju in zaščiti naložb - podpisan 18.06.2002; ratificiran: 29.11.2002 (UL RS 112/02 - MP 27/02).
Švedska	Trgovinski sporazum - podpisan 08.06.1993; ratificiran 17.12.1993 (UL RS 2/94 - MP 1/94); velja od 27.01.1994.	Sporazum o spodbujanju in medsebojni zaščiti naložb - podpisan 05.10.1999; ratificiran 09.02.2001 (UL RS 11/01 - MP 4/01); začel veljati: 12.5.2001.
Švica		Sporazum o spodbujanju in vzajemni zaščiti investicij - podpisan 09.11.1995; ratificiran 19.02.1997 (UL RS 16/97 - MP 3/97); velja od 20.03.1997.
Tajska	Sporazum o trgovinskem in gospodarskem sodelovanju - podpisan 13.05.1999; ratificiran 15.02.2000 (UL RS 22/00 - MP 5/00); velja od 25.05.2000 Trgovinski sporazum (nasleden od SFRJ) - podpisan 26.2.1979 (UL SFRJ - MP, št. 12/80).	Sporazum o spodbujanju in zaščiti naložb, s Protokolom - podpisan 18.02.2000; ratificiran 19.07.2000 (UL RS 69/00 - MP 17/00); velja od 20.10.2000.
Turčija	Sporazum o trgovinskem in gospodarskem sodelovanju - podpisan 08.03.1996; ratificiran 01.10.1996 (UL RS 62/96 - MP 17/96); velja od 16.01.1997 Konvencija o trgovini in plovbi (nasledena od SFRJ) - podpisana 26.2.1953 (UL FLRJ - MP, št. 4/55) Trgovinski sporazum (nasleden od SFRJ) - podpisan 14.4.1971 (UL SFRJ - MP, št. 2/72) Sporazum o dolgoročnem ekonomskem, tehničnem, industrijskem in znanstvenem sodelovanju (nasleden od SFRJ) - podpisan 12.5.1976 (UL SFRJ - MP, št. 4/78).	Sporazum o medsebojnem spodbujanju in zaščiti naložb, parafiran 16.11.2000.
Ukrajina	Sporazum o trgovinskem in gospodarskem sodelovanju - podpisan 28.08.1996; ratificiran 19.02.1997 (UL RS 16/97 - MP 3/97); velja od 12.05.1997.	Sporazum o medsebojnem pospeševanju in zaščiti naložb - podpisan 30.03.1999; ratificiran 29.02.2000 (UL RS 24/00 - MP 6/00); velja od 01.06.2000.
Uzbekistan	Sporazum o trgovinskem in gospodarskem sodelovanju - parafiran 05.06.1998.	Sporazum o medsebojnem spodbujanju in zaščiti naložb - parafiran 05.06.1998.
Velika Britanija in Severna Irska	Pogodba o trgovini in plovbi (nasledena od SFRJ) - podpisana 12.5.1927 (SN KSHS, št. 46/28) Trgovinski sporazum (nasleden od SFRJ) - podpisan 27.11.1936 (SN KJ, št. 303/36b in 283/37).	Sporazum o zaščiti in spodbujanju vlaganj - podpisan 03.07.1996; ratificiran 10.03.1999 (UL RS 2/99 - MP 5/99); velja od 12.05.1999.

ZDA	Pogodba o trgovini in plovbi (nasledena od SFRJ) - podpisana 2/14. oktobra 1881 (Srbske novine, št. 268/1882) Obvezna razlaga II. člena Pogodbe o trgovini in plovbi (UL FLRJ, št. 31/53.	Sporazum o spodbujanju investicij (Sporazum s korporacijo za čezmorske zasebne investicije - OPIC) - podpisan 26.04.1994; ratificiran 19.07.1994 (UL RS 51/94 - MP 15/94); velja od 08.09.1994 Sporazum o medsebojnem spodbujanju in vzajemni zaščiti naložb - preliminarne pogajanja v Washingtonu, 05.-07.10.1998 in 01.-02.06.1999.
-----	---	---

Vir: Slovenska izvozna družba, www.sid.si, 15. 6. 2005

PRILOGA 2

Zavarovalna polica o zavarovanju vlaganj pri Slovenski izvozni družbi

ZAVAROVALNA POLICA
o zavarovanju vlaganj
št. _____ / _____ - _____,

ki jo skleneta:

- Slovenska izvozna družba, družba za zavarovanje in financiranje izvoza Slovenije, d.d., Ljubljana (v nadaljevanju: družba ali SID), Ulica Josipine Turnograjske 6
- in **investitor** (v nadaljevanju: zavarovanec):

(firma in sedež ter kraj opravljanja glavne dejavnosti)
(ki je ustanovljen(a), organiziran(a) in deluje po predpisih
.....).

Zavarovanec **namerava investirati v**

_____ ("projektno podjetje"; firma in sedež ter kraj opravljanja glavne dejavnosti), ki **bo**, ob spoštovanju pozitivnopравnih domačih in tujih predpisov, **organizirano in delujočo** po predpisih _____ ("države gostiteljice").

Ker je zavarovanec zaprosil SID za zavarovanje te investicije pred **določenimi nekomercialnimi** riziki in

ker SID pod pogoji, določenimi v nadaljevanju, **soglaša z izdajo zavarovalne police**,

sta se stranki sporazumeli in dogovorili, dokler investitor deluje po zgoraj omenjenih predpisih, o sledečem:

1. člen - ZAVAROVALNI POGOJI

Stranki s tem sprejemata vse določbe priloženih **Splošnih pogojev zavarovanja vlaganj (INVEST-I/98)** (v nadaljevanju: splošni pogoji), _____, (vključno z amandmaji k tem **splošnim pogojem v dopolnilu 1**), ki so sestavni del te police in imajo enako moč ter učinke, kot če bi bile v njej napisane.

S podpisom te police zavarovanec potrjuje, da so mu bili omenjeni pogoji izročeni in da je z njimi seznanjen.

2. člen - ZAVAROVANA INVESTICIJA

Zavarovana investicija je znesek do _____, ki ga prispeva zavarovanec v zameno za _____ navadnih **delnic (deležev)** osnovnega kapitala projektne podjetja ("zavarovančev delež"); pod pogojem, da bo to število **delnic (deležev)** prilagojeno tako, da bo odražalo porazdelitev ("cepitev") **delnic (deležev) v krogu obstoječih delničarjev** (stock split), izplačilo **dividend v delnicah (deležih)** podjetja (stock dividend) ali ravnanja s podobnim učinkom.

3. člen - ZAVAROVALNO KRITJE

SID soglaša, da bo v skladu z določbami te police in za zavarovalne premije, ki se plačajo po 9. členu, zavarovancu izplačala odškodnino v dogovorjenem odstotku kritja zneska škode, ki bi jo v zvezi z zavarovano investicijo v zavarovalni dobi utrpel zavarovanec kot **neposredno** posledico nastopa **enega ali več** naslednjih rizikov:

1. **rizik omejitev transferja;**
2. **rizik ekspropriacije;**
3. **rizik vojne in civilnih nemirov;**
4. **rizik odklonitve pravnega varstva;**
5. **rizik razdrtja pogodb s strani države;**
6. **katastrofni riziki**

(

_____)

4. člen - Odstotek ZAVAROVALNEGA KRITJA

Odstotek zavarovalnega kritja znaša _____ %.

5. člen - ZAVAROVALNA DOBA

Zavarovalna doba je obdobje, ki se v skladu s 4. členom splošnih pogojev prične z datumom podpisa te police s strani SID ("datum sklenitve zavarovalne police") in se konča na njeno ____ . obletnico ali na datum zgodnejšega prenehanja te zavarovalne police po VII. poglavju splošnih pogojev.

6. člen - POGODBENO OBDOBJE

Pogodbeno obdobje predstavlja enoletna obdobja, ki se pričnejo z datumom sklenitve zavarovalne police in z njenimi zaporednimi obletnicami.

7. člen - VALUTA ZAVAROVANJA

Valuta zavarovanja je _____.

Vsa plačila med SID in zavarovancem po tej polici se opravljajo v SIT.

Če je valuta zavarovanja valuta, ki v Republiki Sloveniji ni zakonito plačilno sredstvo, se za preračunavanje v SIT uporabljajo srednji tečaji Banke Slovenije za devize, ki veljajo na dan plačila oziroma izstavitve fakture.

8. člen - MAKSIMALEN ZNESEK SKUPNE OBVEZNOSTI

Maksimalen znesek skupne obveznosti SID po tej polici ne bo v nobenem primeru presegel _____ ("maksimalen znesek skupne obveznosti").

9. člen - IZBIRA ZNESKA ZAVAROVALNEGA KRITJA IN PREMIJE

Zavarovanec izbere zneske zavarovalnih kritij in plača dogovorjene premije ob ali pred pričetkom vsakega pogodbenega obdobja.

Premija se izračuna tako, da obstoječe in rezervirane zavarovalne vsote, izbrane za vsako pogodbeno obdobje, množimo z v spodnji tabeli določenimi premijskimi stopnjami ali z drugimi (spremenjenimi) premijskimi stopnjami, ki jih družba lahko zaračuna v skladu s 30. členom splošnih pogojev.

Kritja in letne premije za **prvo** pogodbeno obdobje znašajo (v _____ (valuta)):

	Omejitve transferja	Ekspropriacija	Vojna in civilni nemiri	Razdrtnje pogodb	Odklonitev pravnega varstva	Katastrofni riziki	Skupaj
Najvišja zavarovalna vsota							
Obstoječa zavarovalna vsota							
Premijska stopnja	%	%	%	%	%	%	
Celotna premija za obstoječo zavarovalno vsoto	+	+	+	+	+	=	
Rezervirana zavarovalna vsota (najvišja minus obstoječa)							
Premijska stopnja	%	%	%	%	%	%	
Celotna premija za obstoječo zavarovalno vsoto	+	+	+	+	+	=	
Celotna premija za prvo pogodbeno obdobje	+	+	+	+	+	=	

Omenjeni znesek premije za pogodbeno obdobje (**v tolarški protivrednosti po srednjem tečaju Banke Slovenije za devize, ki velja na dan izstavitve fakture**), povečan za pripadajoče davščine, je zavarovanec dožan plačati družbi na njen račun vnaprej, in to najkasneje v 15 dneh po izstavitvi fakture.

Sprejem zahtevka za zavarovanje, prijave škod oziroma nastopa škodnih dogodkov in sprejem premij ne pomeni, da družba jamči za kritje škod iz naslova zavarovanja investicij. Zavarovalno kritje družbe velja le v primeru, če je zavarovanec v celoti ravnal v skladu z določili zavarovalnih pogojev iz zavarovalne police ter posebnih in splošnih pogojev zavarovanja vlaganj.

10. člen - RAČUNOVODSKA NAČELA

Finančni izkazi projektnega podjetja ali finančni izkazi, ki se nanašajo na projektno podjetje, bodo pripravljeni v skladu s splošno sprejetimi računovodskimi načeli v _____ (država), ki bodo dosledno uporabljana.

11. člen - JAMSTVO ZA KONČEN ZAHTEVEK ZA ZAVAROVANJE

Zavarovanec se zaveda, da je družba sklenila to polico na podlagi zaupanja v zavarovančeve informacije in izjave, ki so ji bile dane, vključno z informacijami in izjavami, danimi v zahtevku za zavarovanje.

Zavarovanec izjavlja in jamči, da so te informacije in izjave na dan njegovega podpisa zavarovalne police točne in popolne v vseh bistvenih pogledih, pri čemer to jamstvo ne vključuje odgovornosti za napake v zvezi s projekcijami in ocenami, če:

- na omenjeni dan nista ne zavarovanec ne družba vedela ali mogla vedeti za take napake, četudi sta ravnala z dolžno skrbnostjo (due diligence); in če
- zavarovanec o napakah obvesti družbo takoj, ko on ali projektno podjetje izve za take napake.

Zavarovanec bo družbo v najkrajšem možnem času obvestil o vsakih spremembah podatkov in informacij v zahtevku za zavarovanje. Če bi se bistveno spremenila lastniška struktura zavarovanca, njegov sedež ali kraj opravljanja glavne dejavnosti, lahko SID v 15 dneh po prejemu takega obvestila izjavi, da odstopa od zavarovalne police.

12. člen - NASLOVI STRANK

Za namene iz 35. člena splošnih pogojev se uporabljajo naslednji naslovi:

SID:

Slovenska izvozna družba, d.d., Ljubljana
(Oddelek zavarovanja investicij)
Ulica Josipine Turnograjske 6
1000 Ljubljana
Slovenija
Tel.: 01 200 75 00
Faks: 01 200 75 75
e-mail: info@sid.si

Zavarovanec:

13. člen - ZAČETEK VELJAVNOSTI POLICE IN NJENI SESTAVNI DELI

Ta polica prične veljati z datumom podpisa.

Tej polici so priloženi:

- Splošni pogoji zavarovanja vlaganj (INVEST-I/98)
- _____
- obrazec: Podpisi oseb, pooblaščenih za zastopanje pri poslovanju s SID, d.d., Ljubljana (izpisek iz sodnega registra)
- kopija obrazca: Podpisi oseb, pooblaščenih za zastopanje zavarovanca (iz sodnega registra)
- _____

Priloge so sestavni del te police.

Zavarovalna polica je izstavljena v dveh izvodih enake vsebine, od katerih predstavlja vsak izvod original. Vsaka pogodbeni stranka prejme en izvod.

Za stranki sta polico podpisala njuna polno pooblaščenata zastopnika.

SLOVENSKA IZVOZNA DRUŽBA:

ZAVAROVANEC:

(podpis in pečat)

(podpis in pečat)

(ime, priimek in naziv)

(ime, priimek in naziv)

Ljubljana, _____
(kraj in datum)

(kraj in datum)

DOPOLNILO 1

K **Splošnim pogojem za zavarovanje investicij (INVEST-I/98)** so dodane naslednje določbe in amandmaji, ki obsegajo _____ oštevilčenih členov in so vključeni v to zavarovalno polico št. / - :

Firma: _____

Naslov: _____

Telefon: _____ Fax: _____

Matična številka: _____

Šifra dejavnosti : _____

Številka transakcijskega računa: _____

PODPISI POOBlašČENIH OSEB ZA ZASTOPANJE PRI POSLOVANJU S SLOVENSKO IZVOZNO DRUŽBO, d.d

Za zastopanje pri poslovanju s SID so za polnodeljavno podpisovanje, in sicer ob uporabi žiga, odtisnjene na tem obrazcu, pooblašČene naslednje osebe:

1.

Ime in priimek: _____ bo podpisoval: _____

Delovno mesto: _____ Org. enota: _____

Omejitev pooblastil: _____

2.

Ime in priimek: _____ bo podpisoval: _____

Delovno mesto: _____ Org. enota: _____

Omejitev pooblastil: _____

3.

Ime in priimek: _____ bo podpisoval: _____

Delovno mesto: _____ Org. enota: _____

Omejitev pooblastil: _____

Kraj in datum: _____

Ime in priimek pooblaščenice osebe: _____

Žig in podpis pooblaščenice osebe: _____